

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖ GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS DIDAKTIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – spec. ugdymo koordinavimas)
magistrantūros studijų programa

Gintarė Šteinytė

SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ
METAFORINIO MĄSTYMO LAVINIMAS PATARLĖMIS

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė –
dr. Rita Melienė

2008

Magistro darbo santrauka

Magistro darbe atlikta teorinė specialiųjų poreikių vaikų ugdymo proceso bendrojo lavinimo mokykloje ir metaforinio mąstymo patarlėmis ypatumų analizė.

Tyrimo hipotezė: tikėtina, kad specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių metaforinio mąstymo lygmuo yra žemesnis nei bendraamžių ir tai siejasi su didaktinio proceso ypatumais, todėl sistemingas ir kryptingas mokymas suprasti patarlių perkeltinę prasmę lavins ir spartins metaforinio mąstymo vystymąsi.

Tyrimo metodai: mokytojų ir mokinių anketinė apklausa; ugdomasis eksperimentas; duomenų apdorojimas. Tyrime dalyvavo 52 pradinių klasių mokytojai ir 644 mokiniai iš Marijampolės ir Vilkaviškio bendrojo lavinimo mokyklų. Eksperimentiniame tyrime dalyvavo 10 trečios ir 12 ketvirtos klasės specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių iš Vilkaviškio Salomėjos Nėries vidurinės mokyklos.

Empirinėje dalyje nagrinėjama: mokinių perkeltinės patarlių prasmės supratimas; mokymo metodų taikymas metaforinio mąstymo lavinimui; metaforinio mąstymo ugdymo rezultatai.

Empirinio tyrimo išvados:

1. Inkluzinio ugdymo idėjos ir heterogeninis mokinių grupavimas lemia ne tik poreikių įvairovę klasėje, bet ir reikalauja individualizuoto požiūrio parenkant ir taikant mokymo metodus, būdus, kurie užtikrintų, kad kiekvienas mokins įgytų tvirtas žinias, būtų formuojama jo pasaulėžiūra, savarankiškumo įgūdžiai bei lavinami intelektiniai gebėjimai. Vienu iš intelektinių gebėjimų galime laikyti metaforinių tekstų – patarlių, supratimą. Heterogeninės klasės fone sudėtinga sudaryti sąlygas kokybiškam ugdymuisi bei parinkti tinkamus metodus ir būdus, kurie plėtotų mokinių intelektines galias ir tuo pačiu lavintų metaforinį mąstymą. Mokslininkų teigimu savybės, kurios yra priskiriamos metaforai, tinka ir patarlei, todėl jas galima taikyti diagnozuojant ir lavinant metaforinį mąstymą. Metaforos pagalba kalboje kuriamos naujos sąvokos, vaizdiniai, ieškoma panašumų tarp skirtingų individų ir objektų. Žinojimas, kad vaikai nuo 11 metų amžiaus pradeda dažniau mąstyti abstrakčiomis sąvokomis, leidžia daug anksčiau taikyti kryptingą mokymą, norint lavinti dar brendimo ir artimiausio vystymo stadijoje esančias funkcijas (mūsų atveju metaforinį mąstymą).
2. Dauguma pedagogų buvo vieningos nuomonės prognozuojant trečios ir ketvirtos klasės lietuvių kalbos vadovėliuose ir pratybų sąsiuvinuose esančių patarlių supratimo prieinamumą mokiniams. Vertinant pradinių klasių mokytojų, kaip ugdymo turinio ekspertų kompetenciją priskiriant patarles trimis supratimo blokams (lengvai, vidutiniškai, sunkiai suprantamos), pastebėta, kad mokytojų patarlių sudėtingumo vertinimas tik iš dalies atitinka realų mokinių gebėjimą suprasti jas.
3. Tyrimas parodė, kad specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių gebėjimas suprasti patarles ir jose užkoduotą informaciją skiriasi nuo normalios raidos bendraamžių. Paaiškėjo, kad visi trečios klasės mokiniai panašiai supranta patarlių pagrindinę mintį, tačiau ketvirtoje klasėje išryškėjo patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties.
4. Tyrimas atskleidė, kad pamokos ir mokykla yra svarbiausios patarlėmis lavinant metaforinį mąstymą, nes mokiniai daugiau niekur negirdi vartojant patarlių, juos niekas nemoko suprasti patarles.
 - Tiriant metaforinio mąstymo priklausomybę nuo didaktinio proceso ypatumų, pastebėta, kad skirtingų metodų ir būdų taikymas pamokose rodo mokytojų pastangas individualizuoti mokymą klasėje, bet iš kitos pusės tai galime vertinti kaip mažesnę stimulų kiekį specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių lavėjimui.
 - Pastebėta, kad specialiųjų poreikių mokiniams skiriamos tik lengvesnės, mažiau metaforinio mąstymo reikalaujančios užduotys, kurias vaikai gebėtų atlikti savarankiškai.
5. Ugdomojo eksperimento rezultatai parodė, kad pradinių klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams geriau sekasi suprasti patarles, kurios susiję su kasdieniais žmonių socialiniais santykiais, vaidmenimis, buitimi, artima aplinka ir yra mažo metaforiškumo. Didesnės abstrakcijos patarles mokiniai suvokia sunkiau. Tyrimo rezultatai patvirtino hipotezę, jog specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių metaforinio mąstymo lygmuo siejasi su menka mokymo metodų įvairove, tačiau sistemingas mokymas tik iš dalies pastiprino metaforinio mąstymo vystymąsi.

Turinys

Įvadas	4
1. Specialiųjų poreikių ugdymo ir metaforinio mąstymo teoriniai aspektai:	9
1.1. Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo procesas bendrojo lavinimo mokykloje	9
1.1.1. Sąvokų kaita ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje	9
1.1.2. Heterogeninės klasės bendrojo lavinimo mokykloje	12
1.1.3. Ugdymo metodų samprata, klasifikavimas ir kaita	13
1.2. Metaforinio mąstymo lavinimo patarlėmis pagrindai	17
1.2.1. Patarlės samprata, žanriniai savitumai ir galimos jų dekodavimo problemos	17
1.2.2. Metaforinis mąstymas kognityvinės raidos kontekste	21
2. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo ypatumų ir lavinimo pradinėse klasėse tyrimas	25
2.1. Tyrimo metodika	25
2.2. Tyrimo imtis	29
2.3. III – IV klasės mokinių patarlių perkeltinės prasmės supratimo įvertinimas	31
2.4. III – IV klasės mokinių patarlių perkeltinės prasmės supratimas	33
2.4.1. Patarlių supratimo ir mokinių aplinkos ryšys	33
2.4.2. Patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties	34
2.4.3. Metaforinių tekstų (patarlių) supratimo priklausomybė nuo mokinių intelektinių gebėjimų	37
2.5. Patarlių sudėtingumo vertinimas: mokytojų ir mokinių anketinės apklausos rezultatų palyginimas	39
2.6. Didaktinio proceso ypatumai metaforinio mąstymo lavinimo aspektu	42
2.6.1. Mokymo metodų (užduočių) taikymas heterogeninės klasės sąlygomis	43
2.6.2. Metodų (užduočių) taikymo pamokose priklausomybė nuo mokytojų kvalifikacinės kategorijos	45
2.7. Metaforinio mąstymo ugdymo rezultatai	47
Išvados	53
Diskusija	55
Rekomendacijos	57
Literatūra	58
Summary	64
PRIEDAI	65

Įvadas

Socialinis – praktinis tyrimo aktualumas:

Jau dešimtį metų vykstanti Lietuvos švietimo reforma ypač reikšminga specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams bei bendrojo lavinimo sistemai. Šalia daugelio pokyčių tam tikruose teisės aktuose ir potvarkiuose pamažu buvo įtvirtinama nuostata raidos sutrikimų turinčius mokinius ugdyti arčiausiai namų esančiose ugdymo įstaigose, bendrojo lavinimo mokykloje kartu su bendraamžiais (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991; Invalidų socialinės integracijos įstatymas, 1998). Valstybiniuose švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatose (2003) taip pat pažymima, jog specialiųjų poreikių vaikai turi galimybę mokytis visų tipų mokyklose, jiems palankioje ugdymo aplinkoje pagal formalaus ir neformalaus švietimo programas. Taigi, specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose tampa vis labiau suprantamesnis, priimtinesnis, visuomenės nuostatos keičiasi integruoto ugdymo naudai. Integruoto ugdymo tendencijas patvirtina ir ŠMM Statistikos departamento duomenys, jog specialiųjų poreikių turintys mokiniai 2004 – 2005 m. m. sudarė 10,4% visų bendrojo lavinimo mokyklų mokinių.

Šiandieninėje mokykloje ypač didelis dėmesys skiriamas moksleivių mąstymo lavinimui. Šio tikslo siekti galima naudojant įvairius ugdymo būdus bei patarles pamokose. „Daugumos tyrinėtojų teigimu (Permiakov, 1970; Riechmann & Coste, 1978; Johnson & Malgady, 1980; Winner, 1995; Aleksejev, 2001), patarlė beveik visada gali būti suprantama, kaip metafora. Savybės, kurias įvairių sričių specialistai priskiria metaforai, iš esmės tinka ir patarlei. Būtent šis patarlių savitumas leidžia jas taikyti diagnozuojant ir lavinant metaforinį mąstymą“ (cit. Malinauskienė, 2003).

Kalbos ugdymas pradinėje mokykloje grindžiamas literatūros ir kalbos ugdymo integravimu. Lietuvių kalbos programos turinį sudaro dvi dalys: kalbinis ugdymas ir literatūrinis ugdymas. Literatūriniame ugdyme akcentuojamas „smulkiosios tautosakos panaudojimas“ pamokose (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003, p.100). Smulkiosios tautosakos žanrui priskiriamos ir patarlės. Pradinėse klasėse mokiniai supažindinami su patarlėmis, jų turiniu, bet neskatinami jų vartoti savarankiškoje kalboje, o tai rodo, jog metaforiniai tekstai nėra iki galo išnaudojami mokinių mąstymo procesams, kalbai, vaizduotei lavinti. Todėl „mokykla ir jos mokytojai, siekdami padėti kiekvienam moksleiviui įgyti tolesniam mokymuisi ir gyvenimui būtina kompetenciją bei patirtį, turėtų diferencijuoti ir individualizuoti ugdymą“ (ten pat, p.12). Šiuolaikinė švietimo sistema sudaro sąlygas įvairių gebėjimų mokiniams ugdytis pagal savo individualias galias. Tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius bendrojo lavinimo mokykloje, moksleiviams pritaikomas ugdymo turinys, parenkami jų poreikius ir galimybes atitinkantys metodai ir būdai.

Tačiau mokytojai neturi pakankamai žinių, nėra gerai pasiruošę dirbti heterogeninės grupės sąlygomis, todėl iškyla problemų sudarant visiems vaikams gauti kokybišką ugdymą, maksimaliai plėtojantį jų intelektines galias, gebėjimus.

Mokslinis aktualumas:

Patarles renka, rūšiuoja, jų kilmę bei galimus interpretacijos variantus aiškina mokslininkai, vadinami paremiologais. Lietuvoje patarles tiria Grigas (1976, 1987, 1998, 2003), Sauka D. (1982), Sauka L. (1998a, 1998b), Bufienė (1998, 2000). Estijoje – Krikmann ir Sarv (1996), Rusijoje – Волков (1974) ir kt.

Jau nuo seno patarlės traktuojamos kaip doroviniai, pamokomieji ar perspėjamo pobūdžio posakiai. Jose slypi liaudies išmintis, kurioje galima išvelgti ir didaktinių bruožų. Malinauskienė (2004) teigia, kad patarlės lavina moksleivių mąstymą, turtina žodyną, puoselėja pagarbą ir meilę gimtajai kalbai, gerina kalbos įgūdžius. „Svarbu, kad mokiniai ne tik žinotų patarlių, bet ir jas vartotų savo kalboje, suprastų jų perkeltinę reikšmę, jose glūdinčią išmintį“, teigia Plentaitė ir Marcelionienė (2003). Tačiau jei mokiniai nesupranta perkeltinės patarlių prasmės, dingsta mokomoji jų vertė vaikų ugdymui.

Tyrimų nagrinėjančių mokinių gebėjimą suprasti metaforinius tekstus, atlikta nedaug. Piaget (2002) atlikęs tyrimus su 9 – 11 metų vaikais teigė, kad pradinio mokyklinio amžiaus vaikai nesupranta metaforų. Tačiau kiti tyrimai (Honeck, Sowry, Voegtle, 1978; Winner, 1988; Алексеев, 2001) rodo, kad pradinio mokyklinio amžiaus vaikai adekvačiai supranta metaforas ir vartoja jas savo kalboje. Grabauskienė (2000), atlikusi pradinių klasių moksleivių metaforinio mąstymo tyrimą, nustatė, kad pradinių klasių mokiniai lengvai supranta mažai metaforišką patarles bei patarles, kurių semantika atspindi mokinių įsisavintus socialinius santykius bei vaidmenis. Tuo tarpu tas patarles, kurių semantika atspindi mokinių neįsisavintus socialinius santykius bei vaidmenis ar socialinę ūkinę veiklą, mokiniai suvokia kur kas sunkiau. Taip pat autorė nustatė, kad mokinių amžius ir pažangumas yra statistiškai reikšmingai susiję su gebėjimu interpretuoti metaforišką patarlės tekstą. Autorės atliktas Piaget ir Vygotskio ontogenetinės asmenybės raidos teorijomis pagrįstas metaforinio mąstymo lavinimo eksperimentas parodė, kad kryptingas ir sistemingas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų mokymas suvokti perkeltinę patarlių prasmę spartina metaforinio mąstymo vystymąsi.

Specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose – kaitos procesas, skatinantis pažvelgti į visą ugdomąjį procesą. Pakitusi ugdomoji situacija pedagogus verčia keisti požiūrį į savo darbą, ieškoti efektyvesnių ugdymo būdų, skatina kitaip pažvelgti į savo darbą. „Heterogeninių grupių ugdymas pasiūlo palankią aplinką ir kuria gerovę visiems

bendruomenės nariams, nes būtent šiose grupėse individualūs ugdytinių skirtumai pripažįstami kaip ištekliai, skatinantys naujų ugdymo galimybių plėtrą“ (Galkienė, Dudzinskienė, 2004).

Pedagogų kompetencija, požiūriai ir nuostatos į ugdymo galimybes gali būti vaiko sėkmės ar nesėkmės mokykloje reikšminga priežastis. Ališauskienė ir Miltenienė (2004) atskleidė, jog teoriškai pedagogai ir vadovai rodo toleranciją ir pritaria specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymui bendrojo lavinimo mokykloje, tačiau kalbant apie asmeninę sąveiką, dažniau siekia atsiriboti ir palaikyti segregacijos idėjas.

Heterogeninių grupių didaktika skatina mokytojų kūrybingumą, lankstumą, derinant ugdymo turinio reikalavimus prie kiekvieno mokinio ypatumų. Ambrukaitis (2004) nustatė, kad „daugiau negu trečias pedagogas pripažįsta, jog jam trūksta patirties ir žinių parinkti adekvačias užduotis SPV“, o „kas ketvirtas nemoka parinkti tinkamų mokymo metodų ir būdų, diferencijuoti ugdymą klasėje, skatinti mokinių motyvaciją mokytis, analizuoti mokymosi sunkumus ir t.t.“. Ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius bendrojo lavinimo mokykloje dominuoja informacijos teikimo bei reprodukcijos metodai (Melienė, Ruškus, Elijošienė, 2003; Kaffemanienė, 2005). „Moksleiviui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių, būdingas pasyvumas, kurį dar labiau skatina tai, kad mokytojai pernelyg menkai įtraukia šiuos mokinius į bendrą klasės mokymosi veiklą, moksleivis netampa daugelio rezultatyvių pedagoginių kontaktų dalyviu“, teigia Kaffemanienė (2005). Ambrukaitis, Ruškus (2002), Ambrukaitis ir kt. (2003) nustatė, kad mokymo programų adaptavimo bei modifikavimo procesai mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius tenkina tik iš dalies. Taip pat atskleidė ugdymo organizavimo trūkumus bei sunkumus, su kuriais susiduria pedagogai.

Bendrojo lavinimo mokyklų heterogeninių grupių didaktikos problemos išlieka pagrindinėmis ir aktualiomis šiandieninėje mokykloje. Todėl mano magistro darbe, remiantis Grabauskienės (2000) daktaro disertacija „Metaforinio mąstymo lavinimas patarlėmis pradinėse klasėse“, stengiamasi atskleisti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo lygmens priklausomybę bendrojo lavinimo mokykloje nuo *didaktinio proceso ypatumų*, remiantis patarlių turinio supratimu.

Tyrimo problema: Nagrinėjama specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo problema siejant su heterogeninės klasės didaktikos ypatumais ir specialiai organizuotu lavinimu, pasitelkiant smulkiają tautosaką kaip metaforinio mąstymo lavinimo priemonę.

Tyrimo problemą konkretina šie probleminiai klausimai:

1. Kaip III – IV klasės lietuvių kalbos vadovėliuose ir pratybų sąsiuvinuose pateiktos patarlės atitinka mokinių supratimą, remiantis mokytojų požiūriu?
2. Kaip mokiniai geba suprasti patarles?
3. Kokie pamokoje dažniausiai taikomi metodai ir būdai metaforiniam mąstymui lavinti?
4. Kokį poveikį metaforinio mąstymo lavėjimui turi sudaryta mokomoji programa?

Tyrimo objektas: Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinis mąstymas.

Tyrimo dalykas: Pradinių klasių mokinių metaforinio mąstymo ypatumai ir lavinimas.

Tyrimo hipotezė: Tikėtina, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo lygmuo yra žemesnis nei bendraamžių ir tai siejasi su didaktinio proceso ypatumais, todėl sistemingas ir kryptingas mokymas suprasti patarlių perkeltinę prasmę lavins ir spartins metaforinio mąstymo vystymąsi.

Tyrimo tikslas: Atskleisti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, besimokančių bendrojo lavinimo mokykloje, ryšį tarp patarlių supratimo ir didaktinio proceso.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pedagoginę ir psichologinę literatūrą nagrinėjamu klausimu.
2. Atliekant mokytojų anketinę apklausą atskleisti III – IV klasės lietuvių kalbos vadovėliuose ir pratybų sąsiuvinuose pateikiamų patarlių sudėtingumą mokiniams (mokytojų požiūriu).
3. Atliekant mokinių anketinę apklausą įvertinti kaip mokiniai supranta patarles, ir kaip tai atitinka mokytojų patarlių sudėtingumo vertinimą.
4. Atskleisti pamokoje dažniausiai taikomus metodus ir būdus metaforiniam mąstymui lavinti.
5. Sudaryti metaforinio mąstymo lavinimo programą ir patikrinti jos veiksmingumą atliekant ugdomąjį eksperimentą.

Tyrimo metodai: remiantis *teorinės analizės* metodu buvo analizuojama pedagoginė ir psichologinė literatūra artima nagrinėjamai temai, atliekama jos apžvalga bei pateikiama mokslinių išvadų analizė ir interpretacija; *anketinės apklausos metodas*: a) mokytojų anketine apklausa buvo siekiama įvertinti patarlių sudėtingumą mokymo priemonėse bei atskleisti pamokose naudojamus mokymo metodus lavinančius metaforinį mąstymą; b) mokinių anketine apklausa buvo norima

išsiaiškinti, kaip trečios ir ketvirtos klasės mokiniai supranta patarles bei įvertinti pagal eksperimentinę programą vykdyto mokymo rezultatus ir jo įtaką specialiųjų poreikių mokinių metaforinio mąstymo lavėjimui; *ugdomojo eksperimento* metodu buvo siekiama taikant įvairius mokymo metodus ir būdus ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių patarlių supratimo gebėjimus bei lavinti metaforinį mąstymą; *duomenų apdorojimo metodu* buvo atlikta statistinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 52 pradinių klasių mokytojai bei 644 mokiniai, iš jų 298 trečiokai ir 346 ketvirtokai. Tyrimas buvo vykdomas Marijampolės ir Vilkaviškio miestų bendrojo lavinimo mokyklose. Eksperimentiniame tyrime dalyvavo 10 trečios ir 12 ketvirtos klasės specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių iš Vilkaviškio Salomėjos Nėries vidurinės mokyklos.

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (123 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 9 lentelės, 10 paveikslų. Prieduose pateikiama: tyrimo dizaino schema, mokytojų apklausos anketa, mokinių apklausos anketos, eksperimentinės programos realizavimo pavyzdžiai, eksperimentinės programos realizavimo refleksijos, tyrimo duomenų lentelės ir paveikslai. Darbo apimtis – 64 psl.

1. Specialiųjų poreikių ugdymo ir metaforinio mąstymo teoriniai aspektai:

1.1. Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo procesas bendrojo lavinimo mokykloje

1.1.1. Sąvokų kaita ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje

XX a. viduryje Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikoje prasidėję socialiniai pokyčiai ir naujos neįgaliųjų ugdymo ir socialinės integracijos teorijos turėjo įtakos ir kuriamai Lietuvos švietimo sistemai. Lietuvos švietimo politika grindžiama Vakarų Europoje priimtinais humaniško, demokratiškumo principais, normalizacijos, integracijos idėjomis. Lietuvoje integracijos idėja sparčiai pradėjo plisti pirmaisiais metais po Nepriklausomybės atkūrimo.

Pastaruoju metu švietimo sistemoje plačiai paplitusios sąvokos „integracija“ ir „inkliuzija“ tarsi galutinis specialiojo ugdymo tikslas, pagrįstas demokratinės visuomenės principais. Šios sąvokos vartojamos daugiau ar mažiau kaip sinonimai, tačiau taip nėra. Jas galima laikyti specialiojo ugdymo ir mokinių su negale švietimo istorijoje turinčias tas pačias šaknis ir tą patį pamatą, teigia Emanuelsson (2003).

Nuo 1998 metų specialiųjų poreikių asmenų ugdymo sistemoje Europos valstybėse rekomenduojama atskirti „integracijos“ ir „inkliuzijos“ sąvokų vartojimą. Įvairiuose moksliniuose straipsniuose ir literatūros šaltiniuose šios sąvokos suvokiamos ir apibūdinamos įvairiai. Bakk ir Grunewald (1997) teigia, jog integracija – tai planuotas ir apgalvotas būdas, leidžiantis žmogui su negale būti kartu su visais. Integracijos esmė – kad žmogus su negale dalyvautų socialinėje sveikų žmonių bendruomenėje. Pasak Storoženko (2001) integracijos sąvoka reiškia lygiavertį visų vaikų bendravimą, apimančią visą kasdieninę vaikų veiklą, nepaisant psichinių ar fizinių jų išgalių. Ruškaus (1997) teigimu, terminas „integracija“ suprantamas kaip neįgalių žmonių įsiliejimas į visuomenę. Vartojant šį terminą, išreiškiame nuomonę, kad neįgalieji yra už visuomenės ribų ir kad jie, įveikdami psichologines, materialines, socialines ir kitas kliūtis, turi tapti pilnaverčiais pripažintais visuomenės nariais. Pasak Daniels ir Stafford (2000), neįgalių vaikų ugdymas kartu su įprastai besivystančiais vaikais vadinamas integruotu ugdymu. Integruotas ugdymas suteikia vaikams lygias galimybes būti pripažintiems nepaisant pažintinių, fizinių, bendravimo ar emocinių sunkumų. Eklindh (2003) nuomone, termino „integruotas“ reikėtų nebevertoti, kadangi jis vis labiau tampa neįgalumo ar sutrikimo sinonimu.

Inkliuzijos koncepcija laikoma tinkamesnė, palyginti su integracijos koncepcija, nes inkliuzija sukuria pagrindą ideologijai (demokratijai), teigia Emanuelsson (2003). „Inkliuzija, dar kitur vadinama „įtraukimu arba dalyvavimu“ (involvement), įgalinimu, (empowering) suprantama kaip „buvimas kartu“. Iš esmės inkliuzija išreiškia patį socialinės integracijos principą – sukurti vienodas

sąlygas visiems dalyvauti bet kokiomis veiklos formomis“ (Ruškus, 2002; 2003). Inkluzijos principas akcentuoja ne akademinias žinias, sutrikimų kategorizavimą bei klasifikavimą, lemiantį neigiamus stereotipus ir išankstines nuostatas, o socialinius santykius, narystę bendruomenėje, nurodo Ruškus (2002). Taigi, inkluzyvus ugdymas yra integruoto ugdymo siekiamybė, aukščiausia jo reikšimosi forma (Bagdonas, 1997). Holden, Meggit, Collard ir Rycroft (1996) išskiria tokius inkluzyvaus ugdymo reikalavimus: 1) prieinamumas: mokyklos aplinkos ir patalpų pritaikymas neįgaliesiems asmenims, specializuota kompiuterinė ir kita įranga, mokymo priemonės akliesiems, fiziškai neįgaliesiems ar silpnaregiams; 2) mokyklos pedagogų ir viso personalo pasirengimas; 3) ugdymo programų ir mokymo būdų pritaikymas; 4) visų mokinių ir pedagogų teigiamų nuostatų formavimas.

Apibendrinant galima teigti, jog „integracijos sąvoka vartojama kalbant apie ugdymo vietą, kai neįgalieji ugdomi kartu su savo bendraamžiais bendrojo lavinimo institucijose. Inkluzijos sąvoka reiškia, jog neįgalieji ne tik ugdomi kartu su savo bendraamžiais, bet ir mokomi bendrųjų ugdymo programų pagrindu, kokybiškai jas individualizuojant ir pritaikant jų specialiesiems poreikiams“¹.

Integruota bendruomenės struktūra yra neįkainojama vertybė ir sveikiesiems – dėl visapusiško gyvenimo pažinimo, ir neįgaliesiems – dėl socialinės adaptacijos, teigia Galkienė (1999). Kaip pažymi Ambrukaitis (1997), iš tokio bendravimo visi turės akivaizdžią naudą – ir tie, kurie nebebus atstumti ir izoliuoti, ir tie, kurie nebeatstums kitų.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo pakopos moksleivių poreikiai ir galios labai įvairios. Todėl mokykla ir jos mokytojai, siekdami padėti kiekvienam moksleiviui įgyti tolesniam mokymuisi ir gyvenimui būtiną kompetenciją bei patirtį, turėtų diferencijuoti ir individualizuoti ugdymą, kad kuo daugiau moksleivių kuo geriau realizuotų prigimtines galias ir kuo mažiau jų patirtų mokymosi nesėkmę (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Pedagoginė (mokyklinė) integracija suprantama kaip procesas, kuriuo siekiama ne tik sudaryti galimybę mokytis bendrojo lavinimo mokykloje kuo daugiau vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, bet ir priartinti jų mokymą prie bendrojo lavinimo mokyklos turinio ir įtraukti juos į visą mokyklos popamokinį (užklasinį) gyvenimą, garantuoti jiems specialią pedagoginę, socialinę, psichologinę, medicininę paramą, nurodo Ambrukaitis (1997).

Ypatingą svarbą integracijos sėkmei turi pedagogų nuostatos apie specialiųjų poreikių vaikų ugdymo galimybes bendrojo lavinimo įstaigose, žinios apie šiuos vaikus, noras padėti jiems ne tik mokytis, bet ir tapti mokyklos bendruomenės pilnateisiais nariais, teigia Šlušnytė (2001).

¹ Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos nacionalinės strategijos projektas, 2002.

Ambrukaitis (1999), Meijer (2003), Miltenienė (2004) taip pat nurodo, jog vienas iš svarbiausių sėkmingos integracijos faktorių bendrojo lavinimo mokykloje yra pedagogų požiūris ir nuotatos į specialiųjų poreikių vaikus. „Svarbu kurti tokią mokyklą, kurioje visi – ir sveikieji, ir neįgalieji – jaustųsi vienos bendruomenės nariais, kurioje būtų saugus ir suprastas kiekvienas vaikas“ (Ambrukaitis, 2003). Pasak Walsh (2001), kiekvienas vaikas yra unikalus, kiekvienas turi savo mokymosi stilių ir tempą. Mokytojo tikslas – sudaryti klasėje tokią daiktinę ir psichologinę aplinką, kur kiekvienas vaikas galėtų visiškai atsiskleisti, kur būtų gerbimas ir vertinamas. Ugdant heterogenines moksleivių grupes, specialiųjų ugdymo poreikių raišką gali sustiprinti ir aplinka, kurioje realizuojamos ugdymo programos, teigia Galkienė ir Dudzinskienė (2004). Skolverket (cit. Tinglev, 2003) nurodo, jog mokyklos kiekvieną mokinį turi vertinti kaip nepakartojamą individą, tačiau kartu, atsižvelgdamos į esamas sąlygas, padėti jam ugdyti gebėjimus.

Ališauskas (2001) teigia, jog pozityviai pasikeitė bendrojo lavinimo mokyklų pradinė klasių mokytojų nuostatos vaikų ypatingumų pažinimo, pripažinimo ir mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo atžvilgiu. Labai išaugo šių pedagogų kompetencija specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo srityje, tačiau to negalima pasakyti apie daugelį dalykų mokytojų. Akivaizdu, kad bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai, ypač dėstantys atskirus mokymo dalykus, stokoja teorinių žinių ir praktinių įgūdžių ugdyti bendrojo ugdymo klasėse specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus. (Inkluzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje, 2003). Pasak Ambrukaičio (2005) pastarųjų metų moksliniai tyrimai rodo, kad Lietuvos mokytojų, dirbančių bendrojo lavinimo pradinėse ir pagrindinėse mokyklose, nuostatos į specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikus yra palankesnės, tačiau dėl galimybės ugdyti sutrikusios raidos vaikus inkluziniu būdu priešiška nusiteikusių yra nemažai. „Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų pasirengimas ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus drauge su bendraamžiais bendrojo ugdymo klasėse, geranoriška pedagogų nuostata šių vaikų atžvilgiu labiausiai padeda užtikrinti tinkamą šių vaikų ugdymą(si) ir jų „nubyrėjimo“ iš švietimo sistemos bei segregacijos prevenciją“ (Labinienė, Aidukienė, 2003). Rose (2003) nurodo, jog mokyklos turėtų keistis siekdamos sukurti tinkamą mokomąją aplinką.

Laužikas, kaip teigia Rajeckas (1994), mokymo procesą supranta kaip kompleksinę poveikių ir įvairiapusės įtakos mokinio asmenybei sistemą, kuri yra veiksminga tik atsižvelgiant į kiekvieno ugdytinio individualius bruožus, t.y. mokymo procese vienu metu sprendžiamas visas kompleksas uždavinių: jame mokoma, lavinama, auklėjama. Siekiant integruoto mokymo ir teikiant moksleiviams reikalingą paramą, reikia detaliai apibrėžti kiekvieną metodą, kuris ypač veiksmingas tenkinant kuo įvairesnius mokymosi poreikius, nurodo Rose (2003). Inkluzija gali būti taikoma įvairiais bei skirtingais lygiais, tačiau galų gale mokytojas turi dirbti su skirtingus pasiekimus

turinčiais moksleiviais vienoje klasėje bei parengti ir pritaikyti mokymo programą taip, kad tiek moksleivių specialieji mokymosi, tiek kitų vaikų poreikiai būtų maksimaliai tenkinami (Ruškus, Melienė ir kt., 2003).

Nors specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas drauge su bendraamžiais bendrojo ugdymo klasėse plačiai priimtas kaip socialinis imperatyvas, o daugelio Vakarų Europos šalių švietimo strategai deklaruojamuose pareiškimuose pritaria inkliuzinio švietimo principui, inkliuzinis ugdymas ir toliau vertinamas prieštarigai bei skatina tradicinės švietimo sistemos, įprastinio segreguoto specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo pasipriešinimą, nurodo Tvinnereim (2003).

Specialiųjų poreikių vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas literatūroje apibrėžiama kaip kaitos procesas, skatinantis naujai pažvelgti į visą ugdomąjį procesą: ugdytinį, ugdytoją, ugdymo priemones ir ugdymo turinį. Integruotas ugdymas vis dar sulaukia skirtingų požiūrių ir vertinimų. Nuo mokytojų ir bendraamžių nuostatų bei jų elgesio priklauso specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių ugdymo ir socializacijos sėkmė.

1.1.2. Heterogeninės klasės bendrojo lavinimo mokykloje

Inkliuzinio ugdymo paradigma leidžia atskleisti naują požiūrį į ugdymą, kuriame akcentuojama asmens skirtybių pripažinimas ir bendradarbiavimo kultūra bei heterogeninių moksleivių grupių ugdymo svarba.

Heterogeninis mokinių grupavimas ir diferencijuotas požiūris į ugdymą yra būtini ir efektyvūs esant mokinių įvairovei klasėje. Heterogeninis mokinių grupavimas – tai ugdymo aplinkos suformavimas, kai specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai mokosi vienoje klasėje su kitais bendraamžiais“ (Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje, 2005). Remiantis „Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais“ (2003), iš daugelio pateiktų vertybinių nuostatų, kiekvienas bendrojo lavinimo mokyklos mokytojas turėtų ugdyti: tolerantišką požiūrį į fizinius, religinius, socialinius, kultūrinius žmonių skirtumus; rūpinimąsi kitais, neabejingumą viskam, kas vyksta šalia.

Į heterogenines grupes susirenka vaikai, turintys skirtingą gyvenimo patirtį, šeimoje suformuotą ryšio su kitais bendruomenės nariais modelį, kultūrinės tradicijas, veiklos galimybes, kartais kalbantys skirtingomis kalbomis. Heterogeninis grupavimas ir labiau diferencijuotas požiūris į ugdymą yra būtini ir efektyvūs dirbant klasėje su įvairiais mokiniiais. Tai pabrėžia principą, kad visi mokiniai yra lygūs. Heterogeninis mokinių grupavimo metodas padeda sumažinti didėjančią atotrūkį tarp mokinių su specialiųjų ugdymosi poreikiais ir jų bendraamžių. Be to, jis skatina

mokinių ir mokytojų teigiamą požiūrį į mokinius su specialiuju ugdymosi poreikiais (Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje, 2005).

Heterogeninių grupių ugdymo turinys remiasi bendraisiais reikalavimais kompetencijos ir patirties, kurią turėtų įgyti išsilavinęs žmogus, tačiau yra funkcionalus ir atliepia individualių tikslų siekį, orientavimąsi į veiklą, grindžiamą interesais, psichofizinėmis galiomis, kultūrinėmis nuostatomis, turima patirtimi. Heterogeninėje klasėje, vadovaujant ugdytojams, nuolatos skatinamas gebėjimas matyti save tarp kitų, siekti aukščiausių asmeninių tikslų kartu su kitais, teigia Galkienė (2005).

Taigi, heterogeninėje grupėje didelis dėmesys kreipiamas į asmeninius mokinių skirtumus, jų poreikius bei pabrėžiamas visų mokinių asmens vertingumas. Visose šalyse heterogeninis grupavimas buvo labai svarbus atradimas dirbant su skirtingais mokiniais klasėje. Be to, toks grupavimas yra būtina sąlyga taikant mokymosi bendradarbiaujant principą (Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje, 2005).

1.1.3. Ugdymo metodų samprata, klasifikavimas ir kaita

Šiuolaikinėmis sąlygomis ypač svarbu ugdyti savarankišką, kūrybiškai mąstančią ir veikiančią asmenybę, gebančią savarankiškai plėsti žinias. Būtina sudaryti kuo geresnes sąlygas mokiniams įsitraukti į mokymąsi, mokymo procese kuo aktyviau veikti. Tai iš esmės nulemia mokymo metodų taikymas. „Siekdamas bendrųjų ugdymo tikslų, mokytojas turi visišką laisvę pasirinkti tinkamus ugdymo metodus ar sudaryti jų derinius. Tai daroma atsižvelgiant į realią situaciją: mokinių poreikius ir galimybes, paties mokytojo gebėjimus ir savybes, kintantį sociokultūrinį kontekstą”².

Šalkauskis (1991) tvirtina, jog mokymo metodas yra racionalus, nuoseklus ir visuotinai reikšmingas mokomojo veikimo būdas, nukreiptas į mokymo tikslą ir suderintas tiek su mokinio prigimtimi, tiek su mokomojo dalyko ypatybėmis. Kitokio pobūdžio apibūdinimą pateikia Jovaiša, Vaitkevičius (1989), mokymo metodu vadinama mokytojo ir jo vadovaujamų mokinių veiklos būdų sistema, kuri padeda mokiniams įgyti žinių, mokėjimų bei įgūdžių, lavinti sugebėjimus, formuoti pasaulėžiūrą. Gage, Berliner (1994) mokymo metodą apibūdina kaip „pasikartojančių mokytojo veiksmų modelį, kuris gali būti taikomas dėstant įvairius dalykus, būdingas daugiau negu vienam mokytojui ir svarbus išmokimui“. Laužacko nuomone (1997), mokymo metodai „apibūdina mokytojo veiklos būdą, siekiant tikslo ir perteikiant tam tikrą mokymo turinį“. Kiek kitaip mokymo metodą apibūdina Jovaiša (1997), pabrėždamas vidinę metodų struktūrą, kurią sudaro „psichiniai

² Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003.

procesai, vyksta mokinio – mokytojo sąmonėje: motyvacija – suvokimas – atmintis – mąstymas – vaizduotė – emocijos – valia“.

Apibendrinamas įvairių mokymo metodų apibūdinimus Rajeckas (1997) teigia, jog mokymo metodai – tarpusavyje susiję mokytojo ir mokinių veiklos būdai, kuriais mokiniai, mokytojo vadovaujami, įgyja žinių, mokėjimų bei įgūdžių, yra lavinami ir auklėjami.

Mokymo metodų klausimais daug diskutuoja mokslininkai, tačiau nėra nusistovėjusių, visuotinai priimtų vienodų mokymo metodų terminų. Tiek didaktikos specialistai, tiek įvairių dalykų metodininkai skirtingai vadina tuos pačius mokymo metodus, įvairiai juos grupuoja. Mokymo metodai yra labai įvairūs, kiekvienas jų turi savitą struktūrą, todėl nustatyti klasifikacijos pagrindą ir juo remiantis suskirstyti mokymo metodus yra labai sudėtinga, o gal ir neįmanoma.

Bitinas, Rajeckas ir kt. (1981) mokymo metodus klasifikuoja *pagal žinių šaltinį*: 1. žodiniai metodai: pasakojimas, aiškinimas, mokyklinė paskaita, pokalbis, naudojimas spausdintiniais šaltiniais; 2. vaizdiniai metodai: demonstravimas, ekskursija, savarankiškas stebėjimas; 3. praktiniai metodai: žodiniai pratimai: žodiniai pratimai, pratimai panaudojant mokomąsias mašinas, pratimai raštu, grafiniai, laboratoriniai, praktikos darbai. Jovaiša, Vaitkevičius (1989) nurodo tris mokymo metodų rūšis: 1. informaciniai metodai: teikiamieji ir atgaminamieji; 2. praktiniai – operaciniai metodai: pratybų, praktiniai ir laboratoriniai; 3. kūrybiniai metodai: euristiniai, probleminiai ir tiriamieji.

Jakavičius, Juška (1996) siūlo grupuoti mokymo metodus *pagal mokymo proceso etapus* (tai būtų žinių perteikimo, mokėjimų ir įgūdžių formavimo, žinių įtvirtinimo bei tikrinimo metodai), *pagal loginio mąstymo būdus* (grupė indukcinį ir dedukcinį mokymo būdų), ar net ir po kelis skirstymo kriterijus. Jų nuomone, priimtinausia būtų grupuoti šitaip: a) žodiniai, b) praktiniai, c) vaizdiniai metodai.

Mokymo procese šalia įprastinių metodų – paskaitos, demonstravimo, pokalbio ir kt. – turėtų būti dažniau *naudojami aktyvieji mokymo metodai*, tokie kaip darbas grupėmis, projektiniai darbai ir kt. Taip dirbant mokymas iš pradžių atrodo sunkesnis, tačiau kartu jis yra kūrybiškesnis ir įdomesnis, skatina moksleivių ir mokytojo bendradarbiavimą, požiūrių ir dalykų integraciją, ne tik moksleivių, bet ir mokytojo tobulėjimą (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Lekavičius, Motiejūnienė ir Kunskaitė (1997), išskiria tokius aktyvaus mokymo metodus: 1) diskusija; 2) minčių “lietus”, arba “smegenų šturmas”; 3) vaidinimas; 4) žaidimai; 5) išvykos; 6) stebėjimai ir bandymai; 7) mokslinės konferencijos; 8) kitų mokymas.

Šalkauskis (cit. Rajeckas, 1997), išskiria du mokymo metodus: *tetinį ir euristinį*. *Tetinis* metodas reikalauja iš mokinio pasitikėjimo, dėmesio ir imlumo. Taikant tetinį metodą aktyvus yra mokytojas. *Euristinis* yra toks metodas, kurį taikant randama, išrandama ir surandama. Šis metodas pagrįstas mokinio savarankiškumu, jo paties ieškojimais.

Lietuvos švietimo reforma skatina mokyklą peržiūrėti šiandien taikomus ugdymo metodus bei skatina juos taikyti nauja kryptimi. Šiuolaikinėje bendrojo lavinimo klasėje besimokantys skirtingų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, sukuria situaciją, kai mokytojui sunku klasikinės didaktikos metodais organizuoti kokybišką ugdymą. Šalia tradicinės didaktikos metodų pastaraisiais metais atsiranda nauji metodai, kurie labiau atitinka šiuolaikinio ugdymo realybes. Naujų metodų pagrindinis bruožas – *mokytojo ir moksleivio sąveika*. Ryškėja skirtingas požiūris į mokyklos vaidmenį kultūros raidoje ir į kultūros tradicijos perėmimą. Šiuolaikinėje mokymo teorijoje išsiskiria *reprodukcinė* ir *interpretacinė* nuostatos. Jos atitinkamai įtakoja ir metodų parinkimą, ir ugdymo veiklą. Reprodukcinis ugdymo proceso supratimas skatina rinktis pasyvius, į žinių teikimą bei atgaminimą orientuotus mokymo metodus. Interpretacinė nuostata reikalauja aktyvių ugdymo metodų, padedančių mokiniams savarankiškai aiškintis, vertinti, suprasti pasaulį, spręsti gyvenimo problemas, atsakingai veikti, nurodo (Melienė, Ruškus, 2003). Išryškėja *metakognicijos* sąvoka, kuri akcentuoja mokinio savarankiškumą, autonomiškumą mokymosi procese. Mokiniam turėtų būti suteikiama ne tik konkretaus dalyko žinių, bet ir ugdomas įgūdis savarankiškai įvertinti užduoties pobūdį ir pasirinkti užduočiai atlikti reikalingas strategijas. Svarbiausia, mokytojai turėtų nuolat pabrėžti ir pademonstruoti veiksmais, kad mokiniai yra atsakingi ir gali kontroliuoti savo mokymosi ir kasdienio gyvenimo rezultatus.

Lyginant tradicinės ir naujos didaktikos metodų įvairovę matyti, kad klasikinėje didaktikoje vyrauja informaciniai (teikiamieji, reprodukciniai) metodai (Melienė, Ruškus, 2003; Kaffemanienė, 2005), kur mokytojas vadovauja mokiniams, reikalaujamas tikslaus žinių atgaminimo; mažai skiriama laiko problemų sprendimui, aktyviesiems mokymo(si) metodams. Mokiniai mažai skatinami kritiškai mąstyti bei savarankiškai pasirinkti tinkamas mokymosi strategijas. Šiuolaikinėje didaktikoje didesnis dėmesys skiriamas vaikui, o mokytojas yra tik vaiko patarėjas, padėjęjas. Mokiniai suteikiama daugiau galimybių dominuoti pamokoje, skatinamas jo kūrybiškumas, atsakomybė už atliktą darbą, mokoma planuoti mokymąsi pamokoje, įvertinti savo atliktą darbą.

Nustatyta, kad išsaugoma ir atgaminama tik 10% perskaitytos informacijos, 20% to, kas išgirsta, 50% perskaitytos ir išgirstos informacijos, o praktiškai pritaikytų žinių atgaminama 90% (Jovaiša, Vaitkevičius, 1989). Todėl vienu svarbiausių plėtojimų bendrųjų gebėjimų bendrojo

lavavimo mokykloje yra gebėjimas bendrauti ir *bendradarbiauti* (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Jis gali būti laikomas dalyvavimo veikloje, solidarumo ir bendrumo jausmo išraiška (Tinglev, 2003). Svarbi inkliuzinio ugdymo sėkmės prielaida – geranoriškas įvairių dalykų ir skirtingų mokymo pakopų mokytojų, mokytojų ir tėvų, mokytojų ir įvairaus rango valdžios struktūrų, pačių ugdytinių *bendradarbiavimas*, teigia Ambrukaitis (2005). Ugdymo aplinka turi būti pagrįsta „į vaiką nukreipta pedagogika“, t.y. ugdymo planas turi būti pritaikytas individualiems mokinio gebėjimams ir poreikiams bei skatinti klasės mokinius bendradarbiauti tarpusavyje, teigia Kugelmass (cit. Tinglev, 2003). Pasak Jensen (1999), mokymasis bendradarbiaujant yra aktyvus mokymosi procesas, kuriame akademiniai ir socialiniai įgūdžiai puoselėjami tiesioginio mokinių bendradarbiavimo, individualios atsakomybės ir teigiamos tarpusavio priklausomybės dėka. Taigi, mokymasis bendradarbiaujant yra metodas, kuris suburia mokinius bendram darbui klasėje (Gage, Berliner, 1994).

Trabero (cit. Galkienė, 2001; 2003) teigimu, geriausios sąlygos negalę turinčiam vaikui pačiam sau atskleisti savo galimybes yra *bendradarbiavimas*, nes bendradarbiavimą galima apibūdinti kaip ypatingai intensyvią bendravimo formą, kurioje kiekvienas – sveikas ir neįgalus – žmogus turi savo vaidmenį ir tai jam leidžia dinamiškai vystytis. Mokymasis bendradarbiaujant yra naudingas visiems moksleiviams; mokinytis, kuris padeda savo draugui, geriau ir ilgiau išlaiko atmintyje informaciją, o jo draugo poreikiai yra lengviau patenkinami, kai medžiagą paaiškina bendraamžis, kurio supratimas yra tik šiek tiek geresnis nei jo paties. (Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje, 2005). Slavino (1984) teigimu (cit. Arends, 1998) mokymasis bendradarbiaujant gali duoti naudos tiek geriems, tiek blogesniems mokiniams, kurie mokosi išvien. Gerai besimokantieji mokiniai globoja silpnesnius, taigi rodo jiems ypatingą dėmesį. Šiame procese stiprieji gauna naudos ir akademinio požiūriu, nes, mokant kitus, reikia labiau išsiginčinti į tam tikro dalyko sąsajas ir reikšmes. Bendradarbiaujant mokiniai išmoksta bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių. Taip pat „bendradarbiaudami žmonės privalo pripažinti ir įtvirtinti abiejų pusių lygią ir vienodai reikšmingą padėtį gyvenime ir kultūroje, teigia Malinauskas (2000).

„Mokymosi bendradarbiaujant nauda: didesni mokinių laimėjimai, mokinių, kuriems reikalingas specialus mokymas, įtraukimas, geresni socialiniai įgūdžiai, mokiniai geriau pažįsta ir atsižvelgia į vienas kito ypatumus, didesnis priklausomumo grupei jausmas, didesnė savigarba ir atsakingumas“ (Jensen, 1999). Vienas iš mokymo bendradarbiaujant bruožų yra tas, jog specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai yra neatskiriami nuo klasės. Parama jiems suteikiama klasėje. Tai sukelia priklausymo klasei jausmą, skatina savigarbą, kas ypač palengvina mokymąsi

(Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje, 2005). Pasak Teresevičienės ir Gedvilienės (2000), mokymasis bendradarbiaujant yra svarbus moksleivių mokymosi rezultatams, socializacijai, mokinių gebėjimui kritiškai mąstyti. Dirbdami grupėmis, mokiniai tarpusavyje bendrauja, tariasi, vienas kitą papildo, gali įvairiai skirstytis užduotis, teigia Rajeckas (1999). Ambrukaičio ir Ruškaus (2002) nuomone, mokymasis grupėje yra bazinis integruoto ugdymo komponentas, kadangi būtent čia grupėje arba mikrogrupėje, vaikai gali turėti bendrų pozityvių patirčių. „Mokymasis bendradarbiaujant ne tik ugdo daugybę asmenybę stiprinančių ypatybių ir mokinių norą mokytis, bet kartu moko juos bendradarbiauti, susikalbėti, o tai ateityje padės jiems spręsti bendrus savo šeimos ir tautos ar valstybės uždavinius“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Lepeškienės (1996) teigimu, mokytojas gali padėti mokiniams mokytis bendradarbiaujant, veikdamas dviem kryptimis. Pirmoji, į tradicines pamokas galima įtraukti užduotis, kurias atlikdami, mokiniai turėtų dirbti siekdami vieno tikslo. Antroji – tai specialūs užsiėmimai, skirti mokytis bendradarbiaujant. Anot Slavino (1984) (cit. Arends, 1998) svarbiausias bendradarbiavimo skatinimo bruožas yra tas, kad du arba daugiau individų tarp savęs siejami apdovanojimo, kurį jie visi gautų ir pasidalytų, jei jiems, kaip grupei pasisektų. Kai mokiniai vieni su kitais bendradarbiauja, o ne varžosi, tarp mokinių ir jų grupių sumažėja įvairių prieštaravimų, priešiško, nurodo Gage, Berliner (1994).

Specialiųjų ugdymosi poreikių moksleiviams mokymasis bendradarbiaujant yra efektyvus veiksnys jų mokymuisi bei pažintiniam ir socialiniam – emociniam vystymuisi, tuo pačiu jis skatina ir bendraamžių bendravimą įvairioje veikloje.

1.2. Metaforinio mąstymo lavinimo patarlėmis pagrindai

1.2.1. Patarlės samprata, žanriniai savitumai ir galimos jų dekodavimo problemos

Patarlė – vienas iš smulkiosios tautosakos žanrų. Dažnai su jomis tenka susidurti – ne tik girdėti, bet ir vartoti kalboje, todėl gali atrodyti, jog patarlę apibrėžti visai nesudėtinga. Paradoksalu, kad iki šiol nėra visuotinai priimtino trumpo ir tikslaus apibrėžimo, nors tą bandė padaryti daugybė mokslininkų. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2000) ir Aiškinamajame lietuvių kalbos žodyne (2001) patarlės sąvoka apibrėžiama: patarlė – trumpas posakis, kuriuo reiškiamas liaudies išmintis, patariama, pamokoma. Kitaip patarlė apibūdinama Literatūros žinyne (2006): patarlė – smulkiosios tautosakos žanras, trumpas vaizdus posakis, kuriuo reiškiamas liaudies išmintis, patariama, pamokoma. Patarlių žodyne (2000) pateikiamas toks patarlių aiškinimas: patarlė – tai sakinytis, trumpa alegorija, dažnai palyginimas, kuris netiesiogine, kartais alegorine, metaforine forma išreiškia kokią nors apibendrintą mintį, teiginį, gyvenimo išmintį, nuomonę apie žmogaus gyvenimo

situacijas. Tautosakos specialistas Sauka (1998a) teigia, jog patarlės ir priežodžiai – originalus liaudies moralės ir gyvenimo išminties modeliavimas meniniais vaizdais, pasitelkus situacijų tradiciją. Grigo nuomone (cit. Vasiliauskas, 2001) patarlės ir priežodžiai – apibendrinamojo pobūdžio tradiciniai vaizdingi, ritmingi senos kilmės posakiai, kuriuose atsispindi tokie liaudies pasaulėžiūros bruožai: požiūris į žmogų, jo prigimtį, psichiką, amžių, individualias savybes, šeimą, jos santykius, darbo reikšmę, vaikų auklėjimą.

Iš pateiktų patarlės apibrėžimų matyti, jog tarp jų esama panašumų, tačiau vieningo patarlės apibrėžimo mokslinėje literatūroje nėra. Remiantis užsienio mokslininkais Taylor ir Whiting ir kt. (cit. Malinauskienė, 2004) patarlės sampratą mums signalizuoja kažkokie neapčiuopiami požymiai, kad patarlės beveik neįmanoma apibrėžti, o tik nuojauta suvokti. Whitingas (cit. Bufienė, 1998) teigia, kad patarlės apibrėžti „beveik neįmanoma“, bet jo manymu, nelabai ir būtina, nes ir taip visi puikiai žino, kas tai yra.

Patarlės nuo priežodžių savo turiniu ir menine forma skiriasi labai nedaug, todėl praktiškai juos atskirti yra pakankamai sudėtinga. Lietuvoje patarlės ir priežodžiai skelbiami pramaišui, teigia Skabeikytė – Kazlauskienė (2005). Reikia pažymėti, kad šiuo metu patarlių terminas pradėtas vartoti platesne prasme. Šiuo terminu dažnai įvardijamas visas patarlių ir priežodžių žanras, taigi patarlėmis vadinama tiek patarlės, tiek priežodžiai. Mokslinėje literatūroje naudojamas dar vienas terminas – paremija. Sąvoka paremija įvardijama – priežodis, patarlė, sentencija (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005).

Patarlės, priežodžio ir fraziologizmo panašumus ir skirtumus nagrinėjo Kudirkienė (1998). Mokslininkė patarles nuo kitų panašių posakių išskyrė pagal tris kriterijus: konstrukcinę, sintaksinę funkciją ir leksinę reikšmę. Lenkų tyrinėtojas Krzyzanowski (cit. Malinauskienė, 2004) teigia, kad „bandymai skirti patarles ir priežodžius šiaip taip pagrindžiami teoriškai, bet iš tikrųjų tai nieko neduoda ir yra mokslinis žaidimas, o ne mokslinė problema“. Paremiologija – mokslas, nagrinėjantis patarles ir priežodžius, jų genezę ir interpretacijos būdus (Tarptautinių žodžių žodynas, 2005). Nors nelengva nustatyti kur baigiasi ir prasideda priežodis, patarlė ar frazeologizmas, tačiau šias sąvokas stengiamasi diferencijuoti paremiologų, lingvistų, literatūrologų darbuose.

Pasak Malinauskienės (2004) patarlės idėjai realizuoti būtini nekalbiniai jos funkcionavimo veiksniai: mažiausiai du pašnekovai (kalbantysis ir klausantysis), konkreti vieta ir laikas, aiškus ir garsus sakymas. Taip pat labai svarbu jausti pokalbio situaciją ir jo dalyvių vaidmenis, kad patarlė turėtų poveikį kalbantiesiems.

Patarlę sieja stiprus ryšys su šnekamąja liaudies kalba bei didelę įtaką jai turi nekalbiniai veiksniai. Išskiriamos šios žanrinės patarlių ypatybės (Bufienė, 1998): 1) vartojimo tikslingumas; 2)

pabrėžtinai buitinė orientacija, blaivus neidealizuotas požiūris į gyvenimo reiškinius; 3) didelis lankstumas, vaizdų semantinis talpumas, polifunkciškumas; 4) sustabarėjimas ir lakoniška forma.

Patarlės turinys paprastai apibendrina kokį nors momentą iš liaudies etikos ir moralės sferos, žmonių tarpusavio santykių, visuomeninio ar šeimos gyvenimo. Dažnai patarlėmis siekiama paveikti kitą asmenį – paguosti, nuraminti, perspėti, sudrausti ir pan. Swierczynska ir Swierczynski (2000), Kudirkienė (2001), Grigas (2003) nurodo, jog patarlės labai varijuoja, ir jų vaizdų detalių kaitą daugeliu atvejų galima tikėtis susieti su tradicinės kultūros, buities, socialinių santykių plotmėje vykstančiais reiškiniais. Bufienė (1998) akcentuoja, jog lietuvių patarlių vaizduose dažniausiai feodalino kaimo buities, žemdirbio valstiečio pačios artimiausios namų ir darbo aplinkos, jį supančios gyvosios ir negyvosios gamtos motyvai ir realijos.

Patarlę, kaip ir bet kurią kitą pokalbio žanrą, pavartojus ne laiku ir ne vietoje, t.y. neįdėjus pokalbio situacijos ir jo dalyvių vaidmens, ji liks nesuprasta arba sukels atvirkščią efektą (Bufienė, 1998). Tikrąją reikšmę patarlė įgyja tik natūralioje savo gyvavimo terpėje – pokalbyje. Tą pačią patarlę galima vartoti daug kartų skirtingomis aplinkybėmis, ir kiekvienu atveju jos reikšmė bus kitokia. Kaip teigia Bufienė (1998) poetinis patarlės vaizdas ne tik perkeltinės reikšmės, bet ir daugiareikšmis, polifunkciškas.

Pagrindinės stilistinės patarlės tendencijos yra dvi. Pirmoji – glaustumo siekimas. Lakoniška patarlės forma gana dažnai gaunama praleidžiant savaime suprantamus žodžius ar jų grupes. Kita būdinga patarlės forma, kuria pasiekiamas maksimalaus glaustumo, yra dvinarė sandara: patarlė susideda iš dviejų narių, o kiekvienas tų narių yra reiškiama analogiškais sintaksinėmis ir morfologinėmis formomis. Antroji stilistinė sentencija – to paties žodžio kartojimas. Dažniausiai kartojami minties raiškiai reikšmingi savarankiški žodžiai (Skabeikytė – Kazlauskienė, 2005).

Kad patarlės nestabdytų šnekos srauto, neblaškytų dėmesio, jos turi būti trumpos. Formos lakoniškumas kelia griežtus reikalavimus kitiems dviem lygmenims – idėjai ir vaizdui. Patarlės mintis turi būti aiški, nedviprasmiška, lengvai perteikiama logikos formule, o vaizdas – visada konkretus, konstruojamas paklūstant griežčiausios ekonomikos dėsniui, labai taupiai vartojant visas vaizdingumo priemones, teigia Bufienė (1998). Taip pat patarlės neturi siužeto, jų vaizduose nėra vietos net trumpam pasakojimui, gausioms detalėms, išsamiai charakteristikai. Formuojant patarlių vaizdus, naudojamos tos pačios kaip ir kituose tautosakos žanruose vaizdingumo priemonės: palyginimas, epitetas, metonimija, metafora ir t.t.

Patarlės dar skirstomos į tiesiogines ir perkeltines reikšmės patarles. Tiesioginės reikšmės patarlės patraukia turinio aktualumu, taikliai suformuluotomis mintimis. Perkeltinėmis reikšmėmis suvokiami posakiai atminty įstringa dėl metaforų grožio bei jomis išsakytų argumentų įspūdingumo.

Nagrinėjant patarles kaip metaforinius tekstus, reikia išskirti svarbiausias metaforos funkcijas: nominatyvinę, deskriptyvinę, vertinamąją, ekspresinę, pažintinę (Шпрагина, 1997): a) nominatyvinė (vardo, pavadinimo suteikimas) ir deskriptyvinė (aprašomoji) funkcija teikia galimybę kurti tikslų ir ryškų asmens ar objekto apibūdinimą, žodinį vaizdą. Remiantis panašumu, lyginimu, savybių perkėlimu, asmeniui ar objektui priskiriami bruožai, kurie yra būdingi kitam, į apibūdinamąjį panašiam dalykui ar reiškiniui. Tai padeda identifikuoti, aprašyti, atpažinti atskirus objektus, formas pagal „etiketes“, metaforinio mąstymo sukurtus vaizdus; b) vertinamąją funkcija dažniausiai pasinaudojama kasdieniniame gyvenime, buitinio, meninio stiliaus kalboje. Vertinamoji funkcija neatsiejama nuo ekspresinės; c) ekspresinės kalbos ženklai signalizuoja apie išgyvenančio subjekto santykį su aplinkiniais žmonėmis. Vienais atvejais ekspresyviomis patarlėmis adresatas skatinamas veikti, didinama jo energija, kitais atvejais veikla slopinama; d) pažintinė metaforos funkcija leidžia formuoti naujas mokslines sąvokas, išskirti esmines objekto savybes, nustatyti naują žinių prasminį turinį.

Remiantis pateiktomis metaforos funkcijomis, galima teigti, jog metaforos dažniausiai vartojamos tuomet, kai ieškoma atsakymo, paaiškinimo į iškilusius klausimus, kai neturima išanksto numatyto atsakymo.

Metafora žymi mąstymo proceso pradžią, daro postūmį minties vystymuisi, tai yra turi euristinį potencialą. Vadinasi, ir patarlės supratimas negali būti nurodytas suvokiančiajam kaip algoritmas, išankstinis sprendimo planas, o toks perkeltinės prasmės dekodavimas kiekvienoje supratimo situacijoje nėra „garantuotas“. Jis priylgsta insaitui – netikėtam atradimui, kai turi būti priimtas savarankiškas sprendimas (Grabauskienė, 2000). Būtent šis skatinimas savarankiškai ieškoti reikiamo apibendrinimo, paslėpto už ryškių, bet neesminių situacijos detalių, paverčia patarlę priemone, formuojančia žmogaus gebėjimą orientuotis nestandartinėse situacijose. Metafora ir jos atmainos (personifikacija, alegorija) taip dažnai siejami su patarlėmis, kad neretai pakliūva net į žanrinę patarlės apibrėžimą. Mąstymo metaforiškumas pažinimo kontekste traktuojamas kaip gebėjimas kurti naujas mokslines sąvokas, atskleisti esmines objekto savybes, nustatyti naują pažinimo prasminį turinį, nurodo Шпрагина (1997, 1999). Vaikai pakankamai gerai supranta ir naudoja metaforas savo spontaninėje kalboje, bet nesupranta kalbinių išsireiškimų metaforomis prasmės, kadangi jaučia sunkumų prasmingoje savo kalboje ir kalbėjime (Алексеев, 2001). Kuo stiprenis lingvistinių ir metalingvistinių sugebėjimų atrėmimas, tuo labiau tikėtina aptikti žemą supratimo lygį. Jei vaikas teisingai perfrazuoja metaforą, tai galėtume būti tikri, kad jis ją ir suprato. Tačiau perfrazavimas turi ir tūkumų: jis neįvertina vaikų mąstymo lygio. Tačiau nėra abejonės, jog

vaikai geba suprasti metaforas t.y. patarles jau prieš tai, kai geba paaiškinti jų prasmę, teigia Winner (1988).

Patarlė ne tik svarbi ugdomoji priemonė, bet ji turi ir socializacijos galimybių. Dekoduojant patarles (metaforas) svarbu ne tik etninės kultūros žinios, bet ir gebėjimas jas interpretuoti (mąstymo metaforiškumas), pritaikant tam tikrai situacijai. Gausios meninės priemonės kuria įtaigius patarlių (metaforų) vaizdus palengvindamos arba apsunkindamos jų turinio suvokimą.

1.2.2. Metaforinis mąstymas kognityvinės raidos kontekste

Lingvistinėje – psichologinėje literatūroje metaforos sąvoka vartojama trimis aspektais (reikšmėmis): 1) metafora – tai žodis su perkeltine reikšme; 2) metafora – vienas iš tropų rūšių; 3) metafora – tai bet koks kalbinis išsireiškimas (žodis, pasiūlymas ar tekstas) su perkeltine reikšme; šiuo atveju metafora galima vadinti patarlę, netgi visą tekstą (Алексеев, 1996). Klasikinė metafora – tai sintezės įsiliejimas į analizės zoną, vaizdo į sąvokos zoną, vaizduotės į mąstymo zoną, kaip asocijacija kurianti ryšius pagal sutapimą, gretinimą arba priešpriešą, teigia Арутюнова (1990).

Шрагина (1997) nurodo, jog analizuojant metaforas mokslininkai pirmiausia kreipia dėmesį į tai, jog metafora yra priemonė kurti įvairius kalbos stilius bei suteikti kalbai meniškumo. Antra – tai reikšmė to, ko neįmanoma įvardinti, t.y. kalbos sudarymo priemonė (žodžio sudarymas, žodžių junginys, skolinys). Metaforiškumas tai tarsi pasirengimas ir gebėjimas dirbti fantastiniame, neįmanomame kontekste, polinkis taikyti simbolines, asocialyvias priemones, reiškiant savo mintis, o taip pat mokėjimas išvelgti nesudėtingame išvelgti sudėtinga ir priešingai, nurodo Холодная (1997). Буфienė (2000) teigia, jog metaforiškumas – labai svarbi patarlių vaizdų ypatybė. Malinauskienė (2003) nurodo metaforos pranašumą tame, jog ji „sieja tiesiogiai nesusijusius, skirtingais pojūčiais suvokiamus objektus ir sritis“. Būtent tokio gebėjimo reikia norint suprasti patarles, kaip metaforinius tekstus. Metaforinis mąstymas yra kūryba. Mąstymas, kai nėra gatavų apibūdinimų, aiškinimų, naujų vaizdų ir prasmių žymėjimo priemonių, krypsta į metaforą, kaip į probleminę – kognityvinę situaciją, nurodo Telija (cit. Grabauskienė, 2000). Шрагина (1999) teigia, jog esama ryšio tarp vaizduotės išsivystymo lygio ir gebėjimo kurti originalias metaforas. Metaforos pagalba kalboje galima kurti naujas sąvokas, vaizdus, atskleidžiant kūrybinę intelektinę veiklą. Kūrybiniai gebėjimai gali būti plėtojami ir matuojami kaip gebėjimas savarankiškai kurti, konstruoti ir interpretuoti sudėtingas metaforas, taikyti metaforinius posakius priklausomai nuo situacijos konteksto. Esminė metaforinio mąstymo savybė – perkėlimas; pažįstamos aplinkos, pažintų formų ypatybės perkeliama dar nepažįstoms formoms, svetima ir nepažįstama permąstoma per pažįstamo dalyko prizmę, teigia Černiauskienė (2003). Taigi, savybės, kurios priskiriamos metaforai iš esmės tinkamos ir patarlei. Ši patarlių savybė leidžia jas taikyti diagnozuojant ir lavinant metaforinį

mąstymą. Vadinasi, metaforinio mąstymo lavinimas gali tapti veiksmingu ir pamatuojamu procesu, tačiau reikia atsižvelgti į tam tikro amžiaus vaikų mąstymo ypatumus raidos stadijų kontekste.

Vaikų mąstymo savitumai, raida plačiai aptariami Piaget ir Выготский moksliniuose darbuose. Piaget (1994; 2002) žmogaus intelekto raidoje išskyrė keturias svarbiausias vystymosi stadijas: sensomotorinė, ikioperacinė, konkrečių ir formalių operacijų. Sensomotorinėje stadijoje vyksta laipsniškas įgimtų ir nevalingų reakcijų perėjimas prie protinių veiksmų. Ikioperacinėje stadijoje vaiko mąstymas dar gana primityvus, nors jau akivaizdūs mąstymo ženklai, tačiau vaikas nesugeba integruoti ir koordinuoti savo minčių, kurios yra nesistemos. Konkrečių operacijų stadijoje vaiko mąstymas akivaizdžiai tobulėja, tačiau jo galimybės protauti yra dar ribotos, kadangi dažniausiai gali koordinuoti tik konkrečius objektus tikroviškose situacijose. Mąstymo formavimasis iš dalies baigiasi formuotis pasiekęs formalių operacijų stadiją. Paauglys jau gali atlikti tokius veiksmus, kurie nereikalauja tiesioginio kontakto su daiktų pasauliu, konkrečiomis situacijomis, stebimi abstraktaus mąstymo požymiai.

Vaikų gebėjimą mąstyti Выготский (1982; 1991) gvildeno dviejų konceptų – aktualaus ir artimiausio vystymosi zonų plotmėje. Aktualaus vystymosi lygis apibūdina realias, jau egzistuojančias vaiko galimybes dabartiniame etape. Tai veiksmai ar užduotys, kurias vaikas gali atlikti savarankiškai be suaugusiojo pagalbos, remdamasis savo gyvenimiška patirtimi, suformuota ankstesnio mokymo. Artimiausio vystymosi zona – tai potencialios vaiko galimybės, kurių ribose jis gali suvokti ar priimti ugdytojo pagalbą. Ši zona yra viena iš svarbiausių pedagoginio poveikio sąlygų. Efektyviausias mokymas yra tas, kuris atitinka artimiausio vystymosi zonos ribas. Taigi, Выготский pabrėžia svarbą mokymo padedančio aplenkto raidą (mokymas vyksta padedant suaugusiajam). Būtent mokymas veda į sekantį vystymosi etapą, kurio dar nėra, bet kuris gali būti suformuotas.

Taigi, Piaget (1994; 2002) teigia, jog metaforinio mąstymo užuomazgos pradeda formuotis ankstyvoje vaikystėje, ikioperacinėje stadijoje, o Выготский (1982; 1991) pabrėžia mokymo svarbą, kuris gali padėti formuotis metaforiniam vaikų mąstymui. Apibendrinami galime teigti, kad metaforinis mąstymas yra gebėjimas išskirti esmines savybes ir perkelti jas pagal panašumą nuo vieno objekto prie kito, nuo vienos sferos prie kitos, gebėjimas pereiti nuo konkretaus prie abstraktaus, nuo vaizdų prie sąvokų, nuo vaizduotės prie mąstymo sąvokomis.

Mąstymo operacijų svarba patarlės, kaip metaforinio teksto, dekodavimui.

Aiškiausiai žmogaus mąstymo galią rodo kalba – ženklų sistema, padedanti perduoti ir suvokti informaciją (Jusienė, Laurinavičius, 2007). Kadangi kalba gali veikti mąstymą, tai ugdant vaiką, labai svarbu formuoti žodyną. Kalbos plėtra reiškia mąstymo gebėjimų plėtrą (Myers, 2000).

Dauguma psichologų ir pedagogų nagrinėdami jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų psichologines galimybes suprasti patarlę, kaip perkeltinės prasmės tekstą, pažymi vaikų gebėjimą taikyti būtinas mąstymo operacijas perkeltinei prasmei dekoduoti. Jonynienė (1984) ir Soboleva (1995) (cit. Grabauskienė, 2000), tyrinėdamos įvairių smulkiosios tautosakos žanrų (patarlių, frazeologizmų, mįslių) perkeltinės prasmės supratimo ypatumus, išskiria šias mąstymo operacijas: analizę ir sintezę, abstrahavimą ir konkretizavimą, apibendrinimą, perkėlimą. Visos šios mąstymo operacijos dalyvauja patarlių dekodavimo procese bei formuojantis sąvokoms.

Dekoduojant patarlę pirmiausia įsijungia viena iš mąstymo operacijų – analizė. Analizės metu išskiriami tam tikri objekto elementai, savybės, ypatumai. Taigi ir analizuojant patarlę pirmiausiai išskiriami raktiniai jos žodžiai ir išsiaiškinama, kokią reikšmę jie turi. Po to vyksta sintezės procesas. „Sintezė – tai mąstymo operacija, kai mintyse jungiamos į visumą analizės išskaidytos daikto arba reiškinių dalys“ (Kaffemanas, 2001).

Lyginimo operacija žmogaus mąstymas nustato objektų panašumus, skirtumus ar tapatumus. Šiam nustatymui reikia objektus išskirti ir sugretinti. Sugretinti objektai išmatuojami pagal kokį nors vieną požymį – dydį, formą ir t.t.

Apibendrinimas – mintis atskirų pavienių objektų jungimas į grupes pagal jiems būdingus esminius požymius, išskirtus analizuojant, sintezuojant, lyginant, teigia Kaffemanas (2001). Apibendrinamas žmogus iš pradžių suranda konkrečių daiktų esminius požymius, po to lyg atsiriboja nuo tų daiktų, daugybės detalių, būdingų paviniams objektams, ir iš surastų esminių atrenka tik tokius požymius, kurie būdingi visiems tos klasės daiktams – padaromas mintinas požymių apibendrinimas. Taigi, patarlę galima suprasti tuomet kai suvokiama jos apibendrinta prasmė, esanti už konkrečios – vaizdinės plotmės. Pasak Grabauskienės (2000), konkreti vaizdinė plotmė suponuoja vaiko vadovavimąsi tiesiogiai suvokiama informacija, rėmimąsi savo subjektyviu patyrimu, kai neįstengiama atitrūkti nuo jos ir apibendrinti abstrakčiai, kaip to reikalauja patarlės prasmės suvokimo sąlyga. Galime teigti, jog apibendrinimas yra vienas iš svarbiausių gebėjimų reikalingų ne tik sąvokoms formuoti, bet ir patarlėms suvokti. Perkėlimas – tai anksčiau išminktų psichikos ir išorinių veiksmų atlikimas jau kitos situacijos metu (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Išminktų dalykų perkėlimas padeda lengviau ir kokybiškiau atlikti nežinomą užduotį, įgyti žinių arba išmokti naujesnių veiksmų. Perkėlimo operacija padeda išskirti bendrą patarlės prasmę, kuri paslėpta už konkreta – vaizdinio lygmens (Grabauskienė, 2000).

Abstrahavimas – mąstymo operacija, kurios esmė – bendriausių esminių daiktų ar reiškinių savybių, ypatumų išskyrimas, išryškėjimas bei jų atsiejimas nuo neesminių, antraeilė savybių. Abstrahavimo būdu atspindima pagrindinė patarlės idėja, mintis. Mintyse atsiejama tai, kas svarbu,

reikšminga. Abstrahavimo operacija svarbi perkeltinės prasmės žodžiams, frazėms suprasti (patarlėms, priežodžiams, mįslėms). Norint suprasti jas reikia abstrahuoti nuo konkrečios situacijos, kuri apibūdinama mįslės, patarlės ar priežodžio tekste (pvz.: patarlės „Lenk medį kol jaunas“ vaizdinius apie konkretų medį ir konkretų veiksma reikia atsieti atsižvelgti tik į perkeltinę patarlės prasmę), teigia Kaffemanas (2001). Taigi, abstrahavimą turėtume laikyti viena iš svarbiausių mąstymo operacijų, jungiančių ir analizę, ir sintezę, ir lyginimą bei apibendrinimą.

Priešinga abstrahavimui yra konkretizavimo operacija. Konkretizavimas – mintinis atskirybės išskyrimas iš bendrybės. Konkretizuojant mąstymas remiasi realybe, padeda geriau suprasti bendrybę siejant ją su tiesioginiu jutiminiu pažinimu.

Dažniausiai iš nurodytų mąstymo operacijų sutrinka: lyginimo, apibendrinimo, klasifikavimo, abstrahavimo operacijos. Tuomet žmogus nesupranta pokštų, šmaikštavimo, negeba suprasti mįslių, patarlių perkeltinės prasmės (Kaffemanas, 2001).

Pradiniame mokykliniame amžiuje tobulėja vaiko loginis mąstymas, suvokimas, lavėja vaizduotė, dėmesys ir atmintis. Taip pat pasikeičia vaiko mąstymo kokybė, jis pradeda geriau suprasti priežastis. Tačiau šio amžiaus vaikams būdingiausias konkretus mąstymas, jiems yra per sunku spręsti hipotetines, abstrakčias problemas, bet jie gali spręsti jas sukonkretinus. Pradinukams sunku pereiti nuo tiesiogiai suvokiamų dalykų prie kompleksinių, abstrakčių kognityvinių operacijų, nes jie dar neperpratę klasifikavimo, grupavimo, išdėstymo eilėje, serijavimo dėsnių. Šiame amžiuje (7 – 11 metų) pagrindinė metaforinio mąstymo forma yra vaizdinė, dėl kurios persitvarko anksčiau vyravusi metaforinė veiksminė ir formuojasi nauja metaforinė sąvokinė mąstymo forma, nurodo Piaget (1994; 2002). Jovaiša (1993) taip pat teigia, kad pradinėse klasėse kokybiškai pasikeičia mokinių mąstymo būdas. Tą pokytį sąlygoja sistemingas mokymas, naujų žinių, intelektinių mokėjimų ir įgūdžių įsisavinimas. Nors mąstyme vyrauja vaizdiniai, nors mąstoma loginėmis operacijomis, bet palaipsniui nauja patirtis, įgalinti vaikus nustatyti plačius ryšius ir priklausomybę, suvokti abstrakčias sąvokas. Vaikai, žemesnio intelekto žmonės nesugeba suprasti abstrakčių, su konkrečiu daiktu nesusijusių sąvokų, nurodo Jusienė, Laurinavičius (2007). Kad asmuo savarankiškai suvoktų patarlės idėją, jis turi būti įvaldęs abstraktų, sąvokinį mąstymą, o tai anot Piaget (1994; 2002), būdinga vaikams nuo 11 iki 15 metų. Выготский (1982, 1991) teigia, kad sąvokos galutinai susiformuoja apie dvyliktuosius gyvenimo metus, vadinasi iki to amžiaus reikalingos pratybos lavinančios metaforinį mąstymą.

Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams patarlės kaip metaforinio teksto dekodavimui būtina sąlyga – taikyti visas mąstymo operacijas. Tik gerai išmanant vaikų vystymosi dėsningumus galima tinkamai įvertinti tolimesnes sėkmingo vaiko vystymosi ir mokymosi perspektyvas.

2. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo ypatumų ir lavinimo pradinėse klasėse tyrimas

2.1. Tyrimo metodika

Prieš atliekant tyrimą buvo perskaityta ir išanalizuota pedagoginė, psichologinė literatūra artima nagrinėjamai temai. Taip pat buvo susipažinta su trečios ir ketvirtos klasės lietuvių kalbos vadovėliuose bei pratybų sąsiuvinuose esančiomis patarlėmis.

Magistro darbe buvo atlikti tokie empiriniai tyrimai:

Anketinė apklausa:

1. Mokytojų anketinė apklausa. Tikslas – įvertinti patarlių sudėtingumą mokymo priemonėse bei atskleisti pamokose naudojamus metodus lavinančius metaforinį mąstymą. Apklausa vyko 2007 m. sausio – vasario mėnesiais Marijampolės ir Vilkaviškio bendrojo lavinimo mokyklose. Anketą sudaro trys blokai (žr. 2 priedą):
 - a) Demografinių duomenų bloke buvo norima sužinoti respondentų: lytį, amžių, pedagoginio darbo stažą su pradinių klasių mokiniais, darbovietės vietą, mokyklos tipą, kvalifikacinę kategoriją.
 - b) Patarlių sudėtingumo įvertinimo bloke buvo pateiktos trečios ir ketvirtos klasės vadovėliuose bei pratybų sąsiuvinuose esančios patarlės (III klasė – 78 patarlės, IV klasė – 132 patarlės). Visas patarles pedagogai turėjo įvertinti kaip, jų nuomone, mokiniai turėtų jas suprasti – lengvai, vidutiniškai, sunkiai. Remiantis mokytojų nuomone priskiriant patarles trimis supratimo blokams buvo norima parengti mokiniams testą, kuris leistų nustatyti trečios ir ketvirtos klasių mokinių metaforinio mąstymo gebėjimus. Patarlių sudėtingumui įvertinti naudojama 3 balų sistema: lengvai suprastų – 3, vidutiniškai suprastų – 2, sunkiai suprastų – 1.
 - c) Pamokose taikomų mokymo metodų bloke buvo pateikti 22 galimai metaforinį mąstymą lavinantys metodai. Kiekvieną metodą (užduotį) pedagogai turėjo įvertinti nurodydami, kaip dažnai jį taiko pamokose su visa klase bei atskirai su specialiuųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais. Mokymo metodai buvo parengti, remiantis Grabauskienės (2000) daktaro disertacijoje pateikta eksperimentine patarlių mokymo programa bei Malinauskienės (2004) knygoje „Patarlės fenomenas: praktiniai metodiniai patarimai“ nurodytomis metodinėmis rekomendacijomis. Metodų (užduočių) matavimo įvertis: visada – 2, kartais – 1, niekada – 0.
2. Mokinių anketinė apklausa. Tikslas – išsiaiškinti, kaip trečios ir ketvirtos klasės mokiniai supranta patarles. Prieš atliekant masinę mokinių apklausą 2007 m. kovo mėnesį buvo

atliktas pilotinis tyrimas³ su III (N=36) ir IV (N=42) klasės mokiniais. Trečiai ir ketvirtai klasei parengtų anketų aprobavimo metu gauti rezultatai leido atlikti tolimesnę mokinių apklausą. Masinė apklausa vyko 2007 m. balandžio – gegužės mėnesiais Marijampolės ir Vilkaviškio bendrojo lavinimo mokyklose.

Anketas sudaro du blokai (žr. 3, 4 priedą):

- a) Pirmame bloke mokiniai turėjo nurodyti savo lytį bei atsakyti į du klausimus. Mokiniais reikėjo nurodyti, kokioje aplinkoje dažniausiai jie girdi vartojant patarles ir iš kokių žmonių dažniausiai išgirsta patarlių.
- b) Antrame patarlių perkeltinės prasmės supratimo bloke buvo pateikta 15 įvairaus sunkumo patarlių: 5 lengvai suprantamos, 5 vidutiniškai suprantamos, 5 sunkiai suprantamos. Trečios ir ketvirtos klasės mokiniams parengtos skirtingos anketos. Patarlės buvo atrinktos susumavus mokytojų anketų duomenis, pedagogai nurodė, kaip trečios ir ketvirtos klasės mokiniai turėtų suprasti patarles. Mokiniais reikėjo nurodyti kiekvienos patarlės pagrindinę mintį, pasirenkant, jų manymu, teisingą atsakymą iš duotų trijų atsakymų variantų. Teisingas atsakymas buvo vertinamas 1 balu, neteisingas – 0. Didesnės abstrakcijos patarlių perkeltinės reikšmės buvo tikslinamos remiantis šių mokslininkų darbais: Grigas (1976; 1987), Grigas ir kt. (2000), Paulauskas (2003) bei pradinių klasių mokytojų subjektyviomis nuomonėmis. Į anketos klausimus mokiniai atsakinėjo savarankiškai. Tiems vaikams, kuriems sunkiai sekasi skaityti, anketos užduotys buvo perskaitomos. Mokiniais buvo pasakoma, kad anketa yra anoniminė, mokytoja nevertins pažymiais, todėl gali nesijaudindami užpildyti anketą. Anketos atlikimo laikas neribojamas.

E grupės mokinių anketinė apklausa po eksperimento. Tikslas – įvertinti pagal eksperimentinę programą vykdyto mokymo rezultatus ir jo įtaką specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo lavėjimui. 2008 m. sausio mėnesio pabaigoje, po ugdomojo eksperimento įgyvendinimo, buvo apklausti eksperimente dalyvavę Vilkaviškio Salomėjos Nėries vidurinės mokyklos trečios ir ketvirtos klasės specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai (žr. 16 priedą). Anketinė apklausa prieš eksperimentą su abiejų klasių eksperimentinių (E) grupių dalyviais nebuvo atliekama, todėl tyrimo rezultatai buvo lyginami su trečios ir ketvirtos klasės specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių masinės apklausos, vykusios 2007 m. balandžio – gegužės mėnesiais, rezultatais,

³ Pilotinis tyrimas – bandomasis tyrimas, pravedamas iki pagrindinio, siekiant patikslinti ir aprobuoti tyrimo metodinį aparatą, organizavimo sąlygas (Bitinas, 2006, p.351).

kurie sudarė kontrolinę (K) grupę. Trečios ir ketvirtos klasių E (III klasė N=10; IV klasė N=12) ir K (III klasė N=77; IV klasė N=73) grupių mokinių skaičius skiriasi.

Masinės apklausos metu nebuvo galimybės surinkti informacijos apie bendrojo lavinimo mokykloje besimokančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių sutrikimų priežastis, kadangi buvo didelė tiriamųjų imtis ir tai nebuvo pagrindinis tyrimo tikslas. Susidarius dideliame specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičiui, remiantis ŠMM Statistikos departamento duomenimis (2007), jog Lietuvos specialiųjų poreikių mokinių populiacijos didesnę dalį (Kauno apskrityje – 9%, Panevėžio apskrityje – 9%, Klaipėdos apskrityje – 8%, Telšių apskrityje – 8%, Marijampolės apskrityje – 5%) sudaro nedidelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai. Todėl galime manyti, kad mūsų atlikto masinio tyrimo metu didžiąją dalį specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių imties sudarė nedidelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai. Tačiau eksperimentiniame ugdyme daugumą mokinių sudarė vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai (trečioje klasėje – trys nedidelių ir septyni vidutinių poreikių turintys mokiniai, o ketvirtoje klasėje – keturi nedidelių ir aštuoni vidutinių poreikių turintys mokiniai). Abiejų specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių grupių netolygumas tyrimo rezultatus leidžia lyginti tik sąlyginai.

Ugdomasis eksperimentas⁴. Tikslas – taikant įvairius mokymo metodus ir būdus ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių patarlių supratimo gebėjimus bei tuo pačiu lavinti metaforinį mąstymą. 2007 m. gruodžio – 2008 m. sausio mėnesiais buvo įgyvendinama eksperimentinė programa. Remiantis patogumo principu ir dėl nedidelės apimties tiriamųjų buvo suformuota netikimybinė – tikslinės grupės formavimo⁵ imtis, kurią sudarė Vilkaviškio Salomėjos Nėries vidurinės mokyklos trečios (N=10) ir ketvirtos (N=12) klasės mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (žr. 16 priedą). Masinio tyrimo metu išsiaiškinus III ir IV klasės mokinių gebėjimą suprasti patarles bei nustačius metaforinio mąstymo skirtumus tarp normalios raidos ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, buvo nutarta parengti ugdomojo eksperimento programą. Eksperimentinė programa buvo sudaryta remiantis Grabauskienės (2000) daktaro disertacijoje pateikta eksperimentine patarlių mokymo programa, Malinauskienės (2004) knygoje „Patarlės fenomenas: praktiniai metodiniai patarimai“

⁴ Ugdomasis eksperimentas nesiskiria nuo kitų eksperimentinio tyrimo metodų (jiems keliami tie patys metodologiniai reikalavimai, tačiau esminė jų ypatybė ta, kad jų argumentaciją sudaro tyrėjo (pedagogo) kontroliuojama ugdomoji veikla, kuriai būdingos kūrybiškumo apraiškos (Kardelis, 2002, p.163).

⁵ Netikimybinė imtis – tai tokia tikslinės grupės formavimo imtis, kai tyrėjas į formuojamą grupę įtraukia asmenis, kurie, jo manymu, yra tipiškiausi tiriamojo požymio atžvilgiu (pvz.: nepažangių mokinių grupė) (Kardelis, 2002, p.325).

nurodytomis metodinėmis rekomendacijomis, Kadžytės – Kuzavinienės (1999) knygoje „Lietuvių kalbos uždaviniai ir žaidimai“ pateiktomis užduotimis, Plentaitės ir Marcelionienės parengtais lietuvių kalbos vadovėlių komplektais „Šaltinis“ trečiai (2004) ir ketvirtai (2005) klasei (žr. 17 priedą).

Eksperimentinei programai įgyvendinti buvo pasirinkti papildomojo ugdymo užsiėmimai (vienas užsiėmimas per savaitę).

Užsiėmimų turinys sudarytas atsižvelgiant į:

- Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003) numatytus reikalavimus kalbos ugdymo turiniui pradinėse klasėse;
- Lietuvių kalbos vadovėliuose ir pratybų sąsiuvinuose sudaromas sąlygas patarlėms suvokti;
- Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių psichologines ypatybes bei mokomosios medžiagos įsisavinimo galimybes.

Ugdomosios eksperimentinės programos užsiėmimų temos: Menu, menu mįslė; Žodžiai priešai (Antonimai); Žodžiai draugai (Sinonimai); Vaizdingi posakiai (Frazeologizmai); Patarlės supratimas; Ko moko patarlės? Kiekvieno užsiėmimo stebėjimo protokolai ir refleksijos pateikti 18 priede.

Specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams metaforinio mąstymo lavinimo užsiėmimuose buvo pateikiama įvairių užduočių. Vienos užduotys gilino mokinių intuityvų patarlių supratimą, plėtė aktyvųjų bei pasyvųjų žodyną. Kitos užduotys mokė suvokti patarlės temą, pagrindinę mintį, supažindino su patarlių interpretacija. Dar kitos užduotys buvo skirtos patarlių vartojimo situacijai išryškinti bei aktyvinti mokinius savo kalboje vartoti patarles, jas kurti.

Pasak Charles (1999) ir Bitino (2006), klasikinį pedagoginį eksperimentą sudėtinga organizuoti bendrojo lavinimo mokykloje, nes ugdymo institucija negali priimti tokio ugdymo, kuris neatitinka reglamentuoto ugdymo proceso. Taip pat atliekant eksperimentą svarbu, kad eksperimentinės ir kontrolinės grupių dalyviai būtų parenkami atsitiktinai. Mūsų atveju, eksperimentinis tyrimas buvo vykdomas mokykloje, o tyrimo dalyviai pasirinkti neatsitiktiniu būdu, vadinasi ugdomasis eksperimentas neatitiko klasikiniam eksperimentui⁶ keliamų reikalavimų, todėl jį galima pavadinti kvaziekperimentu⁷.

⁶ Klasikinis pedagoginis eksperimentas – tyrėjo sukonstruotas ir jo vadovaujamas ugdymo procesas, kuriuo realizuojamos ir tikrinamos bent dvi konkuruojančios pedagoginės hipotezės. Pedagoginis eksperimentas vadinamas klasikiniu, jei nagrinėjamos ir lyginamos dvi ugdymo sistemos skirtingose tiriamųjų grupėse, kurių viena vadinama eksperimentine, kita – kontroline (Bitinas, 2006, p. 148 – 149, 347).

⁷ Kvaziekperimentas – atmaina klasikinio pedagoginio eksperimento, vykdomo natūraliai susiformavusiose ugdytinių grupėse (klasėse); šis „beveik eksperimentas“ netenkina reikalavimo kiekvieną tiriamąjį parinkti visai atsitiktinai. Tai reiškia, kad hipotezei tikrinti vykdoma pedagoginė veikla vyksta ne atsitiktinėse, o nepriklausomai nuo tyrėjo

Tyrimo dizaino schema pateikta 1 priede.

Duomenų apdorojimo metodas. Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant statistinės informacijos apdorojimo programinius paketus *SPSS 11.0* ir *Microsoft Office Excel 2003*. Buvo skaičiuoti šie statistiniai parametrai: aritmetiniai vidurkiai (M), standartiniai nuokrypiai (SD – parodo balų nukrypimą nuo grupės vidurkio). Tyrimų statistinėje analizėje reikšmingumo lygmeniui p apskaičiuoti buvo taikomas Studento kriterijus (t – testas). Jei $p > 0,05$ teigiama, kad skirtumas tarp skirtingų grupių rezultatų yra statistiškai nereikšmingas. Jei $p < 0,05$, skirtumas tarp skirtingų grupių rezultatų yra statistiškai reikšmingas.

2.2. Tyrimo imtis

Mokytojų imties duomenys. 2007m. kovo mėnesį su anketomis buvo vykstama į Marijampolės ir Vilkaviškio bendrojo lavinimo mokyklas. Dėl nedidelės apimties tiriamųjų bei ribotų tyrimo išteklių, remiantis patogumo principu buvo pasirinkta netikimybinė – atsitiktinė⁸ tyrimo imtis. Mokyklose buvo apklausti trečių ir ketvirtų klasių pedagogai, kurių klasėse vėliau vyko mokinių anketinė apklausa. Tyrimo imtis negali atspindėti visų Lietuvos pedagogų nuomonių, tačiau leidžia atskleisti tam tikras tendencijas.

Demografinio bloko analizė parodė, jog tyrime dalyvavo tik moteriškos lyties (N=52) respondentai. Daugiau nei pusės (51,9%) mokytojų darbo vieta – rajono centras. Visi apklaustieji dirba vidurinėje mokykloje. Pagal amžių respondentai pasiskirstė į tris grupes: iš jų mažiausia grupė 50 – 62 metų, kurią sudarė 12 (23,1%) mokytojų, didesnė grupė 30 – 39 metų, ją sudaro 16 (30,8%) mokytojų, o didžiausia – 40 – 49 metų, kurią sudaro 24 (46,2%) specialistai. Beveik visi (98,1%) apklaustieji turi pradinį klasių mokytojo pedagoginį išsilavinimą. Dauguma mokytojų (65,4%) turi vyr. mokytojo kvalifikacinę kategoriją, mokytojo metodininko kvalifikaciją – 26,9%, o likusieji – mokytojo kvalifikacinę kategoriją (7,7%).

Tolimesnėje rezultatų analizėje mokytojų, turinčių mokytojo kvalifikacinę kategoriją, duomenys buvo sujungti su vyr. mokytojo kategoriją turinčiais mokytojais, dėl mažos jų imties. Manome, jog ir pedagogų, turinčių mokytojo kvalifikacinę kategoriją, nuomonė tyrimui svarbi, kadangi jie turi pakankamai darbo patirties ir gali motyvuotai vertinti mokymo turinį.

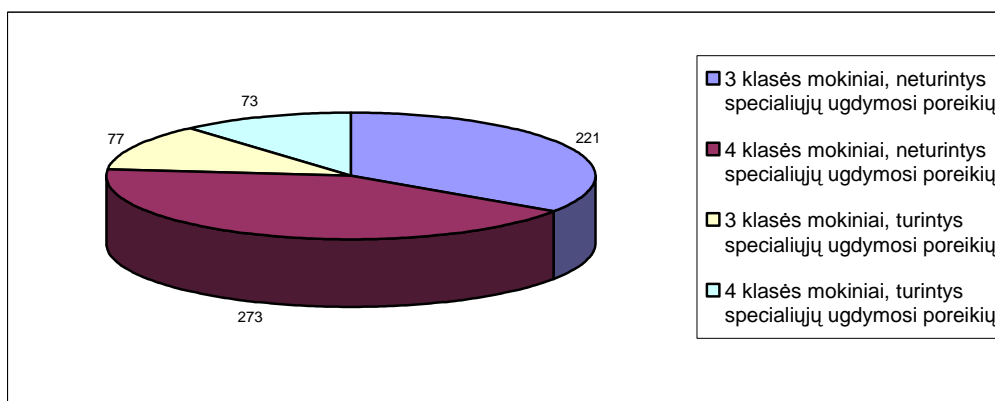
suformuotuose ar natūraliai susiklosčiusiose ugdytinių grupėse. Eksperimentinės grupės rezultatus reikia lyginti su masinio diagnozavimo rezultatais. Masinio tyrimo imtis – kontrolinė grupė, o eksperimentinė grupė – kita atsitiktinė imtis; abiem grupėms taikomas tas pats diagnostinis instrumentas (Bitinas, 2006, p. 149–150, 349). Kvaziekperimentas turi visus eksperimentinio tyrimo bruožus, išskyrus dalyvių parinkimo ir paskirstymo į grupes būdą (Charles, 1999, p. 318).

⁸ Netikimybinė – atsitiktinė imtis. Nedidelės apimties tyrimuose tiriamųjų grupės neretai formuojamos ne pilnai laikantis atsitiktinumo principo. Tyrimui parenkami asmenys, kuriuos lengva rasti, kurie yra greta. Pavyzdžiui, apklausos būdu galima sužinoti bendradarbių, moksleivių ir kt. nuomonę mūsų rūpimais klausimais (Kardelis, 2002, p.325).

Demografiniai apklausoje dalyvavusių mokytojų duomenys (N=52), %

Eil. nr.	Amžius	N	%	Darbo stažas	N	%	Darbovietės vieta	N	%	Kvalifikacinė kategorija	N	%
1.	30-39 metų	16	30,8	Iki 5 metų	1	1,9	Mietas, kuris yra apskrities centras	9	17,3	Mokytojas	4	7,7
2.	40-49 metų	24	46,2	5-10 metų	1	1,9	Rajono centras	27	51,9	Vyr.mokytojas	34	65,4
3.	50-62 metų	12	23,1	11-15 metų	10	19,2	Miestelis	12	23,1	Mokytojas metodininkas	14	26,9
4.				16-20 metų	20	38,5	Kaimas	4	7,7			
5.				21-25 metų	5	9,6						
6.				26 ir daugiau metų	15	28,8						

Mokinių imties duomenys. Siekiant išsiaiškinti jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų metaforinio mąstymo ypatumus, 2007m. balandžio ir gegužės mėnesiais buvo atliktas tyrimas Marijampolės ir Vilkaviškio bendrojo lavinimo mokyklose.

1 pav. Tyrime dalyvusių mokinių skaičius (N=644)

Tyrime dalyvavo 644 bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai: trečiokai (N=298) ir ketvirtokai (N=346). Trečioje klasėje mokosi 221 (74,2%) moksleivis normalios raidos bei 77 (25,8%) – turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Ketvirtoje klasėje mokosi 273 (78,9%) moksleiviai normalios raidos ir 73 (21,1%) – turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Stebint 1 paveiksle mokinių skaičiaus pasiskirstymą klasėse, matyti, jog mokinių skaičius trečioje ir ketvirtoje klasėse apylygis, todėl tyrimo rezultatus galime lyginti tarpusavyje.

Pasiskirtymas pagal lytį. Analizuojant mokinių pasiskirstymą pagal lytį paaiškėjo, kad trečioje klasėje mokosi 156 (52,3%) mergaitės ir 142 (47,7%) berniukai, o ketvirtoje klasėje mokosi 166 (48%) mergaitės ir 180 (52%) berniukai (žr. 5 priedą). Žymaus moksleivių skirtumo pagal lytį nėra, todėl tyrimo rezultatus tarp atskirų klasių berniukų ir mergaičių galima tarpusavyje lyginti bei interpretuoti.

2.3. III – IV klasės mokinių patarlių perkeltinės prasmės supratimo įvertinimas

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003) skiriamos dvi lietuvių kalbos, kaip dalyko sritys III – IV klasėse: kalbinis ugdymas ir literatūrinis ugdymas. Pirmoji sritis apima mokinių kalbinę veiklą (kalbos vartojimą) bei supažindinimą su kalbos sistema, o antroji – teksto skaitymą ir suvokimą, literatūros istorijos bei teorijos pradmenis. Literatūriniame ugdyme, kaip viena iš mokinių ugdymo sričių nurodoma smulkioji tautosaka, kuri taip pat apima ir mokinių lavinimą bei mokymą patarlėmis. Peržvelgus lietuvių kalbos vadovėlius ir pratybų sąsiuvinius, daugiausia patarlių (132) buvo rasta ketvirtos klasės Plentaitės ir Marcelionienės parengtame komplekte – „Šaltinis“ (2005), mažiau patarlių (78) buvo trečios klasės komplekte – „Šaltinis“ (2004). Visos patarlės buvo pateiktos mokytojams sudarytoje anketoje, kur turėjo įvertinti, kaip, jų nuomone, mokiniai turėtų suprasti patarles (lengvai, vidutiniškai, sunkiai). Remiantis mokytojų nuomone buvo norima parengti mokiniams anketa, kuri atskleistų jų metaforinio mąstymo ypatumus. Manydami, jog mokytojas, turintis mokytojo metodininko kvalifikacinę kategoriją, yra puikus ugdymo turinio ekspertas, todėl nusprendėme palyginti vyr.mokytojo ir mokytojo bei mokytojo metodininko patarlių supratimo lygio įvertinimų rezultatus.

2 lentelė

III klasės mokymo priemonėse esančių patarlių supratimo sudėtingumo įvertinimas pagal mokytojų kvalifikacines kategorijas⁹

Patarlės	Mokytojas metodininkas (N=14)		Vyr.mokytojas ir mokytojas (N=38)		p
	M	SD	M	SD	
Su melu netoli važiuosi	2,86	0,36	2,89	0,31	0,71
Ką mokėsi, kitų neklausinėsi	2,86	0,36	2,87	0,41	0,74
Tik nelaimėje tepažinsi draugą	2,93	0,27	2,82	0,46	0,41
Sveikas kaip ridikas	2,79	0,43	2,82	0,39	0,81
Darbas meistrą giria	2,79	0,43	2,79	0,41	0,98
Svetimi kailiniai nešildo	2,5	0,52	2,05	0,52	0,01
Savam krašte ir tvoros žydi	2,29	0,47	2,05	0,61	0,22
Mažas kupstas didelį vežimą verčia	2,21	0,58	2,03	0,54	0,28
Tušti puodai garsiai skamba	2,21	0,43	2,00	0,62	0,25
Kas kam rūpi, ant liežuvio tupi	2,07	0,27	1,87	0,58	0,19
Ant akmens pasėsi - ant lentos kepsi	1,71	0,73	1,50	0,65	0,31
Nusitėpęs kaip bulves kepęs	1,43	0,65	1,50	0,65	0,70
Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja	1,29	0,47	1,42	0,55	0,45
Pelėda neišperi vanagėlio baltojo	1,43	0,51	1,39	0,55	0,75
Bijausi kaip kurtis kelio	1,36	0,50	1,34	0,48	0,92

⁹ Čia ir toliau tekste:

M – vidurkis.

SD – standartinis nuokrypis.

$p < 0,05$ statistinio reikšmingumo lygmuo.

III klasė. Išanalizavus trečios klasės lietuvių kalbos vadovėlius bei pratybų sąsiuvinius iš viso buvo rastos 78 patarlės, kurias mokytojai turėjo įvertinti pagal mokinių supratimo lygį. Mokytojai kaip ekspertai pasirinkti įvertinti patarlių sudėtingumą todėl, kad jie turi darbo patirtį pradinėse klasėse ir galima manyti, jog jie gerai išmano jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų metaforinio mąstymo galimybes. Patarlių sudėtingumui įvertinti naudojama 3 balų sistema: lengvai suprastų – 3, vidutiniškai suprastų – 2, sunkiai suprastų – 1. Susumavus mokytojų anketų rezultatus ir atsižvelgiant į gautus patarlių vidurkius, buvo atrinkta po 5 įvairaus sunkumo patarles (žr. 6 priedą). Toks patarlių reitingavimo būdas pasirinktas, nes jo pagrindu buvo sudaroma anketa mokiniams.

Tyrimo rezultatai parodė, jog patarlių priskyrimas lengvo, vidutinio ir sunkaus supratimo blokams tarp skirtingos kvalifikacijos pedagogų atsakymų statistiškai nėra reikšmingas, tačiau lyginant mokytojų atsakymus apie patarlę *Svetimi kailiniai nešildo*, stebimas reikšmingas atsakymų vidurkių skirtumas (žr. 2 lentelė). Dauguma mokytojų metodininkų šią patarlę priskyrė prie lengvo supratimo patarlių bloko, o vyr.mokytojo ir mokytojo kvalifikacijos pedagogai – prie vidutiniškai suprantamų patarlių. Sudarant moksleiviams anketą buvo remiamasi visų mokytojų atsakymų vidurkių bendra suma, todėl patarlė *Svetimi kailiniai nešildo* buvo priskirta prie vidutiniškai suprantamų patarlių bloko.

3 lentelė

IV klasės mokymo priemonėse esančių patarlių supratimo sudėtingumo įvertinimas pagal mokytojų kvalifikacines kategorijas

Patarlės	Mokytojas metodininkas (N=14)		Vyr.mokytojas ir mokytojas (N=38)		p
	M	SD	M	SD	
Knyga - žinių šaltinis	2,93	0,27	2,89	0,31	0,72
Darbas duoną pelno	2,86	0,36	2,87	0,34	0,92
Darbas gėdos nedaro	2,93	0,27	2,84	0,37	0,42
Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs	2,93	0,27	2,84	0,37	0,42
Geram visi geri, blogam visi blogi	2,93	0,47	2,84	0,41	0,57
Didelis juokas - maža išmintis	2,21	0,70	2,05	0,52	0,33
Kad tiesiai eisi, visur išeisi	2,36	0,50	2,03	0,59	0,07
Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina	2,07	0,47	2,00	0,57	0,68
Gerose rankose ir pelas grūdų pavirsta	2,00	0,55	2,00	0,62	1,00
Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą	2,00	0,39	1,74	0,60	0,11
Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą	1,29	0,47	1,45	0,65	0,49
Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi	1,71	0,83	1,45	0,69	0,26
Eik su kvailiu vėžiauti, - jis varles begaudo	1,50	0,65	1,42	0,60	0,58
Nuo vištytės iki karvytės	1,43	0,51	1,42	0,60	0,81
Eisi ožkų kaustyti	1,50	0,65	1,37	0,49	0,58

IV klasė. Peržvelgus ketvirtos klasės lietuvių kalbos vadovėlius bei pratybų sąsiuvinius buvo rasta 132 patarlės. Kaip ir trečios klasės patarles mokytojai turėjo įvertinti pagal tris supratimo

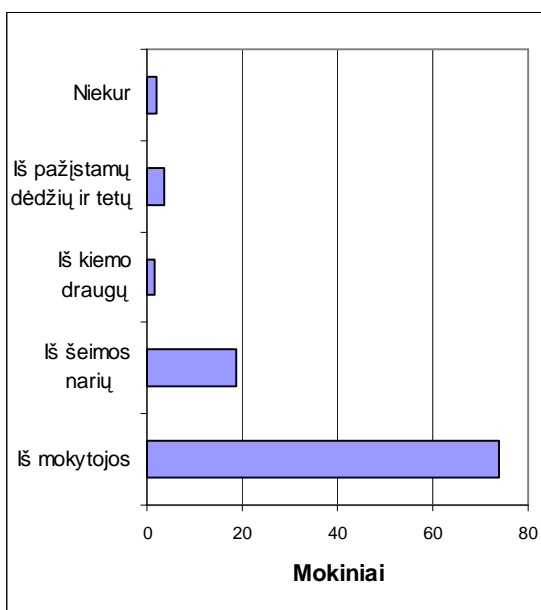
lygius (žr. 7 priedą). Taip pat buvo palyginti vyr. mokytojo ir mokytojo bei mokytojo metodininko patarlių supratimo lygio įvertinimų rezultatai (žr. 3 lentelė). Pedagogų nuomonės išsiskyrė įvertinant patarlę *Kad tiesiai eisi, visur išeisi* (vyr.mokytojas ir mokytojas $M=2,03$; mokytojas metodininkas $M=2,36$; $p=0,07$). Remiantis bendru mokytojų atsakymų vidurkiu, ši patarlė buvo priskirta prie vidutiniškai suprantamų patarlių bloko. Skirtumas tarp pedagogų atsakymų priskiriant likusias patarles lengvo, vidutinio ir sunkaus supratimo blokams buvo statistiškai nereikšmingas (žr. 7 priedą).

Tyrimo rezultatų analizė parodė, jog priskiriant patarles trims supratimo blokams statistiškai reikšmingo atsakymų vidurkių skirtumo tarp skirtingos kvalifikacijos mokytojų beveik nėra. Daugumos pradinio ugdymo specialistų nuomonės apie trečioje ir ketvirtoje klasėje lietuvių kalbos vadovėliuose bei pratybų sąsiuvinuose pateiktų patarlių prieinamumą vaikams sutampa. Todėl remiantis bendra pedagogų nuomone, mokiniams sudarytoje anketoje patarlės sureitinguotos į lengvai, vidutiniškai ir sunkiai suprantamas.

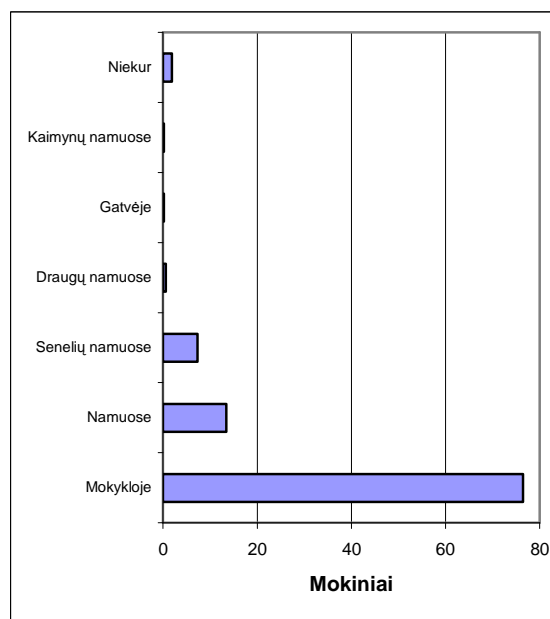
2.4. III – IV klasės mokinių patarlių perkeltinės prasmės supratimas

2.4.1. Patarlių supratimo ir mokinių aplinkos ryšys

Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kaip mokiniai supranta patarles. Tuo tikslu buvo parengtas vaikams klausimynas iš 15 įvairaus sunkumo patarlių, kurios buvo atrinktos susumavus mokytojų anketų duomenis. Tačiau prieš atsakinėjimą į patarles, mokiniams buvo pateikti du klausimai, kuriais buvo norima išsiaiškinti, kokioje aplinkoje dažniausiai mokiniai girdi vartojant patarles ir iš kokių žmonių dažniausiai išgirsta patarlių. Manome, jog šių klausimų pagalba galima išsiaiškinti, nuo kokių veiksmų priklauso mokinių metaforinio mąstymo lygis, t.y. kokia aplinka ir asmenys skatina mokinius suprasti patarles, jas vartoti savo kalboje bei moko pritaikyti konkrečioje situacijoje.

2 pav. Asmenys, iš kurių mokiniai girdi patarlių, %

3 pav. Aplinka, kurioje mokiniai girdi vartojant patarles, %

Analizuojant gautus duomenis (žr. 2 pav.) paaiškėjo, jog dauguma moksleivių dažniausiai išgirsta patarlių iš mokytojos (73,9%), retai – iš šeimos narių (18,9%). Mokyklą kaip aplinką, kurioje mokiniai dažniausiai išgirsta patarles, nurodo net 76,4% respondentų (žr. 3 pav.).

Galime teigti, jog būtent mokykloje ir iš mokytojos mokiniai dažniausiai girdi patarles, jas išmoksta suprasti ir pritaikyti savo gyvenime. Tačiau ta aplinka, kuri yra už mokyklos ribų mažai įtakoja mokinių domėjimąsi patarlėmis, jų supratimą bei vartojimą. Vadinasi, nuo pamokose skiriamo dėmesio smulkiajai tautosakai labiausiai priklauso mokinių gebėjimas suprasti ir vartoti metaforinius išsireiškimus. Plentaitė, Marcelionienė (2003), Malinauskienė (2004) pažymi svarbią patarlių ugdomąją ir lavinamąją reikšmę pamokose vaikų mąstymo procesams, kalbiniams gebėjimams ir vaizduotei lavinti.

2.4.2. Patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties

Svarbiausias tyrimo uždavinys – remiantis mokytojų, kaip ekspertų, išvadamis sudaryti mokiniams anketą, kurioje remiantis patarlėmis būtų galima nustatyti mokinių metaforinio mąstymo išsivystymo lygį. Susumavus patarlių sudėtingumo lietuvių kalbos vadovėliuose bei pratybų sąsiuvinuose rezultatus, buvo atrinkta 15 įvairaus sunkumo patarlių: 5 lengvai suprantamos, 5 vidutinio sunkumo, 5 sunkiai suprantamos. Mokiniams reikėjo paaiškinti, ką kiekviena patarlė reiškia, pasirenkant, jų manymu, teisingą atsakymą iš duotų trijų atsakymų variantų. Teisingas atsakymas buvo vertinamas 1 balu, neteisingas – 0.

IV klasės mokinių patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties

Patarlė	Mergaitės (N=166)		Berniukai (N=180)		p
	M	SD	M	SD	
Knyga-žinių šaltinis	0,92	0,27	0,91	0,29	0,72
Darbas gėdos nedaro	0,89	0,32	0,74	0,44	0,00
Eisi ožkų kaustyti	0,84	0,36	0,76	0,43	0,56
Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi	0,83	0,38	0,62	0,49	0,00
Kad tiesiai eisi visur išeisi	0,77	0,42	0,71	0,46	0,17
Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs	0,76	0,43	0,67	0,47	0,06
Darbas duoną pelno	0,72	0,45	0,67	0,47	0,31
Eik su kvailiu vėžianti, - jis varles begaudo	0,72	0,45	0,72	0,45	0,90
Gerose rankose ir pelas grūdu virsta	0,71	0,45	0,66	0,47	0,32
Nuo vištytės iki karvytės	0,59	0,49	0,56	0,50	0,51
Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina	0,58	0,50	0,56	0,50	0,75
Geram visi geri, blogam-visi blogi	0,46	0,50	0,39	0,49	0,16
Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą	0,46	0,50	0,45	0,50	0,88
Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą	0,39	0,49	0,34	0,47	0,37
Didelis juokas-maža išmintis	0,31	0,47	0,37	0,48	0,25

IV klasė. Patarlės, kurias mokytojai įvardino kaip lengvas, iš tikrųjų mokiniams buvo lengvai suprantamos. Ketvirtos klasės mergaitėms geriau sekėsi atsakinėti nei berniukams. Daugumai iš lengvai suprantamų patarlių bloko lengvai pavyko suprasti patarlės *Knyga – žinių šaltinis* (mergaitės $M=0,92$; berniukai $M=0,91$) prasmę, o sunkiausia buvo suprasti patarlę *Geram visi geri, blogam – visi blogi* (mergaitės $M=0,46$; berniukai $M=0,39$) (žr. 4 lentelė). Lengvai suprantamų patarlių bloko atsakymų vidurkiai tarp berniukų ir mergaičių statistiškai nereikšmingi. Priklausomai nuo mokinių lyties iš lengvai suprantamų patarlių išsiskyrė patarlė *Darbas gėdos nedaro* (mergaitės $M=0,89$; berniukai $M=0,74$; $p=0,00$), kurios supratimo skirtumas buvo statistiškai reikšmingas. Sąlyginai reikšmingu skirtumu tarp ketvirtokų galime laikyti patarlės *Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs* (mergaitės $M=0,76$; berniukai $M=0,67$; $p=0,06$) atsakymus.

Iš patarlių, kurias mokytojai įvardino kaip vidutinio sunkumo, geriausiai mokiniams sekėsi suprasti patarlę *Kad tiesiai eisi visur išeisi* (mergaitės $M=0,77$, berniukai $M=0,71$). Sudėtingiausia iš vidutiniškai suprantamų patarlių, buvo patarlės *Didelis juokas – maža išmintis* (mergaitės $M=0,31$, berniukai $M=0,37$) pagrindinės minties dekodavimas (žr. 8 priedą). Vidutiniškai suprantamų patarlių pagrindinės minties supratimas lyginant mergaičių ir berniukų atsakymų vidurkius buvo statistiškai nereikšmingi.

Iš sunkiai suprantamų, mokytojų nuomone, patarlių, geriausiai mokiniai suprato patarlę *Eisi ožkų kaustyti* (mergaitės $M=0,84$; berniukai $M=0,76$), o sudėtingiausia mokiniams buvo patarlė *Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą* (mergaitės $M=0,39$; berniukai $M=0,34$). Čia galima pastebėti

gana ryškų skirtumą tarp berniukų ir mergaičių teisingų atsakymų variantų pasirinkimo. Statistiškai reikšmingai skyrėsi mokinių atsakymai į patarlę *Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi* (mergaitės $M=0,83$; berniukai $M=0,62$; $p=0,00$), mergaitės šią patarlę suprato geriau nei berniukai.

5 lentelė

III klasės mokinių patarlių supratimo priklausomybė mokinių nuo lyties

Patarlės	Mergaitės (N=156)		Berniukai (N=142)		p
	M	SD	M	SD	
Su melu netoli važiuosi	0,84	0,37	0,82	0,38	0,72
Savam krašte ir tvoros žydi	0,84	0,37	0,74	0,44	0,03
Ką mokėsi kitų neklausinėsi	0,83	0,37	0,76	0,43	0,12
Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja	0,79	0,41	0,77	0,42	0,57
Ant akmens pasėsi-ant lentos kepsi	0,79	0,41	0,77	0,42	0,67
Tik nelaimėje tepažinsi draugą	0,78	0,42	0,81	0,39	0,47
Nusitepęs kaip bulves kepęs	0,67	0,47	0,51	0,50	0,05
Pelėda neišperi vanagėlio baltojo	0,6	0,49	0,66	0,47	0,29
Tušti puodai garsiai skamba	0,6	0,49	0,54	0,50	0,29
Mažas kupstas didelį vežimą verčia	0,59	0,49	0,54	0,50	0,34
Sveikas kaip ridikas	0,47	0,50	0,55	0,50	0,20
Kas kam rūpi ant liežuvio tupi	0,46	0,50	0,46	0,50	0,96
Darbas meistrą giria	0,37	0,48	0,41	0,49	0,52
Bijausi kaip kormis kelio	0,33	0,47	0,39	0,49	0,27
Svetimi kailiniai nešildo	0,18	0,39	0,18	0,39	0,94

III klasė. Visi trečios klasės mokiniai panašiai suprato patarlių perkeltinę mintį, atsakymų vidurkių skirtumai statistiškai nereikšmingi (žr. 5 lentelė). Patarlės, kurias mokytojai įvardino kaip lengvas, mokiniams atrodė nesudėtingos ir lengvai suprantamos. Tačiau iš lengvo supratimo patarlių bloko sudėtingesnė mokiniams atrodė patarlė *Darbas meistrą giria* (mergaitės $M=0,37$, berniukai $M=0,41$), šią patarlę berniukai geriau suprato nei mergaitės (žr. 9 priedą).

Pedagogų teigimu, vidutiniškai suprantamų patarlių blokui priskirtos patarlės mokiniams atrodė sudėtingos. Iš jų geriausiai vaikai žinojo patarlės *Savam krašte ir tvoros žydi* (mergaitės $M=0,84$; berniukai $M=0,74$; $p=0,03$) prasmę, matyti reikšmingas skirtumas tarp mokinių atsakymų. Mokytojų nuomone vidutiniškai suprantama patarlė *Svetimi kailiniai nešildo* (mergaitės $M=0,18$; berniukai $M=0,18$) mokiniams atrodė sunkiai suprantama.

Pedagogų nuomone, sunkaus supratimo blokui priskirtos patarlės mokiniams buvo nesudėtingos. Sunkiausiai mokiniams sekėsi suprasti patarlės *Bijausi kaip kormis kelio* (mergaitės $M=0,33$; berniukai $M=0,39$) pagrindinę mintį. Žvelgiant į mokinių atsakymus, matyti statistiškai reikšmingas skirtumas tarp berniukų ir mergaičių suprantant patarlės *Nusitepęs kaip bulves kepęs* (mergaitės $M=0,67$; berniukai $M=0,51$; $p=0,05$) pagrindinę mintį.

Tyrimo rezultatai parodė, jog trečioje klasėje besimokančių berniukų ir mergaičių patarlių supratimas yra panašus, todėl sudėtinga konstatuoti metaforinio mąstymo apraiškas priklausomas nuo lyties. Ketvirtoje klasėje matyti, jog mergaitėms geriau nei berniukams sekėsi dekoduoti patarles ir suprasti jų pagrindinę mintį.

2.4.3. Metaforinių tekstų (patarlių) supratimo priklausomybė nuo mokinių intelektinių gebėjimų

Specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams sunku suprasti abstrakčias sąvokas, perkeltinės reikšmės žodžius, nesusijusius su konkrečiu daiktu ar vaizdu. Kaip ir buvo tikimasi tyrimo pradžioje, susumavus anketų rezultatus trečioje ir ketvirtoje klasėje normalios raidos mokiniams geriau sekėsi suprasti pateiktų patarlių pagrindinę mintį ir pasirinkti teisingus atsakymų variantus nei specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams (žymus skirtumas tarp teisingų atsakymų vidurkių).

6 lentelė

III klasės mokinių patarlių supratimo priklausomybė nuo intelektinių gebėjimų

Patarlė	Normalios raidos mokiniai (N=221)		Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (N=77)		p
	M	SD	M	SD	
Tik nelaimėje tepažinsi draugą	0,84	0,37	0,66	0,48	0,00
Su melu netoli važiuosi	0,90	0,31	0,65	0,48	0,00
Ką mokėsi kitų neklausinėsi	0,87	0,33	0,58	0,50	0,00
Savam krašte ir tvoros žydi	0,87	0,33	0,56	0,50	0,00
Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja	0,86	0,35	0,56	0,50	0,00
Ant akmens pasėsi-ant lentos kepsi	0,86	0,34	0,53	0,50	0,00
Darbas meistrą giria	0,38	0,49	0,43	0,50	0,41
Pelėda neišperi vanagėlio baltojo	0,71	0,45	0,39	0,49	0,00
Sveikas kaip ridikas	0,57	0,50	0,35	0,48	0,00
Nusitėpęs kaip bulves kepęs	0,70	0,46	0,3	0,46	0,00
Tušti puodai garsiai skamba	0,67	0,47	0,29	0,45	0,00
Mažas kupstas didelį vežimą verčia	0,66	0,47	0,29	0,45	0,00
Kas kam rūpi ant liežuvio tupi	0,54	0,50	0,25	0,43	0,00
Svetimi kailinai nešildo	0,17	0,37	0,22	0,42	0,30
Bijausi kaip kormis kelio	0,42	0,49	0,21	0,41	0,00

Trečios klasės specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams geriau pasisekė pasirinkti teisingą atsakymo variantą į lengvo supratimo patarlę *Darbas meistrą giria* (normalios raidos vaikai $M=0,38$; specialiųjų poreikių mokiniai $M=0,43$), taip pat nežymiai geriau atsakė į vidutinio sunkumo patarlę *Svetimi kailinai nešildo* (normalios raidos vaikai $M=0,17$; specialiųjų poreikių mokiniai $M=0,22$) nei normalios raidos mokiniai (žr. 11 priedą). Darome prielaidą, jog didesni

specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių teisingų atsakymų skaičių galėjo nulemti, jog vaikai žinojo šias patarles bei gebėjo suprasti jų pagrindinę mintį.

Lyginant trečios klasės normalios raidos ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių atsakymų vidurkius, matome statistiškai reikšmingą jų skirtumą (žr.6 lentelė). Nereikšmingi atsakymų vidurkių skirtumai stebimi vertinant lengvo supratimo patarlę *Darbas meistrą giria* (normalios raidos vaikai $M=0,38$; specialiųjų poreikių mokiniai $M=0,43$; $p=0,41$) ir vidutinio supratimo patarlę *Svetimi kailiniai nešildo* (normalios raidos vaikai $M=0,17$; specialiųjų poreikių mokiniai $M=0,22$; $p=0,30$).

7 lentelė

IV klasės mokinių patarlių supratimo priklausomybė nuo intelektinių gebėjimų

Patarlė	Normalios raidos mokiniai (N=273)		Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (N=73)		p
	M	SD	M	SD	
Knyga-žinių šaltinis	0,95	0,21	0,78	0,42	0,00
Darbas gėdos nedaro	0,87	0,33	0,58	0,50	0,00
Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina	0,58	0,49	0,53	0,50	0,50
Eik su kvailiu vėžianti, - jis varles begaudo	0,77	0,42	0,53	0,50	0,00
Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs	0,76	0,43	0,52	0,50	0,00
Eisi ožkų kaustyti	0,89	0,32	0,48	0,50	0,00
Kad tiesiai eisi visur išeisi	0,82	0,38	0,42	0,50	0,00
Geros rankos ir pelas grūdu virsta	0,77	0,42	0,37	0,49	0,00
Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi	0,81	0,39	0,37	0,49	0,00
Darbas duoną pelno	0,79	0,41	0,36	0,48	0,00
Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą	0,48	0,50	0,36	0,48	0,06
Didelis juokas-maža išmintis	0,37	0,48	0,26	0,44	0,09
Geram visi geri, blogam-visi blogi	0,47	0,50	0,25	0,43	0,00
Nuo vištytės iki karvytės	0,66	0,47	0,23	0,43	0,00
Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą	0,42	0,50	0,12	0,33	0,00

Ketvirtos klasės mokinių atsakymai į daugumą pateiktų patarlių buvo statistiškai reikšmingi (žr. 7 lentelė). Mokytojų nuomone, vidutinio supratimo bloko patarlėms priskirtų patarlių *Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina* (normalios raidos vaikai $M=0,58$; specialiųjų poreikių mokiniai $M=0,53$; $p=0,50$), *Didelis juokas – maža išmintis* (normalios raidos vaikai $M=0,37$; specialiųjų poreikių mokiniai $M=0,26$; $p=0,09$) mokinių atsakymų vidurkiai buvo statistiškai nereikšmingi (žr. 10 priedą).

Tyrimo rezultatai parodė, kad trečios ir ketvirtos klasės mokiniams, turintiems ugdymosi sunkumų, iš tiesų sunku suprasti patarles, jose užkoduotą informaciją. Apibendrinami galime teigti, jog specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinis mąstymas nepakankamai gerai

išlavėjęs, o viena iš priežasčių gali būti skirtas per mažas dėmesys metaforinio mąstymo lavinimui pamokų metu.

2.5. Patarlių sudėtingumo vertinimas: mokytojų ir mokinių anketinės apklausos rezultatų palyginimas

Atlikus mokytojų, kaip ekspertų, anketinę apklausą bei susumavus rezultatų vidurkius, trečios ir ketvirtos klasių patarlės, išrinktos iš lietuvių kalbos vadovėlių bei pratybų sąsiuvinių, buvo suskirstytos į lengvo, vidutinio ir sunkaus supratimo patarles. Buvo išrinkta po 5 įvairaus sunkumo patarles, ir iš jų sudaryta trečios ir ketvirtos klasės mokinių metaforinio mąstymo tyrimui pritaikytos anketos. Mokiniais reikėjo iš trijų galimų patarlės atsakymų variantų pasirinkti vieną, kuris, jų manymu, yra teisingas atsakymas atskleidžiantis patarlės pagrindinę mintį.

Atlikus tyrimą buvo įdomu sužinoti ar mokytojų, kaip pradinių klasių lietuvių kalbos mokymo programų ekspertų, nuomonės sutampa su mokinių anketinės apklausos rezultatais apie patarlių supratimą. Žvelgiant į mokytojų ir vaikų susumuotus anketų atsakymų vidurkius, pastebėta, jog vertinant patarlių sudėtingumą pedagogų nuomonės skyrėsi nuo mokinių realių gebėjimų. Mokytojų rezultatų įverčiai: 1 – sunkaus supratimo, 2 – vidutinio supratimo, 3 – lengvo supratimo. Mokinių atsakymų įverčiai: 0 – neteisingai atsakė, 1 – teisingai atsakė.

8 lentelė

III klasės mokinių ir mokytojų patarlių supratimo palyginimas

Patarlės	Mokytojų atsakymai (M)	Mokinių atsakymai (M)
Su melu netoli važiuosi	2,88	0,83
Ką mokėsi, kitų neklausinėsi	2,87	0,80
Tik nelaimėje tepažinsi draugą	2,85	0,79
Savam krašte ir tvoros žydi	2,12	0,79
Ant akmens pasėsi - ant lentos kepsi	1,56	0,78
Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja	1,38	0,78
Pelėda neišperi vanagėlio baltojo	1,40	0,63
Nusitėpęs kaip bulves kepęs	1,48	0,60
Tušči puodai garsiai skamba	2,06	0,57
Mažas kupstas didelį vežimą verčia	2,08	0,56
Sveikas kaip ridikas	2,81	0,51
Kas kam rūpi, ant liežuvio tupi	1,92	0,46
Darbas meistrą giria	2,79	0,39
Bijausi kaip kurmis kelio	1,35	0,36
Svetimi kailiniai nešildo	2,17	0,18

III klasė.

Tikslus sudėtingumo vertinimas. Mokytojų teigimu, lengvo supratimo patarlės *Su melu netoli važiuosi* (mokytojai M=2,88; mokiniai M=0,83), *Ką mokėsi kitų neklausinėsi* (mokytojai M=2,87; mokiniai M=0,80), *Tik nelaimėje tepažinsi draugą* (mokytojai M=2,85; mokiniai M=0,79),

mokiniais iš tiesų buvo lengvai suprantamos (žr. 8 lentelė). Mokytojų nuomone, vidutinio sunkumo patarlių blokui priskirtos patarlės *Tušti puodai garsiai skamba* (mokytojai M=2,06; mokiniai M=0,57), *Mažas kupstas didelį vežimą verčia* (mokytojai M=2,08; mokiniai M=0,56) žvelgiant į trečiųjų atsakymus, buvo vidutiniškai suprantamos. Patarlė – *Bijausi kaip kurmis kelio* abiejų grupių respondentams (mokytojai M=1,35; mokiniai M=0,36) atrodė sunkiai suprantama.

Netikslus sudėtingumo vertinimas. Pedagogų nuomone, patarlės *Sveikas kaip ridikas* (mokytojai M=2,81; mokiniai M=0,51) bei *Darbas meistrą giria* (mokytojai M=2,79; mokiniai M=0,39) turėtų būti lengvai suprantamos, tačiau žvelgiant į mokinių atsakymus matyti, kad jiems šios patarlės yra sunkios. Patarlę *Svetimi kailiniai nešildo* (mokytojai M=2,17; mokiniai M=0,18) mokytojai priskyrė prie vidutinio supratimo patarlių bloko, išanalizavę mokinių atsakymus galime teigti, kad yra sunkiai suprantama. Patarlę *Savam krašte ir tvoros žydi* (mokytojai M=2,12; mokiniai M=0,79) pedagogams atrodė, jog turėtų būti vidutiniškai suprantama, tačiau vaikams buvo pakankamai lengvai suprantama. Mokytojų nuomone, vidutinio supratimo patarlių blokui priskirta patarlė *Kas kam rūpi ant liežuvio tupi* (mokytojai M=1,92; mokiniai M=0,46), trečiuokams atrodė sunkiai suprantama. Mokytojų teigimu, sunkiai vaikai turėtų suprasti patarlių *Ant akmens pasėsi – ant lentos kepsi* (mokytojai M=1,56; mokiniai M=0,78) ir *Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja* (mokytojai M=1,38; mokiniai M=0,78) pagrindinę mintį, tačiau susumavus mokinių atsakymus, matyti, jog šios patarlės pagrindinę mintį suprato daugelis mokinių. Taip pat sunkaus supratimo patarlių grupei pedagogai priskyrė patarles *Nusitepęs kaip bulves kepęs* (mokytojai M=1,48; mokiniai M=0,60) ir *Pelėda neišperi vanagėlio baltojo* (mokytojai M=1,40; mokiniai M=0,63), tačiau mokinių atsakymai parodė, jog yra vidutiniškai suprantamos.

IV klasės mokinių ir mokytojų patarlių supratimo palyginimas

Patarlės	Mokytojų atsakymai (M)	Mokinių atsakymai (M)
Knyga-žinių šaltinis	2,90	0,92
Darbas gėdos nedaro	2,87	0,81
Eisi ožkų kaustyti	1,40	0,80
Kad tiesiai eisi visur išeisi	2,12	0,74
Eik su kvailiu vėžianti, - jis varles begaudo	1,44	0,72
Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi	1,52	0,72
Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs	2,87	0,71
Darbas duoną pelno	2,87	0,70
Gerose rankose ir pelas grūdų virsta	2,00	0,69
Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina	2,02	0,57
Nuo vištytės iki karvytės	1,42	0,57
Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą	1,81	0,45
Geram visi geri, blogam visi blogi	2,77	0,42
Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą	1,40	0,36
Didelis juokas-maža išmintis	2,10	0,34

IV klasė.

Tikslus sudėtingumo vertinimas. Susumavus abiejų respondentų grupių atsakymų vidurkius lengvo supratimo patarlių grupei buvo priskirtos patarlės: *Knyga – žinių šaltinis* (mokytojai M=2,90; mokiniai M=0,92), *Darbas gėdos nedaro* (mokytojai M=2,87; mokiniai M=0,81) (žr. 9 lentelė). Patarlės *Gerose rankose ir pelas grūdų virsta* (mokytojai M=2,00; mokiniai M=0,69), *Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina* (mokytojai M=2,02; mokiniai M=0,57), pedagogai ir mokiniai priskyrė prie vidutiniškai suprantamų patarlių. Mokytojų ir mokinių teigimu, sunkaus supratimo patarlė yra *Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą* (mokytojai M=1,40; mokiniai M=0,36).

Netikslus sudėtingumo vertinimas. Mokytojų teigimu, patarlė *Darbas duoną pelno* (mokytojai M=2,87; mokiniai M=0,70) turėtų būti lengvai suprantama, tačiau ketvirtokų atsakymų analizė parodė, jog yra vidutiniškai suprantama. Patarlę *Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs* (mokytojai M=2,87; mokiniai M=0,71) pedagogai priskyrė lengvų patarlių blokui, bet mokiniai ją suprato tik vidutiniškai. Taip pat mokytojų nuomone, lengvai suprantama patarlė turėtų būti *Geram visi geri, blogam visi blogi* (mokytojai M=2,77; mokiniai M=0,42), tačiau vaikams pasirodė pakankamai sunkiai suprantama. Patarlę *Kad tiesiai eisi, visur išeisi* (mokytojai M=2,12; mokiniai M=0,74), pedagogai nurodė, kaip vidutiniškai suprantamą, tačiau ketvirtokams buvo lengvai suprantama. Remiantis mokytojų apklausos rezultatais, prie vidutinio supratimo patarlių bloko buvo priskirtos patarlės *Didelis juokas – maža išmintis* (mokytojai M=2,10; mokiniai M=0,34) ir *Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą* (mokytojai M=1,81; mokiniai M=0,45), mokiniams šios patarlės

buvo sunkios. Sunkaus supratimo patarlėms pedagogai priskyrė patarles *Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi* (mokytojai M=1,52; mokiniai M=0,72) ir *Eik su kvailiu vėžianti, – jis varles begaudo* (mokytojai M=1,44; mokiniai M=0,72), tačiau žvelgiant į mokinių atsakymų vidurkius matyti, jog šias patarles suprato nesunkiai. Patarlė *Nuo vištytės iki karvytės* (mokytojai M=1,42; mokiniai M=0,57), mokytojų nuomone, vaikams turėtų būti sunkiai suprantama, tačiau ketvirtokai pakankamai gerai suprato patarlės pagrindinę mintį. Stebėtina, kad, mokytojų manymu, sunkiai suprantama patarlė *Eisi ožkų kaustyti* (mokytojai M=1,40; mokiniai M=0,80) vaikams buvo lengva.

Tyrimo rezultatai parodė, jog mokytojų supratimas apie patarlių sudėtingumą skiriasi nuo realios situacijos. Lyginant anketų rezultatus paaiškėjo, jog patarles, kurias pedagogai priskyrė prie lengvai ir vidutiniškai suprantamų patarlių bloko, mokiniams sunkiai sekėsi dekoduoti. Patarlės, kurios, mokytojų nuomone, turėtų būti sunkiai suprantamos, vaikams pasirodė nesudėtingos ir teisingai gebėjo suprasti perkeltinę jų mintį. Grabauskienė (2000) atliktame tyrime atskleidė, kad pedagogai geba tinkamai prognozuoti patarlių didaktinį prieinamumą mokinių gebėjimams. Tokių abiejų tyrimų rezultatų skirtumą galima paaiškinti skirtinga apklaustųjų pedagogų imtimi.

2.6. Didaktinio proceso ypatumai metaforinio mąstymo lavinimo aspektu

Patarlės lavina moksleivių mąstymą, turtina žodyną, puoselėja pagarbą ir meilę gimtajai kalbai, apdovanoja liaudies išmintimi, gerina kalbos kultūros įgūdžius (Malinauskienė, 2004). Šių vertybių siekiama įvairiomis formomis ir metodais pamokose bei popamokinėje veikloje.

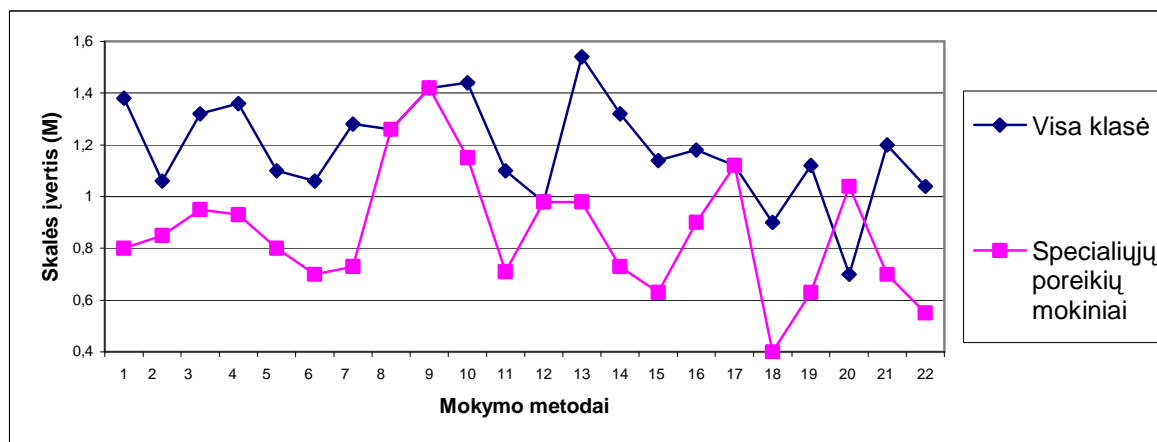
Siekiant išsiaiškinti, kokius mokymo metodus (užduotis) mokytojai taiko metaforinio mąstymo lavinimui pamokose, anketoje respondentai turėjo įvertinti pateiktus 22 metodus. Norima pažymėti, kad anketoje yra pateikti ne visi mokymo metodai (užduotys) lavinantys metaforinį mąstymą, o tik nedidelė jų dalis, kuri buvo atrinkta iš Grabauskienės (2000) ir Malinauskienės (2004) pateiktų mokymo metodų. Prie kiekvieno metodo (užduoties) pedagogai turėjo nurodyti, kaip dažnai jį taiko pamokose su visa klase bei atskirai su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais (žr. 2 priedą). Metodų (užduočių) matavimo įvertis: visada – 2, kartais – 1, niekada – 0. Taupant vietą paveiksluose, mokymo metodo pavadinimas x ašyje buvo žymimas metodo eilės numeriu¹⁰.

¹⁰ Mokymo metodai (užduotys):

1. Sakytinis gyvenimiškų situacijų įvardinimas duotoms patarlėms;
2. Pasirinktos patarlės iliustravimas piešiniu;
3. Pasirinktos patarlės iliustravimas žodžiu;
4. Patarlių iliustracijų analizavimas;
5. Jau parašyto patarlę aiškinančio posakio radimas (pažymėjimas rodykle ar pan.);
6. Patarlių parinkimas piešiniais;

2.6.1. Mokymo metodų (užduočių) taikymas heterogeninės klasės sąlygomis

Esant mokinių įvairovei heterogeninėje klasėje labai svarbu mokytojui parinkti tinkamus mokymo metodus, būdus, kurie užtikrintų visiems mokiniams prieinamą mokymo turinį, lavintų praktinius bei intelektualinius jų gebėjimus bei mokytų savarankiško gyvenimo įgūdžių.

4 pav. Mokymo metodų (užduočių) taikymas pamokose, M

Atlikus rezultatų analizę pastebėta, jog patarlių mokymui pamokose mokytojai teigia, skiriantys nemažai dėmesio (žr. 12 priedą). Tyrimo rezultatai parodė, kad daugumą anketoje nurodytų metodų (19 užduočių) pedagogai visuomet taiko pamokose su visa klase (žr. 4 pav.). Rečiau pamokose mokytojai taiko piešinių, iliustruojančių frazeologizmus, aptarimą (M=0,98). Gebėjimas suprasti perkeltinę frazeologizmų reikšmę gali padėti mokiniams geriau suvokti patarlių esmę. Visų frazeologizmų reikšmė būna nutolusi nuo jų sudarančių žodžių reikšmės, todėl juos reikia suprasti ne pažodžiui, o perkeltine prasme. Taip pat retai pamokose mokytojai skatina vaikus sudaryti patarles keičiant duotųjų žodžių pradines formas (M=0,90) bei atspėti patarles žvelgiant į

7. Patarlės parinkimas tekstui;
8. Patarlių parinkimas gyvenimo situacijoms;
9. Tekstų, kurie baigiasi patarle, skaitymas;
10. Mįslių minimas. Jų iliustravimas;
11. Tekstų su frazeologizmais skaitymas;
12. Piešinių, iliustruojančių frazeologizmus, aptarimas;
13. Įdomių posakių radimas eilėraštyje;
14. Bandymas paaiškinti frazeologizmus žodžiu;
15. Trumpų pasakojimų iš gyvenimiškos patirties kūrimas, panaudojant įdomiuosius posakius;
16. Praleistų žodžių įrašymas patarlėje, išrenkant juos iš kelių duotų variantų;
17. „Išsibarsčiusių“ patarlių dalių sujungimas į tekstą;
18. Patarlių sudarymas keičiant duotųjų žodžių pradines formas;
19. Savo patarlių sukūrimas;
20. Žvelgiant į piešinį atspėti patarlę;
21. Patarlių atpažinimas sakytinėje kalboje;
22. Patarlių vartojimas kuriant tekstus.

piešinį ($M=0,70$). Abu metodai yra svarbūs suprantant, įsimenant patarles bei lavinant metaforinį mąstymą.

Pedagogų teigimu, pamokose su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais visada skaitomi tekstai, kurie baigiasi patarlėmis ($M=1,42$). Taikant šį metodą patarlių prasmė derinama ir siejama su vaikų emocijomis, patirtomis skaitant tekstą. Toks patarlių emocionalumas padeda mokiniui „įsiklausyti“ į kūrinio problemą ir įsiminti pačią patarlę. Taip pat specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai pamokų metu dažnai mokomi parinkti patarles gyvenimiškoms situacijoms ($M=1,26$). Šis metodas glaudžiai siejasi su mokinių kasdieniu gyvenimu, patirtimi. Geriausiai mokiniai geba įsiminti tas patarles, kurios yra glaudžiai susiję su jų veikla, tuomet jas geriau įsimena ir neužmiršta.

Mįslių minimo ir iliustravimo ($M=1,15$) metodas vienas iš dažniausiai, mokytojų teigimu, taikomų metodų su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais pamokose. Galime teigti, jog mįslės yra vienas iš geriausiai mokiniams suprantamų ir žinomų smulkiosios tautosakos žanrų. Todėl specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams nesunku suprasti ir įminti mįsles, o jų iliustravimas nesukelia didelių sunkumų ir skatina ugdytinių kūrybiškumą, vaizduotę. Taip pat specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo lavinimui pamokose dažnai taikomas „išsibarsčiusių“ patarlių dalių jungimo į tekstus ($M=1,12$) metodas. Šis metodas padeda patarles jungti į tekstus, ugdytiniai nesąmoningai gali įsidėmėti dalį jų bei kartu atkreipiamas dėmesys į nevienodą sakinių ilgį, pajuntama patarlių įvairovė.

Dauguma pedagogų teigia, jog visada pamokose specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai mokomi žvelgiant į piešinius atspėti patarles ($M=1,04$). Šio metodo taikymas ypač svarbus ugdytinių kūrybinei vaizduotei, iliustruojamo objekto suvokimui bei kalbai tobulinti. Būtent vaizdinė ugdymoji medžiaga pradinėse klasių moksleiviui padeda geriau pažinti pasaulį bei suprasti kalbinius išsireiškimus.

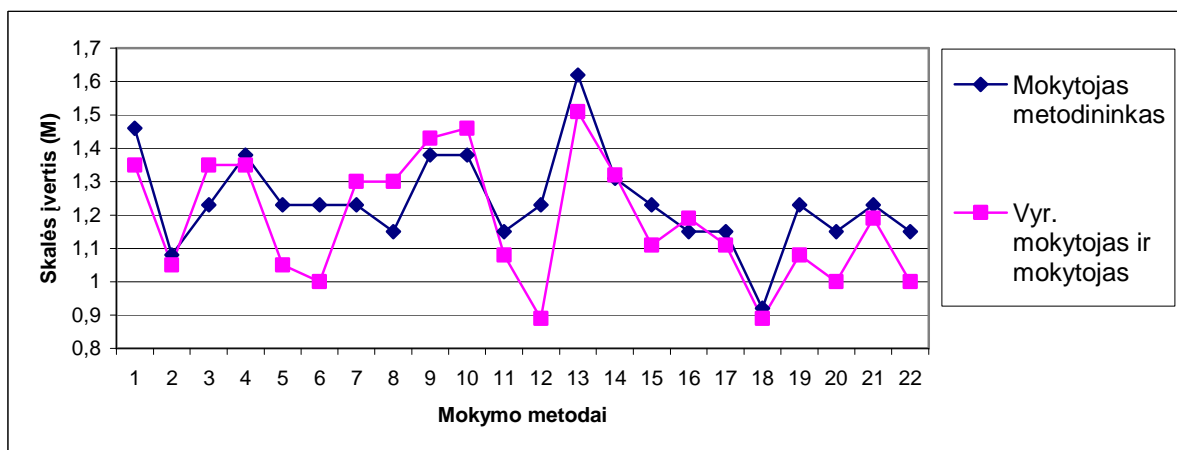
Labai retai pamokose su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais ugdytiniais naudojamos patarlės kuriant tekstus ($M=0,55$) bei sudaromos patarlės keičiant duotųjų žodžių pradines formas ($M=0,40$). Nors šiuos metodus mokytojai vengia taikyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdyme, tačiau jie taip pat kaip ir kiti nurodyti metodai gali skatinti patarlių supratimą ir vartojimą kalboje bei kartu lavinti metaforinį mąstymą.

Kitus anketoje pateiktus metodus (užduotis) mokytojai teigia retai skiriantys specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams. Tačiau šie metodai taip pat gali sėkmingai mokyti ugdytinius interpretuoti patarlių turinį, gilintis į perkeltinę jų prasmę, atpažinti patarles sakytinėje kalboje, vartoti jas kuriant tekstus ar bendraujant su aplinkiniais.

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojai su visa klase teigia taikantys daug ir įvairių metodų, lavinančių metaforinį mąstymą, tačiau specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams skiria mažiau dėmesio. Galime daryti prielaidą, jog mokytojai vengia įvairesnių, sudėtingesnių užduočių šių vaikų lavinimui, manydami, kad jie nėra pakankamai pajėgūs suprasti ir įsisavinti metaforinio mąstymo reikalaujančią didaktinę medžiagą. Vadovaujantis šiuolaikinės didaktikos nuotatomis mokytojas turėtų daugiau suteikti mokiniui galimybių dominuoti pamokoje, skatinti kūrybiškumą, skiepyti atsakomybę už atliktas užduotis, taip pat mokytų planuoti savo mokymąsi pamokose bei įvertinti savo atliktus darbus, nurodo Melienė, Ruškus, Elijošienė (2003).

2.6.2. Metodų (užduočių) taikymo pamokose priklausomybė nuo mokytojų kvalifikacinės kategorijos

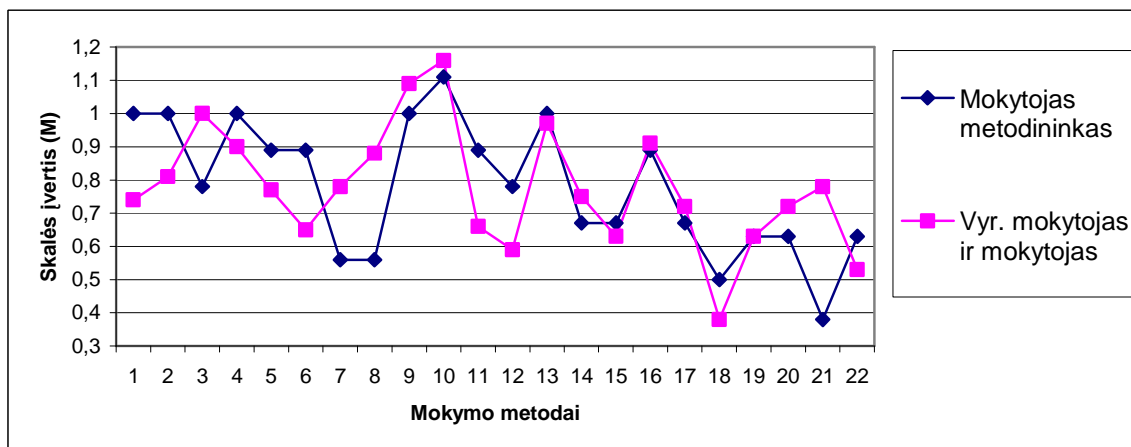
Mokytojų kvalifikacija – vienas iš galimų ugdymo kokybę nulemiančių veiksnių. Atlikus tyrimą buvo pastebėta patarlių mokymui skirtų užduočių taikymo pamokose priklausomybė nuo turimos mokytojo kvalifikacinės kategorijos (žr. 13 priedą).

5 pav. Mokymo metodų (užduočių) taikymas su visa klase pagal kvalifikacines kategorijas, M

Užduotys su visa klase. Visi (vyr. mokytojas, mokytojas bei mokytojas metodininkas) mokytojai mokiniams, neturintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, pamokose taiko daugumą galimai metaforinį mąstymą lavinančias užduotis (žr. 5 pav.). Mokytojų teigimu, tik kartais su visa klase sudaro patarles keičiant duotųjų žodžių pradines formas (vyr.mokytojas ir mokytojas $M=0,89$; mokytojas metodininkas $M=0,92$). Vyr.mokytojų ir mokytojų teigimu, retai pamokose mokiniai mokomi parinkti patarles piešiniams ($M=1,00$), žvelgiant į piešinį atspėti patarles ($M=1,00$), vartoti patarles kuriant tekstus ($M=1,00$) bei aptarti piešinius iliustruojančius frazeologizmus ($M=0,89$). Mokytojų nuomonės išsiskyrė taikant metodą – *aptarti piešinius iliustruojančius frazeologizmus*. Mokytojai metodininkai teigia, jog gana dažnai šį metodą taiko savo pamokose su visa klase, o

vyr.mokytojo ir mokytojo kvalifikacinę kategoriją turintys pedagogai rečiau aptaria piešinius, kuriuose pavaizduoti frazeologizmai (vyr.mokytojas ir mokytojas $M=0,89$; mokytojas metodininkas $M=1,23$; $p=0,06$).

6 pav. Mokymo metodų (užduočių) taikymas su SUP mokiniais pagal kvalifikacines kategorijas, M

Užduotys su specialiuju poreikiu mokiniais. Lyginant ir analizuojant užduotis skiriamas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams pastebėta, kad visi mokytojai visada skiria įminti mįsles, jas iliustruoti (vyr.mokytojas ir mokytojas $M=1,16$; mokytojas metodininkas $M=1,11$) (žr. 6 pav.). Taip pat pamokose vyr.mokytojas ir mokytojas su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais visada skaito tekstus, kurie baigiasi patarlėmis ($M=1,09$). Paaiškėjo, kad visi mokytojai specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams labai retai skiria sudaryti patarles keičiant duotųjų žodžių pradines formas (vyr.mokytojas ir mokytojas $M=0,38$; mokytojas metodininkas $M=0,50$). Mokytojas metodininkas nurodo, jog labai retai pamokose taiko patarlių atpažinimą sakytinėje kalboje ($M=0,38$), o vyr.mokytojas ir mokytojas labai retai vartoja patarles kuriant tekstus ($M=0,53$). Pedagogų nuomonės išsiskyrė taikant metodą – *patarlių atpažinimas sakytinėje kalboje*. Dažniau šį metodą pamokose taiko vyr.mokytojai ir mokytojai ($M=0,78$), o retai mokytojo metodininko kvalifikaciją turintys pedagogai ($M=0,38$; $p=0,07$).

Tyrimas rodo, kad metodai, taikomi ugdant įprastos raidos vaikų ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių metaforinį mąstymą, skiriasi. Pastebėta, kad pedagogai pamokų metu su visa klase teigia taikantys visus anketoje nurodytus metaforinį mąstymą lavinančius metodus, tačiau specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams visada skiria tik lengvesnes ir paprastesnes užduotis, kurias vaikai gebėtų savarankiškai atlikti. Pabrėžtina, kad taikomi metodai su normalios raidos ir specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais nepriklauso nuo mokytojo kvalifikacinės kategorijos. Taigi, skirtingas kvalifikacijas turintys pedagogai taiko panašius metodus

specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdyme, o tai atskleidžia jų profesinės kompetencijos stoką dirbant heterogeninės klasės sąlygomis.

2.7. Metaforinio mąstymo ugdymo rezultatai

Masinio tyrimo metu paaiškėjo, jog specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinis mąstymas nepakankamai gerai išlavėjęs, nes vaikams sunkiai sekėsi savarankiškai dekoduoti anketoje pateiktas patarles ir suprastų jų perkeltinę mintį. Remiantis gautais tyrimo rezultatais buvo parengtas ir įgyvendintas ugdomasis eksperimentas Vilkaviškio Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje su trečių (N=10) ir ketvirtų (N=12) klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais (žr. 17 priedą). Eksperimentiniame mokyme daugumą dalyvavusių mokinių sudarė vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai.

Ugdomojo eksperimento metu naudojant įvairias užduotis ir žaidimus buvo siekiama ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių gebėjimą suprasti patarles bei tuo pačiu lavinti metaforinį mąstymą. Užsiėmimų eiga bei tam tikri pastebėjimai buvo aprašomi ir pateikiami 18 priede.

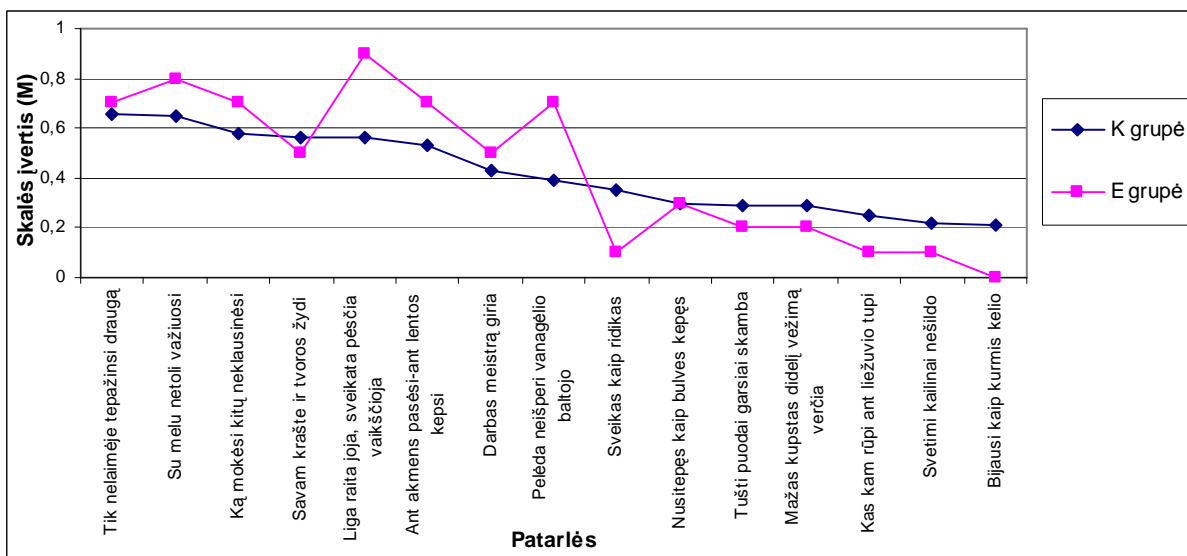
Po eksperimentinio mokymo įgyvendinimo trečios ir ketvirtos klasės mokiniams buvo pateiktos tos pačios anketos, su kuriomis buvo atlikta anketinė apklausa 2007m. balandžio ir gegužės mėnesiais (žr. 3, 4 priedą). Eksperimentinės (E) grupės tyrimo rezultatai buvo lyginami su ankstesnės masinės apklausos specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių rezultatais, kurie buvo laikomi kontroline (K) grupe (III klasė N=77, IV klasė N=73). Abiejų grupių rezultatų lyginimas buvo sąlyginis, kadangi skyrėsi E ir K grupių mokinių specialieji ugdymosi poreikiai (E grupėje dominuoja vidutiniai, o K grupėje – nedideli mokinių specialieji ugdymosi poreikiai).

K grupių dalyviai nebuvo specialiai apmokyti suprasti patarles.

Analizuojant ir aptariant rezultatus nebuvo siekiama kiekybiškai palyginti tarpusavyje klases, kadangi trečios ir ketvirtos klasės mokinių anketose buvo pateiktos skirtingos patarlės.

Esant nedidelei tiriamųjų imčiai eksperimentinio tyrimo metu nebuvo keliamas tikslas nustatyti E ir K grupių mokinių, interpretavusių patarles metaforinio mąstymo priklausomybę nuo lyties.

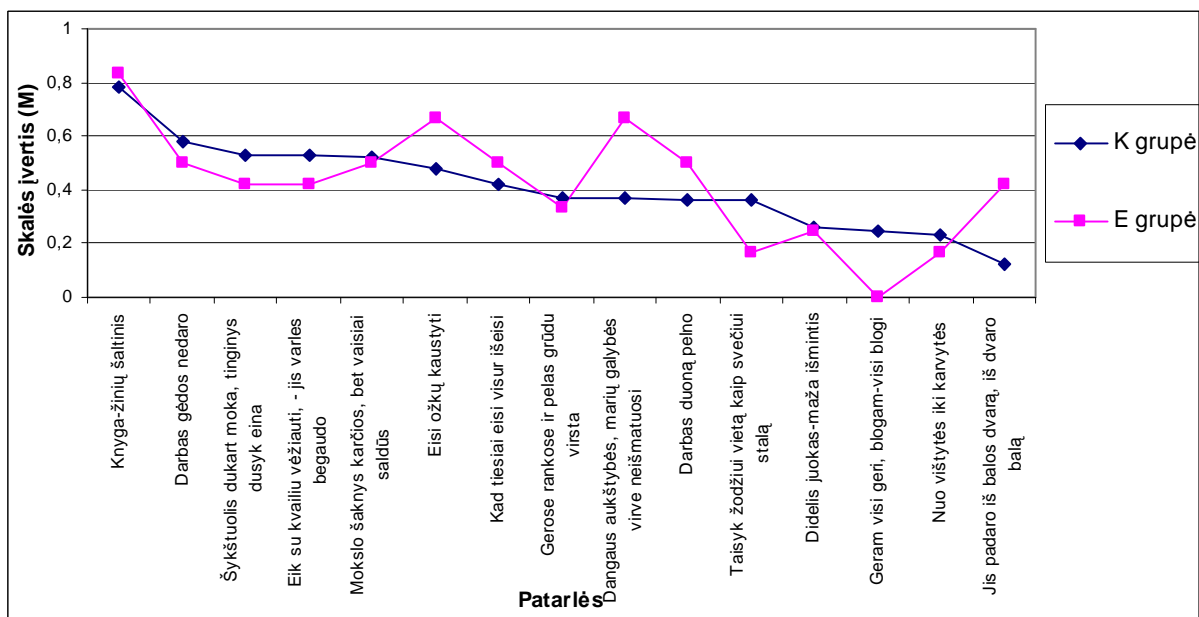
E ir K grupių lyginamoji rezultatų analizė.

7 pav. Trečios klasės E ir K grupių lyginamoji analizė, M

III klasė. Lyginant E ir K grupių rezultatus matyti, kad E grupės mokiniai iš 15 anketoje pateiktų patarlių po ugdomojo eksperimento įgyvendinimo geriau suprato 7 patarlių pagrindinę mintį, nei K grupės respondantai (žr. 7 pav.). Mokiniai geriau suprato patarles, kurios buvo daugiau susiję su gyvenimiška patirtimi, socialiniais santykiais ir vaidmenimis, mažiau abstrakcijos suprantant pagrindinę mintį: *Su melu netoli važiuosi* (K=0,65; E=0,80), *Ką mokėsi kitų neklausinėsi* (K=0,58; E=0,70), *Ant akmens pasėsi – ant lentos kepsi* (K=0,53; E=0,70). Statistiškai reikšmingas skirtumas stebimas tarp E ir K grupių atsakymų dekoduojuant patarlę *Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja* (K=0,56; E=0,90; p=0,04) (žr. 19 priedą). Abiejų grupių mokinių atsakymai išsiskyrė suprantant patarlę *Pelėda neišperi vanagėlio baltojo* (K=0,39; E=0,70; p=0,06). Truputį geriau E grupės mokiniams sekėsi dekoduoti patarles *Tik nelaimėje tepažinsi draugą* (K=0,66; E=0,70), *Darbas meistrą giria* (K=0,43; E=0,50) nei K grupei.

Lyginant abiejų grupių tyrimo rezultatus matyti, jog E grupės mokiniams blogiau sekėsi suprasti patarlių *Savam krašte ir tvoros žydi* (K=0,56; E=0,50), *Tušti puodai garsiai skamba* (K=0,29; E=0,20), *Mažas kupstas didelį vežimą verčia* (K=0,29; E=0,20) perkeltinę prasmę, nors ir K grupės mokiniams jos atrodė sunkiai suprantamos. Lyginant E ir K grupes matyti, kad labai sunku mokiniams buvo dekoduoti patarles *Sveikas kaip ridikas* (K=0,35; E=0,10), *Kas kam rūpi ant liežuvio tupi* (K=0,25; E=0,10), *Svetimi kailiniai nešildo* (K=0,22; E=0,10), kuriose yra daugiau abstrakcijos. Patarlės su gilia potekste *Bijausi kaip kormis kelio* (K=0,21; E=0,00) abiejų grupių mokiniai visiškai nesuprato.

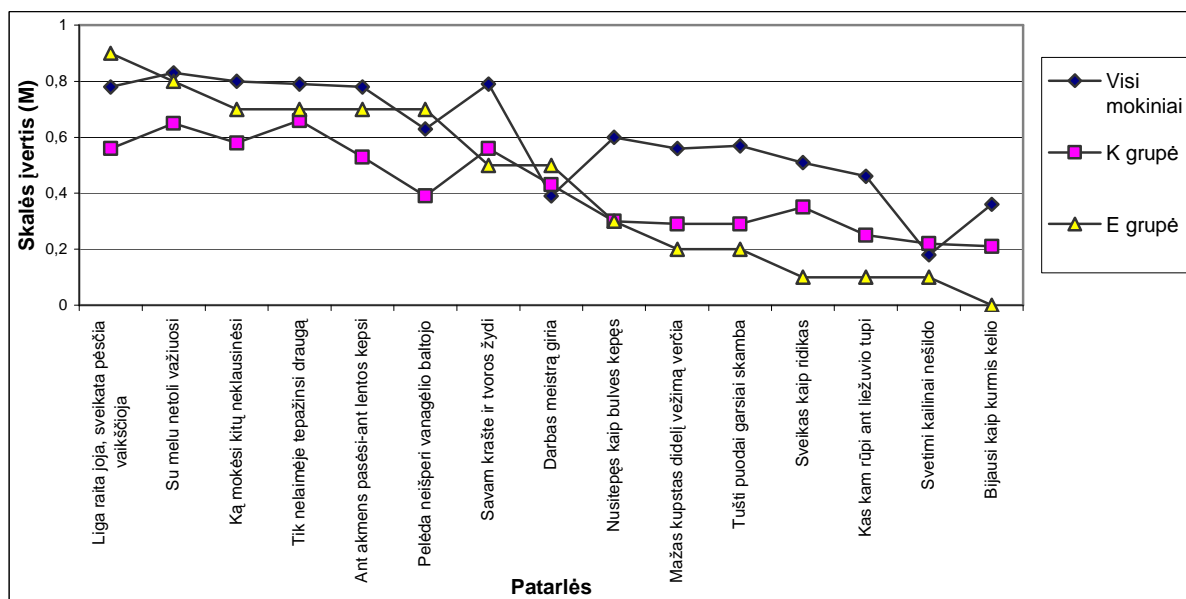
8 pav. Ketvirtos klasės E ir K grupių lyginamoji analizė, M

IV klasė. Lyginant E ir K grupių rezultatus pastebėta, jog E grupės ketvirtokai iš 15 anketoje pateiktų patarlių geriau sugebėjo suprasti 6 patarlių perkeltinę prasmę nei K grupės vaikai (žr. 8 pav.). Po ugdomojo eksperimento įgyvendinimo E grupės mokiniai geriau suprato patarles *Eisi ožkų kaustyti* ($K=0,48$; $E=0,67$), *Darbas duoną pelno* ($K=0,36$; $E=0,50$). Statistiškai reikšmingas atsakymų skirtumas tarp E ir K grupių stebimas dekoduoiant patarles *Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą* ($K=0,12$; $E=0,42$; $p=0,01$), *Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi* ($K=0,37$; $E=0,67$; $p=0,05$) (žr. 20 priedą). Patarlių *Knyga – žinių šaltinis* ($K=0,78$; $E=0,83$), *Kad tiesiai eisi visur išeisi* ($K=0,42$; $E=0,50$) supratimas po mokymo tik nežymiai pagerėjo.

Analizuojant E ir K grupių anketų duomenis stebimas patarlių *Darbas gėdos nedaras* ($K=0,58$; $E=0,50$), *Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs* ($K=0,52$; $E=0,50$), *Geros rankose ir pelas grūdų virsta* ($K=0,37$; $E=0,33$), *Didelis juokas – maža išmintis* ($K=0,26$; $E=0,25$), *Nuo vištytės iki karvytės* ($K=0,23$; $E=0,17$) pagrindinės minties supratimo pablogėjimas.

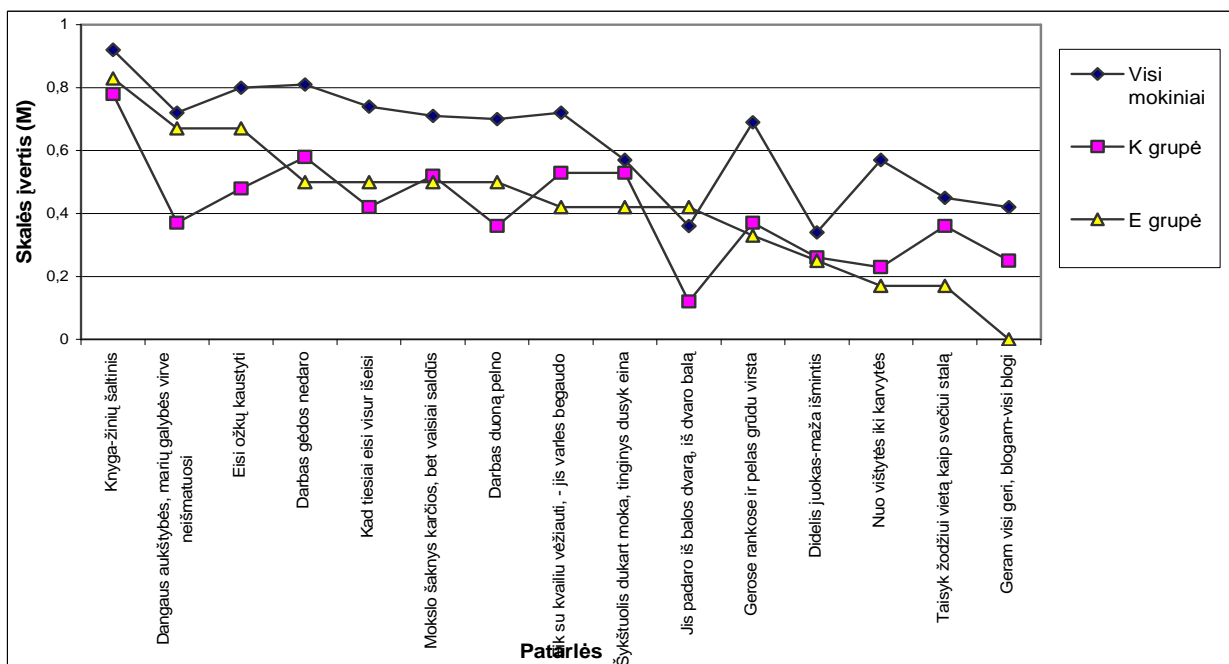
Labai sunku vaikams buvo dekoduoti patarles *Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina* ($K=0,53$; $E=0,42$), *Eik su kvailiu vėžianti, – jis varles begaudo* ($K=0,53$; $E=0,42$), *Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą* ($K=0,36$; $E=0,17$). E grupėje dalyvavę ketvirtokai visiškai nesuprato patarlės *Geram visi geri, blogam – visi blogi* ($K=0,25$; $E=0,00$; $p=0,05$), skirtumas tarp abiejų grupių atsakymų statistiškai reikšmingas.

E, K grupių ir masinės apklausos (visų mokinių) rezultatų lyginamoji analizė.

9 pav. Trečios klasės E, K grupių ir visų mokinių lyginamoji analizė, M

III klasė. Lyginant trečios klasės E grupės rezultatus su masinio tyrimo mokinių rezultatais pastebėta, kad patarlės (remiantis masinio tyrimo metu gautu visų mokinių apklausos rezultatų bendru vidurkiu), mokiniams buvo lengvai suprantamos, E grupės mokiniams taip pat atrodė nesunkios ir geriau suprato nei K grupė (žr. 9 pav.). Taip pat mokinių nuomone vidutinio sunkumo patarlėms priskirtą patarlę *Pelėda neišperi vanagėlio baltojo* (Visi mokiniai=0,63; K grupė=0,39; E grupė=0,70) bei sunkiai suprantamą patarlę *Darbas meistrą giria* (Visi mokiniai=0,39; K grupė=0,43; E grupė=0,50) E grupės mokiniai geriau suprato nei K grupė. Tačiau, daugumos mokinių nuomone, sunkaus ir vidutinio supratimo grupei priskirtas likusias patarles E grupės trečiokai suprato prasčiau nei K grupės vaikai.

10 pav. Ketvirtos klasės E, K grupių ir visų mokinių lyginamoji analizė, M

IV klasė. Patarlės, kurios ketvirtų klasių mokiniams buvo lengvai suprantamos, E grupės respondantai taip pat nesunkiai gebėjo dekoduoti lyginant su K grupe (žr. 10 pav.). Mokinių nuomone, vidutinio sunkumo patarles *Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi* (Visi mokiniai=0,72; K grupė=0,37; E grupė=0,67) ir *Darbas duoną pelno* (Visi mokiniai=0,70; K grupė=0,36; E grupė=0,50) E grupės mokiniai geriau suprato nei K grupė. Masinio tyrimo metu patarlė *Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą* (Visi mokiniai=0,36; K grupė=0,12; E grupė=0,42) mokiniams atrodė sunkiai suprantama. Lyginant rezultatus pastebėta, kad E grupės vaikai šią patarlę geriau suprato nei visi apklaustieji ketvirtų klasių mokiniai ir K grupė. Likusios, mokinių nuomone, sunkiai ir vidutiniškai suprantamos patarlės E ir K grupių ketvirtokams taip pat buvo sunkiai suprantamos.

Apibendrinant galime teigti, kad trečios ir ketvirtos klasės E grupės mokiniams geriau sekėsi suprasti tas patarles, kurios žvelgiant į masinės mokinių apklausos rezultatus vaikams buvo lengviau suprantamos.

Atlikus ugdomojo eksperimento rezultatų analizę paaiškėjo, kad trečios ir ketvirtos klasės E grupių mokiniai po mokymo geriau suprato tas patarles, kurių pagrindinė mintis susijusi su mokinių gyvenimiška patirtimi, artima aplinka bei žinoma veikla nei K grupių dalyviai. Didesnės abstrakcijos patarlių pagrindinę mintį trečios ir ketvirtos klasės E grupių mokiniams nesisekė dekoduoti, kadangi dauguma mokinių patarles suprasdavo tiesiogine prasme, net nesigilindami į patarlių raktinių žodžių reikšmes. Statistinis skirtumas tarp trečios klasės E ir K grupių bei ketvirtos

klasės E ir K grupių suprantant patarlių perkeltinę prasmę nebuvo ryškūs. Tai galėjo nulemti, jog E ir K mokinių grupės specialiaisiais ugdymosi poreikiais buvo neidentiškos. Tačiau tai, kad E grupės mokiniai kai kurias patarles geriau suprato nei K grupė, leidžia manyti, kad ugdomasis eksperimentas paskatino ir paspartino ontogenetinius pokyčius trečios ir ketvirtos klasės E mokinių grupėse. Taip pat buvo pastebėta, kad ugdomojo eksperimento metu ir po jo praturtėjo mokinių žodynas, mokiniai išmoko veikti kartu atliekant įvairias užduotis, pradėjo nebijoti reikšti savo mintis, stengėsi savaip interpretuoti patarles remdamiesi gyvenimiškais pavyzdžiais (žr. 18 priedą).

Išvados

Lietuvos švietimo reforma skatina specialiojo ugdymo sistemos kaitą plėtojant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose.

1. Inkluzinio ugdymo idėjos ir heterogeninis mokinių grupavimas lemia ne tik poreikių įvairovę klasėje, bet ir reikalauja individualizuoto požiūrio parenkant ir taikant mokymo metodus, būdus, kurie užtikrintų, kad kiekvienas mokinys įgytų tvirtas žinias, būtų formuojama jo pasaulėžiūra, savarankiškumo įgūdžiai bei lavinami intelektualiniai gebėjimai. Vienu iš intelektualinių gebėjimų galime laikyti metaforinių tekstų – patarlių supratimą. Heterogeninės klasės fone sudėtinga sudaryti sąlygas kokybiškam ugdymuisi bei parinkti tinkamus metodus ir būdus, kurie plėtotų mokinių intelektualines galias ir lavintų metaforinį mąstymą. Mokslininkų teigimu, savybės, kurios yra priskiriamos metaforai, tinka ir patarlei, todėl jas galima taikyti diagnozuojant ir lavinant metaforinį mąstymą. Metaforos pagalba kalboje kuriamos naujos sąvokos, vaizdiniai, ieškoma panašumų tarp skirtingų individų ir objektų.

Žinojimas, kad vaikai nuo 11 metų amžiaus pradeda dažniau mąstyti abstrakčiomis sąvokomis, leidžia daug anksčiau taikyti kryptingą mokymą, norint lavinti dar brendimo ir artimiausio vystymo stadijoje esančias funkcijas (mūsų atveju metaforinį mąstymą).

2. Dauguma pedagogų buvo vieningos nuomonės prognozuojant trečios ir ketvirtos klasės lietuvių kalbos vadovėliuose ir pratybų sąsiuvinuose esančių patarlių supratimo prieinamumą mokiniams. Vertinant pradinių klasių mokytojų, kaip ugdymo turinio ekspertų, kompetenciją priskiriant patarles trimis supratimo blokams (lengvai, vidutiniškai, sunkiai suprantamos), pastebėta, kad mokytojų patarlių sudėtingumo vertinimas tik iš dalies atitinka realų mokinių gebėjimą suprasti jas.

3. Tyrimas parodė, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių gebėjimas suprasti patarles ir jose užkoduotą informaciją skiriasi nuo normalios raidos bendraamžių. Paaiškėjo, kad visi trečios klasės mokiniai panašiai supranta patarlių pagrindinę mintį, tačiau ketvirtoje klasėje išryškėjo patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties.

4. Tyrimas atskleidė, kad pamokos ir mokykla yra svarbiausios patarlėmis lavinant metaforinį mąstymą, nes mokiniai daugiau niekur negirdi vartojant patarlių, juos niekas nemoko suprasti patarles.

- Tiriant metaforinio mąstymo priklausomybę nuo didaktinio proceso ypatumų, pastebėta, kad skirtingų metodų ir būdų taikymas pamokose rodo mokytojų pastangas individualizuoti mokymą klasėje, bet iš kitos pusės tai galime vertinti kaip mažesnę stimulų kiekį specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių lavėjimui.

- Pastebėta, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams skiriamos tik lengvesnės, mažiau metaforinio mąstymo reikalaujančios užduotys, kurias vaikai gebėtų atlikti savarankiškai.
5. Ugdomojo eksperimento rezultatai parodė, kad pradinių klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams geriau sekasi suprasti patarles, kurios susiję su kasdieniniais žmonių socialiniais santykiais, vaidmenimis, buitimi, artima aplinka ir yra mažo metaforiškumo. Didesnės abstrakcijos patarles mokiniai suvokia sunkiau. Tyrimo rezultatai patvirtino hipotezę, jog specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo lygmuo siejasi su menka mokymo metodų įvairove, tačiau sistemingas mokymas tik iš dalies pastiprino metaforinio mąstymo vystymąsi.

Diskusija

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog ketvirtoje klasėje patarlių perkeltinės prasmės supratimas priklauso nuo mokinių lyties, mergaitės geriau gebėjo dekoduoti patarles nei berniukai. Šiuos rezultatus galima interpretuoti lyginant su psichologų ir pedagogų tyrimais, kuriuose nagrinėjami lyčių intelektualinės veiklos skirtumai (Gage, Berliner, 1994; Žukauskienė, 2001; Jensen, 2001). Mokslininkai nurodo, kad verbalinio sklandumo atžvilgiu bei lingvistiniu požiūriu mergaitės paprastai yra pranašesnės. Jos anksčiau už berniukus išmoksta kalbėti, sudaryti sakinius ir vartoti daugiau žodžių. Jos ir aiškiau kalba, anksčiau pradeda skaityti, joms geriau nei berniukams sekasi atlikti rašymo, kalbos sandaros suvokimo testus. Šalkauskio (1991) teigimu tokį netolygumą galima paaiškinti tuo, jog lyčių vystymosi tempas yra nevienodas, ir beveik kiekvienu amžiaus tarpsniu kiekviena lytis vienaip ar kitaip reiškiasi. Dėl šių faktų pedagogas ugdomajame darbe jokia būdu negali nepaisyti lyčių skirtumų. Girdzijauskienės (2001) (cit. Pileckienė – Markovienė, 2004) atlikti tyrimai parodė, kad berniukų ir mergaičių intelektualiniai, verbaliniai ir neverbaliniai gebėjimai nesiskiria. Nesiskiria ir verbalinio apdorojimo bei supratingumo greičio gebėjimų faktoriai. Jensen (2001) teigimu, tyrimų „duomenys apie verbalinį samprotavimą, verbalinį supratimą ir žodyną paprastai įvairuoja. Nustatyta, kad tik 1% verbalinių sugebėjimų skirtumų galima paaiškinti lyčių skirtumais“.

Mokslinių tyrimų, kurie tyrinėtų vaikų gebėjimą suprasti metaforas atlikta nedaug. Piaget (2002), atlikęs tyrimą su 9 – 11 metų amžiaus vaikais, atskleidė, kad dauguma vaikų nesupranta patarlių perkeltinės prasmės. Mūsų tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad mokiniams sunku suprasti patarles ir metaforinius tekstus, juose užkoduotą informaciją. Winner (1988) nustatė, kad jei vaikas gerai perfrazuoja metaforą, tai galime būti tikri, kad ją teisingai supranta. Tačiau taip pat nurodo, kad perfrazavimas iki galo neįvertina mažų vaikų supratimo. Mūsų atlikto ugdomojo eksperimento metu buvo pastebėta, kad mokiniams geriausiai sekasi perfrazuoti tas patarles, kurių pagrindinę mintį supranta, o tų patarlių, kurių vaikai nesuprato, negalėjo ir teisingai perfrazuoti. Teisingas patarlių perfrazavimo kriterijus gali padėti mokytojui atpažinti, kaip vaikai supranta patarles. Honeck, Sowry, Voegtle (1978) tyrinėdami 7 – 9 metų vaikų metaforų supratimą nustatė, kad vaikai adekvačiai supranta patarles, kadangi geba priskirti teisingą paveiksliuką nurodytai patarlei. Mūsų ugdomojo eksperimento metu taip pat buvo pateikta panaši užduotis, kur mokiniai turėjo parinkti duotoms patarlėms atitinkamus piešinius. Buvo pastebėta, kad šią užduotį dauguma mokinių teisingai atliko, todėl galime teigti, kad mokiniai geba suprasti patarles, tačiau reikalingi papildomi vaizdiniai stimulai, kurie palengvina patarlių supratimą. Алексеев (2001) atlikęs tyrimus pastebėjo, kad vaikai metaforų žodžius supranta atskirai, tarpusavyje nesieja. Mūsų atlikto ugdomojo

eksperimento metu buvo pastebėta, kad be papildomos pagalbos, vaikai nemoka jungti atskirų patarlės žodžių reikšmių į vieną apibendrintą mintį. Eksperimento metu mokiniai patarlių žodžių reikšmes suprasdavo kaip atskirus kalbinius vienetus, todėl sunkumą išskildavo suprantant didesnio metaforiškumo patarles. Galime pažymėti, kad mokant suprasti patarlių perkeltinę prasmę labai svarbu išmokyti mokinius tarpusavyje sieti atskirų patarlės žodžių reikšmes. Tik tuomet, kai vaikai išmoksta sieti patarlės žodžius į vieną mintį, gali teisingai suprasti patarles.

Kadangi magistro darbas buvo atliekamas remiantis Grabauskienės daktaro disertacija (2000), todėl buvo įdomu palyginti kai kuriuos abiejų tyrimų metu gautus rezultatus. Mokslininkė atskleidė, kad geriau mokiniams sekasi suprasti patarles, kurių semantika susijusi su asmenine patirtimi, gerai suvokiamais socialiniais santykiais ir vaidmenimis. Mūsų tyrimas taip pat parodė, kad vaikai geriau supranta patarles, kurios susiję su jų gyvenimiška patirtimi, kasdienine buitimi ir aplinka. Todėl mokant suprasti patarlių pagrindinę mintį svarbu mokiniams pateikti pavyzdžių susijusių su jų gyvenimu. Grabauskienė pažymėjo, kad patarlių supratimo lygis priklauso nuo mokinių pažangumo. Magistro darbe buvo pastebėta, jog normalios raidos mokiniams geriau sekasi dekoduoti patarles nei specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Disertacijoje pažymima, kad prognostinė pedagogų ekspertizė apie didaktinį patarlių preinamumą, atitinka faktinį mokinių gebėjimą suprasti ir interpretuoti patarles. Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė kitokias tendencijas - mokytojų nustatytas patarlių preinamumas mokiniams, tik iš dalies atitinka realų supratimo lygį. Tokių rezultatų skirtumą galėjo sąlygoti maža pedagogų imtis magistro darbe. Tik iš dalies pasitvirtino Grabauskienės iškelta hipotezė, kad kryptingas ir sistemingas mokymas gali paspartinti metaforinio mąstymo vystymąsi. Magistro darbe po ugdomojo eksperimento buvo pastebėta nevienareikšmiai rezultatai, kurie leistų teigti, kad mokymas pagerino patarlių supratimą. Galime manyti, kad skirtingų tyrimų rezultatus nulėmė tai, kad Grabauskienės eksperimentinis mokymas truko septynius mėnesius ir buvo mokomi vidutinio pažangumo mokiniai, o mūsų atveju mokymas truko tik du mėnesius ir buvo mokomi specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai. Tokie ugdomojo eksperimento rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad reikėtų organizuoti ilgiau trunkantį specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymą suprantant metaforinius tekstus, galbūt toks mokymas duotų geresnius tyrimo rezultatus.

Rekomendacijos

Mokytojams:

1. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius įtraukti į bendrą klasės veiklą aptariant patarles, analizuojant metaforinius tekstus.
2. Metaforinių tekstų mokyme svarbu atkreipti mokinių dėmesį į atskirų kalbinių vienetų (žodžių) perkeltinės prasmės supratimo jungimą į vieną apibendrintą mintį, metaforinį išsireiškimą. Mokant suprasti patarlių perkeltinę prasmę labai svarbu pateikti pavyzdžių iš gyvenimiškos patirties, naudoti vaizdinę medžiagą bei skatinti žodinį patarlių vaizdų kūrimą.
3. Lavinant metaforinį mąstymą nevengti taikyti įvairių mokymo metodų ir būdų pvz.: patarlių vartojimas kuriant tekstus; savo patarlių sukūrimas; patarlių parinkimas piešiniams; patarlės parinkimas tekstui; trumpų pasakojimų iš gyvenimiškos patirties kūrimas, panaudojant įdomiuosius posakius; tekstų su frazeologizmais skaitymas.
4. Aptariant gyvenimiškas situacijas pamokų metu nevengti vartoti ir pritaikyti patarlių, metaforinių išsireiškimų.

Vadovėlių autoriams:

1. Atlikus vadovėlių analizę pastebėta, kad po mokomaisiais tekstais, kūriniais labai retai pateikiamos patarlės. Siūlytume vadovėliuose pateikti po vieną ar kelias patarles, kuriomis būtų atskleidžia tekstų pagrindinė idėja arba parengti daugiau užduočių, skatinančių metaforinio mąstymo lavėjimą.

Kitiems tyrėjams:

1. Tyrimas atskleidė, kad mokytojai ne visada geba tinkamai įvertinti mokinių supratimo galimybes, todėl atliekant ekspertinę mokytojų apklausą įvertinant patarlių prieinamumą mokiniams mokymo priemonėse, turėtų būti apklausama didesnė pedagogų imtis, kuri užtikrintų rezultatų validumą.
2. Kadangi mokymas eksperimentinėse grupėse davė nevienareikšmius rezultatus, kokių buvo tikimasi tyrimo pradžioje, todėl reikia manyti, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams reikėtų išplėsti metaforinį mąstymą lavinančių užduočių turinį bei organizuoti ilgiau trunkantį mokymą.

Švietimo politikos formuotojams:

1. Tyrimas atskleidė mokytojų profesinės kompetencijos stoką dirbant heterogeninės klasės sąlygomis, todėl pedagogų rengimo programose turėtų būti skiriamas bent minimalus dėmesys specialiojo ugdymo pagrindų žinojimui, išmanymui. Daugiau organizuoti kvalifikacinių renginių, kursų, skirtų specialiajam ugdymui bendrojo lavinimo mokyklose.

Literatūra

1. [Adomaitienė, R. \(Red.\). \(2002\). Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos nacionalinės strategijos projektas. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/STRATEGIJA-RA.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/STRATEGIJA-RA.pdf) (žiūrėta 2007-08-12).
2. Ališauskas, A. (2001). Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose: pokyčių analizė. Ambrukaitis, J. (Red.) *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas: mokslinės konferencijos "Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose" medžiaga*, Šiauliai, 2001 m. sausio 24-25 d. (p.6-11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Taikomasis mokslo leidinys: mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Ališauskienė, S., Ališauskas, A., Melienė, R., Šapelytė, O., Miltenienė, L., Gerulaitis, D. (2007). Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis. Tyrimo ataskaita. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/SMM_ATASKAITA_pagalbos%20lygis_2007.pdf (žiūrėta 2008-05-13).
5. Ambrukaitis, J., Ruškus, J., Bagdonienė, V., Udrienė, G. (2003). Specialiųjų poreikių vaikas bendrojo lavinimo mokykloje: ugdymo kokybės kriterijų indentifikavimas. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), 61-72.
6. Ambrukaitis, J. (1997). Specialiųjų poreikių vaikų integruoto ugdymo prielaidos. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos darbai* (p. 460-467). Vilnius: Katalikų pasaulis.
7. Ambrukaitis, J. (1999). Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikų integraciją. *Specialusis ugdymas*, 2, 24-37.
8. Ambrukaitis, J., Ruškus, J. (2002). Adaptuotos bei modifikuotos ugdymo programos: taikymo efektyvumo veiksniai. *Specialusis ugdymas*, 2 (7), 6-23.
9. Ambrukaitis, J. (2003). Neįgalųjų visuomenės narių socialinio įgalinimo idėjų sklaida Lietuvoje. *Lietuvos aukštasis mokslas: diagnozės ir prognozės*. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga (p. 402-409). Kaunas: Technologija.
10. Ambrukaitis, J. (2004). Pedagogų nuomonė apie savo pasirengimą ugdyti vaikus, turinčius specialiųjų poreikių. *Specialusis ugdymas*, 2 (11), 114-123.
11. Ambrukaitis, J. (2005). Pedagoginių darbuotojų specialiojo ugdymo profesinės kompetencijos įgijimo, palaikymo ir stiprinimo aktualijos. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas*, 8 d. (p.5-22). Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
12. Arends, R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: margi raštai.
13. Bagdonas, A. (1997). Integracija – inovacijų inkluzija į tradicinį ugdymą. *Lietuvos mokyklai 600 metų*. Id. Vilnius: Vilniaus pedagogikos institutas. 7-12.
14. Bakk, A., Grunewald, K. (1997). *Globa*. Vilnius.
15. Bendorienė, A., Bogušienė, V., Dagtė, E. ir kt. (Sud.). (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.

16. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas.* (2003). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
17. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas.* Vilnius: Kronta.
18. Bitinas, B., Rajeckas, V., Vaitkevičius, J. (1981). *Pedagogika.* Vilnius: Mokslas.
19. Buftenė, G. (1998). Patarlių vaizdų savitumas. *Tautosakos darbai*, VIII (XV), 147-152.
20. Buftenė, G. (2000). Adata lietuvių ir kitų europos tautų patarlėse. *Tautosakos darbai*, XIII (XX), 136-139.
21. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas.* Vilnius: margi raštai.
22. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas.* Vilnius: Alma littera.
23. Černiauskienė, D. (2003). Metaforinės ir tiesioginės raiškos santykis lietuvių liaudies dainose. *Tautosakos darbai*, XVIII (XXV), 48-50.
24. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.* (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
25. Daniels, E. R., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas.* Vilnius: Gimtasis žodis.
26. Eklindh, K. (2003). Šiaurės ir Baltijos šalių projekto tikslas – „Mokykla visiems“. Labinienė, R. ir kt. (Red. kol.). *Mokyklą visiems kuriame šiandien.* Straipsnių rinkinys. (p. 8-11). Vilnius: Presvika.
27. Emanuelsson, I. (2003). Integracija ir segregacija, inkluzija ir ekskluzija. Labinienė, R. Ir kt. (Red. kol.). *Inkluzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje.* Straipsnių rinkinys: Šiaurės ir Baltijos šalių projektas "Mokykla visiems" (p. 7-14). Vilnius: „Presvika“.
28. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija.* Vilnius: „Alna litera“.
29. Galkienė, A. (1999). Negalės vaikų ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje. *Pedagogika*, 39 (p. 148-164). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
30. Galkienė, A. (2001). Neįgalumo situacijoje esančių asmenų integracija, kaip visuomeninis struktūros dėmuo. Galkienė, A. (Sud.) *Keli integruoto ugdymo aspektai: metodinių staripsnių rinkinys* (p. 11-36). Vilnius: Viltis.
31. Galkienė, A. (2003). *Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis.* Šiauliai: ŠU leidykla.
32. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje.* Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
33. Galkienė, A., Dudzinskienė, R. (2004). Veiklos koordinavimo reikšmė specialiosios pedagoginės pagalbos efektyvumui ugdant heterogenines moksleivių grupes. *Specialusis ugdymas*, 1 (10), 39-48.
34. Grabauskienė, D. (2000). *Metaforinio mąstymo lavinimas patarlėmis pradinėse klasėse* (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2000).
35. Grigas, K. (1976). *Lietuvių patarlės.* Vilnius: „Vaga“.
36. Grigas, K. (1987). *Lietuvių patarlės.* Vilnius: „Vaga“.
37. Grigas, K. (1998). Šiuolaikinė paremiologija. Problemos ir perspektyvos. *Tautosakos darbai*, VII (XV), 98-108.

38. Grigas, K. (2003). Vienos patarlės istorinės raidos pėdsakai. *Tautosakos darbai*, XVIII (XXV), 120-126.
39. Grigas, K. (Red. kol.). (2000). *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, 1T. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
40. Holden, C., Meggit, C., Collard, D., and Rycroft, Ch. (1996). *Further Studies for Social Care*. L.: Hodder and Stoughton.
41. Honeck, R., Sowry, B., Voegtle, K. (1978). Proverbial understanding in a pictorial context. *Child development*, 49, 327-331.
42. [Invalidų socialinės integracijos įstatymas.](http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=74047) (1998). <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=74047> (žiūrėta: 2007-09-12).
43. Jakavičius, V., Juška, A. (1996). *Mokyklos pedagogika*. Kaunas: Šviesa.
44. Jensen, E. (1999). *Tobulas mokymas*. Vilnius: AB OVO.
45. Jovaiša, L. (1993). *Eukologijos pradmenys*. Vilnius: VU leidykla.
46. Jovaiša, L. (1997). *Edukologijos pradmenys: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
47. Jovaiša, L., Vaitkevičius, J. (1989). *Pedagogikos pagrindai*, II d. Kaunas: Šviesa.
48. Jusienė, R., Laurinavičius, A. (2007). *Psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.
49. Kadžytė – Kuzavinienė, L. (1999). *Lietuvių kalbos uždaviniai ir žaidimai*. Kaunas: Šviesa.
50. Kaffemanas, R. (2001). *Mąstymo psichologija*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
51. Kaffemanienė, I. (2005). Pedagoginės sąveikos struktūra ugdant mokymosi negalių turinčius moksleivius bendrojo lavinimo klasėje. *Specialusis ugdymas*, 1 (12), 85-101.
52. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
53. Krikmann, A., Sarv, I. (1996). The Tartu Group of Paremiology. *Proverbium*, 13.
54. Kudirkienė, L. (1998). Frazeologizmas ar priežodis? *Tautosakos darbai*, VIII (XV), 140-143.
55. Kudirkienė, L. (2001). Patarlė kaip žmonių gyvenimos atspindys. *Tautosakos darbai*, XV (XXII), 121-128.
56. Labinienė, R., Aidukienė, T. (2003). Įvadas. Labinienė, R. Ir kt. (Red. kol.). *Inkliuzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje*. Straipsnių rinkinys: Šiaurės ir Baltijos šalių projektas "Mokykla visiems" (p. 5-7). Vilnius: Presvika.
57. Laužackas, R. (1997). *Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai*. Kaunas: Leidybos centras.
58. Lekevičius, E., Motiejūnienė, E., Kunskaitė, L. (1997). *Gamta ir žmogus: mokytojo knyga*. Vilnius: Alma Litera.
59. Lepeškieienė, V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
60. [Lietuvos respublikos švietimo įstatymas.](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302313) (1991). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302313 (žiūrėta: 2007-09-12).
61. Mackevičienė, A. (Sud.). (2001). *Aiškinamasis Lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: UAB "Gimtinė".
62. Malinauskas, R. (2000). Žmonių bendravimo ir bendradarbiavimo problemos bei pedagogų socialinio rengimo būtinybė. *Pedagogika*, 40 (p.121-135).

63. Malinauskienė, D. (2003). Metaforų funkcijos – empirinis patarlių supratimo indikatorius ir veiksnys. *Ugdymo integracijos dimensijos: dabartis ir perspektyvos*. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimai (p.99-105). Vilnius.
64. Malinauskienė, D. (2004). *Patarlės fenomenas: praktiniai – metodiniai aspektai*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
65. Meijer, C. J. (2003). Inclusion in Europe: trends and challenges. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), 107-111.
66. [Meijer, J. W. \(Red.\). \(2005\). Inkluzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje. Ataskaitos santrauka. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra. http://www.europeanagency.org/site/info/publications/agency/ereports/docs/17docs/cat-of-pubs-LT.pdfžiureta \(žiūrėta 2008-03-01\).](http://www.europeanagency.org/site/info/publications/agency/ereports/docs/17docs/cat-of-pubs-LT.pdf)
67. Melienė, R., Ruškus, J., Elijošienė, L. (2003). Didaktinių paradigmų realizavimas mokant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus: stebėjimo bendrojo lavinimo mokyklos klasėje duomenys. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), 85-97.
68. Miltenienė, L. (2004). Pedagogų nuostatos į specialųjį ugdymą ir ugdymo dalyvių bendradarbiavimą: struktūros ir raiškos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2 (11), 151-165.
69. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“.
70. Navakauskas, Č. (Sud.). (2006). *Literatūros žinyas*. V-VII klasei. Kaunas: Šviesa.
71. Paulauskas, J. (2003). *Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas*. Kaunas: Šviesa.
72. Piaget, J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas: vaiko logikos tyrinėjimai*. Vilnius: Aidai.
73. Pileckienė – Markovienė, M., Nasvytienė, D., Bumblytė, D. (2004). *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
74. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2003). *Šaltinėlis*. II klasės mokytojo knyga. Kaunas: Šviesa.
75. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Vadovėlis III klasei. Pirmoji knyga. Kaunas: Šviesa.
76. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Vadovėlis III klasei. Antroji knyga. Kaunas: Šviesa.
77. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Vadovėlis III klasei. Trečioji knyga. Kaunas: Šviesa.
78. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Vadovėlis III klasei. Ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.
79. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis III klasei. Pirmoji dalis. Kaunas: Šviesa.
80. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis III klasei. Antroji dalis. Kaunas: Šviesa.
81. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis III klasei. Trečioji dalis. Kaunas: Šviesa.
82. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2004). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis III klasei. Ketvirtoji dalis. Kaunas: Šviesa.
83. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Vadovėlis IV klasei. Pirmoji knyga. Kaunas: Šviesa.
84. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Vadovėlis IV klasei. Antroji knyga. Kaunas: Šviesa.

85. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Vadovėlis IV klasei. Trečioji knyga. Kaunas: Šviesa.
86. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Vadovėlis IV klasei. Ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.
87. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis IV klasei. Pirmoji dalis. Kaunas: Šviesa.
88. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis IV klasei. Antroji dalis. Kaunas: Šviesa.
89. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis IV klasei. Trečioji dalis. Kaunas: Šviesa.
90. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2005). *Šaltinis*. Pratybų sąsiuvinis IV klasei. Ketvirtoji dalis. Kaunas: Šviesa.
91. Rajeckas, V. (1994). Jonas Laužikas apie kompleksinį ugdymo pobūdį. *Mokymo ir auklėjimo klausimai*, XXVI. Straipsnių rinkinys (p. 50-55). Vilnius: Mokyklų mokslinio tyrimo institutas.
92. Rajeckas, V. (1997). *Mokymo metodai*. Vilnius: VPU leidykla.
93. Rajeckas, V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas: Šviesa.
94. Rose, R. (2003). The inclusion of students with special education needs: moving from theories and perspectives to pragmatics and pedagogy. *Specialusis ugdymas*, 2 (9), 98-106.
95. Ruškus, J. (1997). *Neįgalusis asmuo ir visuomenė: sąveikos raida ir perspektyva*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
96. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
97. Ruškus, J. (2003). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo metodologija: modeliai, metodai, kontekstai, pokyčiai, kryptingumas. Ambrukaitis, J. (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 77-106) Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
98. Sauka, D. (1982). *Lietuvių tautosaka*. Vilnius: Mokslas.
99. Sauka, L. (1998a). *Lietuvių tautosaka* (vadovėlis aukštesniųjų klasių moksleiviams). Kaunas: Šviesa.
100. Sauka, L. (1998b). Tautosakos rūšių ir žanrų pažinimo keliu. *Tautosakos darbai*, VIII (XV), 58-63.
101. Skabeikytė – Kazlauskienė, G. (2005). *Lietuvių tautosaka*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
102. Storoženko, R. (2001). Darbas integruotoje grupėje. A. Galkienė. (Red.). *Keli integruoto ugdymo aspektai*. Metodinių straipsnių rinkinys (p. 57-64). Vilnius: Viltis.
103. Swierczynska, D., Swierczynski, A. (Sud.). (2000). *Patarlių žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
104. Šalkauskis, S. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
105. Šlušnytė, E. (2001). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ypatumai Kretingos rajono bendrojo lavinimo mokykloje. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas: mokslinės konferencijos "Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose" medžiaga* (p. 167-172). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
106. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. (2000). *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis.

107. Tinglev, I. (2003). Švedijos inkluzinio ugdymo įstaigų sociologinis tyrimas. Labinienė, R. Ir kt. (Red. kol.). *Inkluzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje*. Straipsnių rinkinys: Šiaurės ir Baltijos šalių projektas "Mokykla visiems" (p. 37-45). Vilnius: Presvika .
108. Tvinnereim, R. (2003). Inkluzinis ugdymas – šiaurės šalių perspektyva. Labinienė, R. ir kt. (Red. kol.). *Mokyklą visiems kuriame šiandien*. Straipsnių rinkinys. (p. 18-22). Vilnius: Presvika.
109. [Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatos. \(2003\).
http://www.google.com/search?client=opera&rls=en&q=Valstybin%C4%97s+%C5%A1vietimo+strategijos+20032012+met%C5%B3+nuostatos&sourceid=opera&ie=utf-8&oe=utf-8](http://www.google.com/search?client=opera&rls=en&q=Valstybin%C4%97s+%C5%A1vietimo+strategijos+20032012+met%C5%B3+nuostatos&sourceid=opera&ie=utf-8&oe=utf-8) (žiūrėta 2007-07-25).
110. Vasiliauskas, R. (2001). *Lietuvių liaudies pedagogika kaip mokomasis dalykas*. Vilnius.
111. Žukauskienė, R. (2001). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
112. Walsh, K. B. (2001). *Į vaiką orientuotų klasių kūrimas 8 – 10 m*. Knyga ugdytojams. Vilnius: Lietus.
113. Winner, E. (1988). *The point of words: Childrens understanding of metaphor and irony*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
114. Алексеев, К. И. (1996). Метафора как объект исследования в философии и психологии. *Вопросы психологии*, 2, 73-85.
115. Алексеев, К. И. (2001). Понимание и распознавание метафоры детьми 8 – 10 лет. *Вопросы психологии*, 3, 27-39.
116. Арутюнова, Н. Д. (1990). Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва: Привола. 5-32.
117. Волков, Г. Н. (1974). *Этнопедагогика*. Москва: Педагогика.
118. Выготский, Л. С. (1982). *Мышление и речь*. Москва: Педагогика.
119. Выготский, Л. С. (1991). *Педагогическая психология*. Москва: Педагогика.
120. Пиаже, Ж. (1994). *Речь и мышление ребенка: научное издание*. Москва: Педагогика-Пресс.
121. Холодная, М. А. (1997). *Психология интеллекта: парадоксы исследования*. Москва: Томск.
122. Шрагина, Л. И. (1997). Процесс конструирования метафоры как объект психологического исследования. *Психологический журнал*, Т.18, 6, 121-128.
123. Шрагина, Л. И. (1999). Конструирование метафор в контексте психологии способностей. *Психологический журнал*, Т.20, 1, 78-85.

Gintare Steinyte
THE PUPILS WHICH HAVING SPECIAL NEEDS TRAINING WITH
METAMORPHOSIS OF THINKING PROVERBS

Summary of master degree work

In work of the master was leading the theoretical analysis of features of properties of thinking with metamorphoses of proverbs for process of education of children with special needs.

Hypothesis of research: there is an opinion, that for education of pupils with special needs of metamorphosis of thinking the level is below rather than at their schoolfellows and it is connected with didactic of process features, therefore the purposeful and regular doctrine of understanding of proverbs in a portable kind been educate and will accelerate development of metamorphosis a level of thinking.

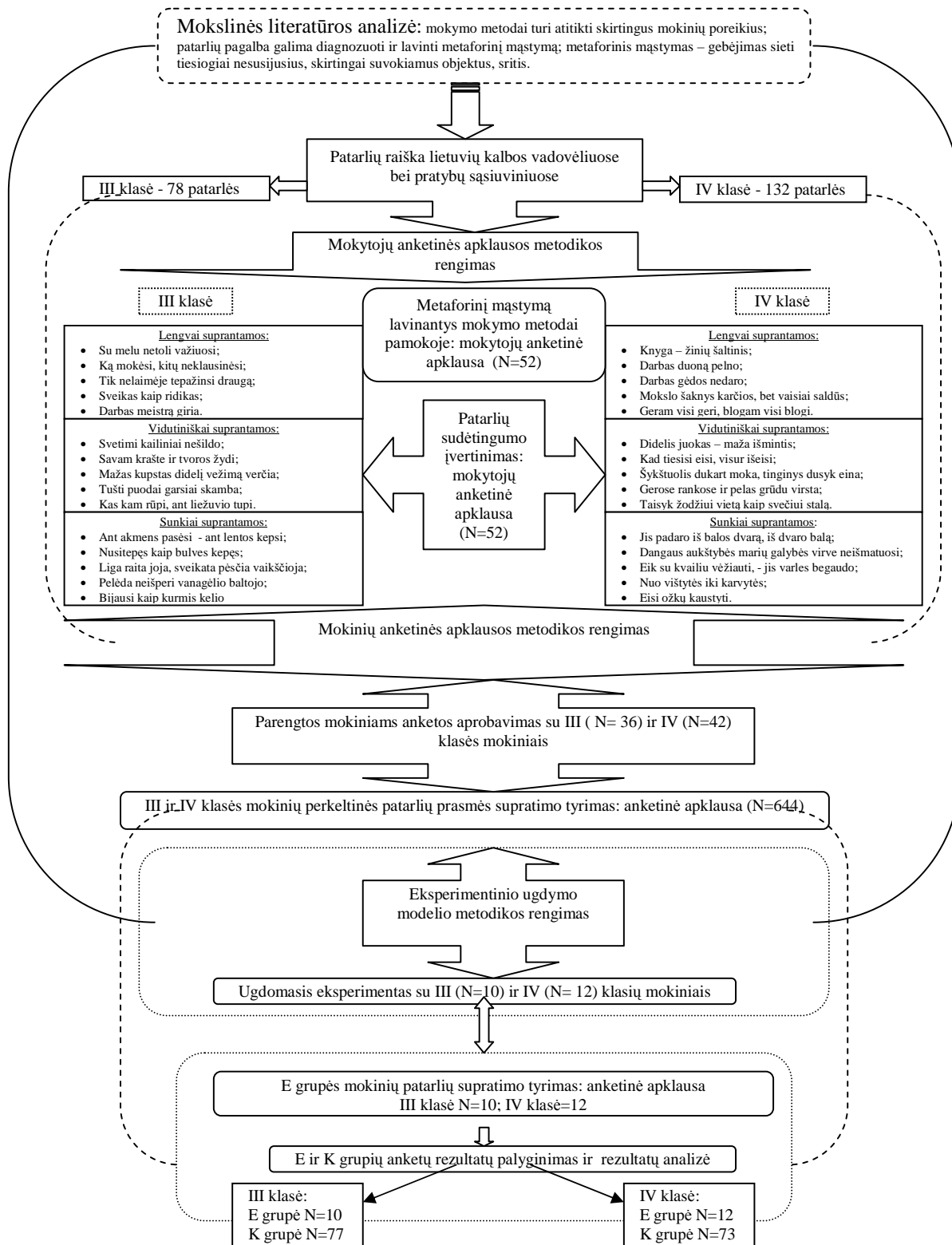
Methods of research: questionnaire of teachers and pupils; educational experiment; data processing. 52 teachers of initial classes participated in research and 644 pupils from comprehensive schools from Marijampoles and Vilkauskis. In experiment research was participated the ten of third class and twelve pupils from fourth class having special need of education from Vilkauskio Salomejos Neris high school.

In empirical part it has been investigated: portable concept of sense of a proverb pupils; use of methods of training for development of metamorphosis thinking; results of research of metamorphosis thinking.

The conclusions of research of metamorphosis thinking:

1. Ideas of inclusive education and the heterogeneous pupils of grouping defines not only a version in a class but also demands an individual sight choosing and using methods of training, kinds which would provide that each pupil would acquire firm knowledge, it would be formulated it worldly, self-dependents skills and would be brought up intellectual abilities. One of ability intellect can consider concept of metamorphoses texts – proverbs, understanding. On a background heterogeneous a class it is complex to create conditions for qualitative education and selection of correct methods and ways which developed power intellect pupils and that developed metaphorical thinking. Scientists consider, that properties which are assign to metaphor to suit and a proverb, therefore they can be applied at diagnosis and development metaphor thinking. Understanding, that children from 11 years of age start to think abstract concepts is more often, allows on to use much earlier the directed doctrine that still in a stage of maturation and a near stage to develop of existent functions (in our case metaphorical thinking).
2. Many teachers were a common opinion at the forecast of understanding of proverbs in textbooks and writing-books of the third and fourth classes of practice and their availability to understanding of pupils. Appreciating initial classes of teachers as the competence of experts of education of a proverb, maintenances attaching in 3 blocks of understanding (it is easy, middle and difficultly understood), it is noticed, that complexity of understanding of pupils by estimations of teachers only from a part coincides with skill of pupils to understand them.
3. Research has shown, that the opportunity of concept of proverbs and in them the coded information and education at pupils with special needs differs from schoolfellows of usual development. It became clear, that all pupils of the third class approximately equally understand the basic idea of proverbs, but in the fourth class has come to light dependence of understanding of proverbs on a floor of pupils.
4. Research has shown that the school and a class are the main things at education of pupils with use of proverbs because pupils more anywhere does not hear proverbs in using and anybody do not learn them to it.
 - Investigating dependence metaphorical thinking from features of process of didactics, it is noticed, that use of different ways and methods at lessons shows aspiration of teachers to individualize the doctrine in a class, but on the other hand it can be appreciated as lower quantity stimulus for pupils of having special requirements of education.
 - It is noted, that for pupils with special requirements easier are appointed only, less metaphorical thinking requiring problems which children independently could execute.
5. Results of educational experiment have shown, that for pupils of the initial classes having the requirements of special education, most of all carries to understand proverbs with usual everyday of relation and roles, with life and nearest environment and is less metamorphosis. Pupils of a proverb with wider abstraction understand more difficultly. Results of research have confirmed a hypothesis, that the level of pupils with special requirements of education of thinking is binding with slim a version of methods of training, but the regular doctrine only from a part increases development of metaphorical thinking.

PRIEDAI

1 pav. Tyrimo dizaino schema

Ugdymas patarlėmis

Gerbiamieji mokytojai (-jos),

Bendrojo lavinimo mokyklos moksleivių ugdymas heterogeninėse grupėse reikalauja naujų didaktinių technologijų. Pradinių klasių lietuvių kalbos vadovėliuose ir pratybų sąsiuvinuose pateikiamos įvairios patarlės. Kiekviena patarlė, jei tik ją mokinys gebėtų suprasti, galėtų tapti pamokančiu, patariančiu posakiu, padedančiu vaikui išreikšti tai ką jis galvoja, jaučia, praturtintų žodyną ir tuo pačiu lavintų metaforinį mąstymą.

Tik Jūs, mokytojai (-jos), galite padėti atskleisti moksleivių gebėjimą suprasti įvairaus sudėtingumo patarles, bei išsiaiškinti, kokias užduotis naudojate pamokose.

Jūsų nuomonė labai svarbi!

Apklausa yra **ANONIMINĖ**
(vardo ir pavardės nurodyti **nereikia**)

Atsakymus rašykite remiantis savo darbo patirtimi su III ir IV klasės mokiniais. Išsakykite tik savo nuomonę. Gauti duomenys bus panaudoti tik moksliniame darbe, apibendrinus juos. Labai svarbu, kad anketa būtų užpildyta iki galo, nepaliekant neatsakytų klausimų.

Dėkojame už dalyvavimą ir linkime sėkmės!

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės fakulteto magistrantė G. Šteinytė.
Iškilius klausimams galite skambinti 8-698-03912.

Informacija apie Jus

Jums tinkantį atsakymą žymėkite:

Jūsų lytis: ☐ moteris ☐ vyras	Jūsų amžius? _____ metų.
Ar turite pradinių klasių pedagoginį išsilavinimą?: ☐ Taip ☐ Ne Jei neturite, tai koks Jūsų išsilavinimas? _____ (Irašykite)	Pedagoginio darbo stažas su pradinių klasių mokiniais: ☐ iki 5 metų ☐ 5-10 metų ☐ 11-15 metų ☐ 16-20 metų ☐ 21-25 metų ☐ 26 ir daugiau metų.
Jūsų darbovietės vieta: ☐ Miestas, kuris yra apskrities centras (Marijampolė) ☐ Rajono centras (Vilkaviškis, Šakiai ir kt.) ☐ Miestelis ☐ Kaimas	Mokyklos tipas: ☐ pradinė ☐ pagrindinė ☐ vidurinė ☐ gimnazija
Jūsų kvalifikacinė kategorija: ☐ mokytojas ☐ vyr. mokytojas ☐ mokytojas metodininkas ☐ mokytojas ekspertas	

Patarlių sudėtingumas III klasės mokymo priemonėse

ATSAKymo žymėjimo pavyzdys:

Eil. Nr.	Patarlė	Lengvai suprastų	Vidutiniškai suprastų	Sunkiai suprastų
1.	Nėra namų be dūmų.	●	●	●

Kiekvienoje eilutėje žymėkite 1 Jums tinkantį atsakymą:

Eil. Nr.	Patarlė	Lengvai suprastų	Vidutiniškai suprastų	Sunkiai suprastų
1.	Ir pelėda savo vaikus giria.	●	●	●
2.	Pelėda neišperi vanagėlio baltojo.	●	●	●
3.	Giria kaip pelėda savo vaikus.	●	●	●
4.	Pasipūtęs lyg pelėdos vaikas.	●	●	●
5.	Mokslo galo nerasi.	●	●	●
6.	Amato ant pečių nenešiosi.	●	●	●
7.	Greit susiūsi – greit iširsi.	●	●	●
8.	Ant akmens pasėsi – ant lentos kepsi.	●	●	●

9.	Ką mokėsi, kitų neklausinėsi.	●	●	●
10.	Iš guolio nekepsi raguolio.	●	●	●
11.	Nuo darbo rankos nenuplyš.	●	●	●
12.	Du zuikius vysi – nieko nepagausi.	●	●	●
13.	Paleidęs akmenį iš rankos, nesulaikysi.	●	●	●
14.	Savęs neįveikęs, kito neįveiksi.	●	●	●
15.	Moki žodį – žinai kelią.	●	●	●
16.	Juodoje žemėje balta duona auga.	●	●	●
17.	Tik nelaimėje tepažinsi draugą.	●	●	●
18.	Kur vienybė ten galybė.	●	●	●
19.	Kas ars – nepavargs. Kas vogs – nepralobs.	●	●	●
20.	Nosim debesų nesiek.	●	●	●
21.	Geram visi geri, blogam – visi blogi.	●	●	●
22.	Daug rankų didžių naštą pakelia.	●	●	●
23.	Kaip palinkėsi, taip tau atlinkės.	●	●	●
24.	Vėjas kalnus griaua, žodis žmogų kelia.	●	●	●
25.	Dalykitės, kad ir musę, bet per pusę.	●	●	●
26.	Darbas meistrą giria.	●	●	●
27.	Juodoj žemėj balta duona auga.	●	●	●
28.	Svetimi kailiniai nešildo.	●	●	●
29.	Savam krašte ir tvoros žydi.	●	●	●
30.	Pelėda šviesos bijo.	●	●	●
31.	Esu toks, koks esu.	●	●	●
32.	Kas klausia, tas neklysta	●	●	●
33.	Pikta kaip rudenį musė.	●	●	●
34.	Laksti kaip aitvaras.	●	●	●
35.	Mažas kupstas didelį vežimą verčia.	●	●	●
36.	Tušti puodai garsiai skamba.	●	●	●

37.	Su melu netoli važiuosi.	●	●	●
38.	Didi išmintis mažoj galvoj sutelpa.	●	●	●
39.	Piktas šuo gerai namus saugo.	●	●	●
40.	Iš miego košės nevirsi.	●	●	●
41.	Geros akys dūmų nebijo.	●	●	●
42.	Kas kam rūpi, ant liežuvio tupi.	●	●	●
43.	Nuliūdo kaip žirgą pardavęs.	●	●	●
44.	Sveikas kaip ridikas.	●	●	●
45.	Miegas už medų saldesnis.	●	●	●
46.	Jį tik stumk ir trauk.	●	●	●
47.	Jei sveikas, tai ir turtingas.	●	●	●
48.	Žengi žingsnį ir žiūrėk, sakai žodį ir galvok.	●	●	●
49.	Nusitėpęs kaip bulves kepęs.	●	●	●
50.	Bijausi kaip kurmis kelio.	●	●	●
51.	Dėk grūdą prie grūdo pripilsi aruodą.	●	●	●
52.	Su kuo sutapsi – toks ir pats tapsi.	●	●	●
53.	Išlindi lyg yla iš maišo.	●	●	●
54.	Už gerą darbą gerai ir užmokėk.	●	●	●
55.	Peršokai per šunį, peršok ir per uodegą.	●	●	●
56.	Sutinka kaip ugnis su vandeniu.	●	●	●
57.	Į ką jaunas įprasi, tą senas teberasi.	●	●	●
58.	Protas kojas vaduoja.	●	●	●
59.	Gera audėja ir tvoroje išaudžia.	●	●	●
60.	Blogas paukštis, kuris savo lizdą teršia.	●	●	●
61.	Ir mažas kelmas didelį vežimą apverčia.	●	●	●
62.	Jūs mane mokinatė per žarsteklį šokinėti.	●	●	●
63.	Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja.	●	●	●
64.	Gera prekė pati save giria.	●	●	●

65.	Kas daug plepa, daug ir meluoja.	●	●	●
66.	Gražiai gyvenu ir tvoras kūrenu.	●	●	●
67.	Iš miego sūrio neraugsi.	●	●	●
68.	Mėgsta kaip šuo keptą ropę.	●	●	●
69.	Kas pyksta, tam ragai dygsta.	●	●	●
70.	Smilksta kaip žalias nedegas.	●	●	●
71.	Žalias linksta, sausas lūžta.	●	●	●
72.	Vilko neštas ir pamestas.	●	●	●
73.	Gerai padarei – sau rasi, blogai padarei – sau rasi.	●	●	●
74.	Iš dainos žodžio neišmesi.	●	●	●
75.	Ką parginei, tą ir ganyk.	●	●	●
76.	Mažas grūdelis didžiu medžiu užauga.	●	●	●
77.	Ruduo išneš, pavasaris parneš.	●	●	●
78.	Neperšokęs per upelį, nesakyk „op“.	●	●	●

Patarlių sudėtingumas IV klasės mokymo priemonėse

Kiekvienoje eilutėje žymėkite 1 Jums tinkantį atsakymą:

Eil. Nr.	Patarlė	Lengvai suprastų	Vidutiniškai suprastų	Sunkiai suprastų
1.	Iš darbo pažinsi žmogų.	●	●	●
2.	Geriau žvirblis rankoje negu briedis girioje.	●	●	●
3.	Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą.	●	●	●
4.	Nėra namų be dūmų.	●	●	●
5.	Nauja šluota gražiai šluoja.	●	●	●
6.	Kas save giria, tą kiti peikia.	●	●	●
7.	Gilai į mišką – daugiau medžių.	●	●	●
8.	Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs.	●	●	●
9.	Duoną taupyk rytojui, ne darbą.	●	●	●
10.	Galva visą žmogų vedžioja.	●	●	●

11.	Liga raita atjoja.	●	●	●
12.	Protas rankas ir kojas vaduoja.	●	●	●
13.	Piktą žodį visi girdi.	●	●	●
14.	Kas meluoja, tas ir vagia.	●	●	●
15.	Eik su kvailiu vėžianti, - jis varles begaudo.	●	●	●
16.	Dainuoja kaip varna eglės viršūnėj.	●	●	●
17.	Eisi ožkų kaustyti.	●	●	●
18.	Vėjas kalnus griaua, žodis žmogų kelia.	●	●	●
19.	Vienas kartas nemeluoja.	●	●	●
20.	Gera prekė pati save giria.	●	●	●
21.	Savi dūmai akių negrauzia, tik svetimi.	●	●	●
22.	Kas anksti balnoja, tas vėlai išjoja.	●	●	●
23.	Geras artojas ir žąsinu paaria.	●	●	●
24.	Kaip lauke šauksi, taip girioj atsilies.	●	●	●
25.	Meluoja, net ausys kruta.	●	●	●
26.	Rėkia kaip ožys, vedamas į turgų.	●	●	●
27.	Tinginys ir nosį krapštydamas pirštą nusilaužia.	●	●	●
28.	Ūžia kaip bitės avily.	●	●	●
29.	Paukštį plunksnos gražina, o žmogų – protas.	●	●	●
30.	Didelė išmintis mažoj galvoj sutelpa.	●	●	●
31.	Nors prie žaizdos dėk.	●	●	●
32.	Ko nematęs, nesakyk.	●	●	●
33.	Kad tiesiai eisi, visur išeisi.	●	●	●
34.	Ant gero žiedo ir bitė sėda.	●	●	●
35.	Geram visi geri, blogam – visi blogi.	●	●	●
36.	Gerą žodį vienas girdi, o piktą - šimtai.	●	●	●
37.	Gyvatė gelia skaudžiai, o pikto žmogaus liežuvis dar skaudžiau.	●	●	●
38.	Už gera blogu užmoka.	●	●	●

39.	Suės jis mane be duonos ir druskos.	●	●	•
40.	Sutinka kaip akmuo su kirviu.	●	●	•
41.	Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą.	●	●	•
42.	Pamotės duona karti.	●	●	•
43.	Našlaičių ašaros akmenį praskelia.	●	●	•
44.	Ir gera teta – tai vis ne motina.	●	●	•
45.	Žodis ne žvirblis, išlėks – nesugausi.	●	●	•
46.	Tyli kaip vandens į burną prisisėmęs.	●	●	•
47.	Bitutės sunkus darbelis, bet saldus vaiselis.	●	●	•
48.	Nuo vištytės iki karvytės.	●	●	•
49.	Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina.	●	●	•
50.	Darbas gėdos nedaro, tinginiavimas šunų lodyti išvaro.	●	●	•
51.	Geras artojas ir su žąsim paaria.	●	●	•
52.	Gerai miltai mokina kepėją, gerai linai – verpėją.	●	●	•
53.	Gera audėja ir tvoroje išaudžia.	●	●	•
54.	Darbas duoną pelno tinginystė – vargą.	●	●	•
55.	Svetimo žodis aštresnis už motinos rykštę.	●	●	•
56.	Girios paukštis į girią žiūri.	●	●	•
57.	Nelaimę sutinki, pro laimę praeini.	●	●	•
58.	Ne kiekvienai kojai tos pačios korpės.	●	●	•
59.	Teisybė už saulę šviesesnė.	●	●	•
60.	Su saule negyvensi.	●	●	•
61.	Dalgis žolei – ne brolis.	●	●	•
62.	Menkam visi vėjai skaudūs.	●	●	•
63.	Šeimninę iš duonos pažinsi.	●	●	•
64.	Gano kaip laputė žąseles.	●	●	•
65.	Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi.	●	●	•
66.	Samčiu upės neišsemsi.	●	●	•

67.	Mažas grūdas didžiu medžiu užauga.	●	●	●
68.	Pataikė kaip pirštu į dangų.	●	●	●
69.	Ne viskas auksas, kas auksu žiba.	●	●	●
70.	Aukštai šoksi, žemai krisi.	●	●	●
71.	Kas daug giriasi, tas mažai dirba.	●	●	●
72.	Darbininkas duoną gamina, tinginys badą augina.	●	●	●
73.	Didelis juokas – maža išmintis.	●	●	●
74.	Bailus lapo išsigąsta, drąsus ir nuo vilko bėga.	●	●	●
75.	Katei juokai, pelai verksmai.	●	●	●
76.	Kas karštu nupliko, tas ir šalto bijo.	●	●	●
77.	Dvaro vartai platūs įeiti, siauri išeiti.	●	●	●
78.	Arklį pažįsta iš dantų, o žmogų iš žodžio.	●	●	●
79.	Spręsk apie žmogų ne iš nosies, o iš žodžio.	●	●	●
80.	Žmogų pasitinka sulig drabužiu, išlydi sulig žodžiu.	●	●	●
81.	Darbas gėdos nedaro.	●	●	●
82.	Ankstyvas darbas vaisius didina.	●	●	●
83.	Darbas meistrą giria.	●	●	●
84.	Darbymetyj ir akmuo kruta.	●	●	●
85.	Darbas duoną pelno.	●	●	●
86.	Darbas – ne vargas, tinginystė – ne laimė.	●	●	●
87.	Darbas tinginiui akis bado.	●	●	●
88.	Tinginiui nei aitvaras neprineš.	●	●	●
89.	Tinginys ir miegodamas patrūksta.	●	●	●
90.	Tinginys ir kelią koja rodo.	●	●	●
91.	Tinginys kalbas kalba, darbininkas darbą baigia.	●	●	●
92.	Geros rankos nebadauja.	●	●	●
93.	Geros rankose ir pelas grūdų pavirsta.	●	●	●
94.	Geros kojos laimę paveja.	●	●	●

95.	Geros akys dūmų nebijo.	●	●	●
96.	Geras žodis į širdį kelią suranda.	●	●	●
97.	Gera duktė motinai širdį nutildo, bloga – plaukus pražildo.	●	●	●
98.	Blogos ausys gero žodžio neklauso.	●	●	●
99.	Blogos akys visur tik bloga mato.	●	●	●
100.	Blogas paukštis savo lizdą teršia.	●	●	●
101.	Bloga žinia netikėtai užklumpa.	●	●	●
102.	Blogi darbai akis bado.	●	●	●
103.	Blogos rankos ir gerą pagadins.	●	●	●
104.	Iš guolio nekepsi raguolio.	●	●	●
105.	Iš dainos žodžių neišmesi.	●	●	●
106.	Iš balso pažinsi paukštį.	●	●	●
107.	Liežuvis be peilio papjauna.	●	●	●
108.	Be pradžios nėra galo.	●	●	●
109.	Geram visi geri, blogam – visi blogi.	●	●	●
110.	Platus kaip Platelių ežeras.	●	●	●
111.	Sugraudino kaip katiną lakštingalos daina.	●	●	●
112.	Ankstyva varna snapą rakinėja, vėlyva – akis krapštinėja.	●	●	●
113.	Geri vaikai – tėvams džiaugsmas, blogi vaikai – tėvams skausmas.	●	●	●
114.	Į ką jaunas įprasi, tą ir senas rasi.	●	●	●
115.	Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs.	●	●	●
116.	Negirk pradžios, girk pabaigą.	●	●	●
117.	Kas save giria., tą kiti peikia.	●	●	●
118.	Katei – džiaugsmas, pelai – verksmas.	●	●	●
119.	Ankstyvas dantis krapšto, o vėlyvas akis.	●	●	●
120.	Pirmyn paskutinis, atgal pirmutinis.	●	●	●
121.	Kuo jaunas puodas prisigeria, tuo ir senas atsiduoda.	●	●	●
122.	Senam dera patarti, jaunam – paklusti.	●	●	●

123.	Kas daug šneka, mažai daro.	●	●	●
124.	Rudenį švaistos, pavasarį graibstos.	●	●	●
125.	Ką vasarą koja paspiri, tą žiemą į burną paimi.	●	●	●
126.	Laimė pėsčia ateina, važiuota išvažiuoja.	●	●	●
127.	Geram visi geri, blogam visi blogi.	●	●	●
128.	Koks klausimas, toks ir atsakymas.	●	●	●
129.	Juokiasi puodas, kad katilas juodas.	●	●	●
130.	Saulė visiems šviečia.	●	●	●
131.	Būk girtinas, bet nesigirk.	●	●	●
132.	Knyga – žinių šaltinis.	●	●	●

Pamokose naudojamos užduotys

ŽYMĖJIMO PAVYZDYS:

Užduotys	Visa klasė			Specialiųjų poreikių vaikai		
	visada	kartais	niekada	visada	kartais	niekada
Teksto nurašymas nuo knygos	●	●	●	●	●	●

Kiekvienoje eilutėje žymėkite Jums tinkantį atsakymą: 1 atsakymą skiltyje „visa klasė“ ir 1 – skiltyje „specialiųjų poreikių vaikai“:

Užduotys	Visa klasė			Specialiųjų poreikių vaikai		
	visada	kartais	niekada	visada	kartais	niekada
1. Sakytinis gyvenimiškų situacijų įvardinimas duotoms patarlėms	●	●	●	●	●	●
2. Pasirinktos patarlės iliustravimas piešiniu	●	●	●	●	●	●
3. Pasirinktos patarlės iliustravimas žodžiu	●	●	●	●	●	●
4. Patarlių iliustracijų analizavimas	●	●	●	●	●	●
5. Jau parašyto patarlę aiškinančio posakio radimas (pažymėjimas rodykle ar pan.)	●	●	●	●	●	●
6. Patarlių parinkimas piešiniams	●	●	●	●	●	●
7. Patarlės parinkimas tekstui	●	●	●	●	●	●
8. Patarlių parinkimas gyvenimo situacijoms	●	●	●	●	●	●
9. Tekstų, kurie baigiasi patarle, skaitymas	●	●	●	●	●	●

10. Mįslių minimas. Jų iliustravimas	●	●	●	●	●	●
11. Tekstų su frazeologizmais skaitymas	●	●	●	●	●	●
12. Piešinių, iliustruojančių frazeologizmus, aptarimas	●	●	●	●	●	●
13. Įdomių posakių radimas eilėraštyje	●	●	●	●	●	●
14. Bandytas paaiškinti frazeologizmus žodžiu	●	●	●	●	●	●
15. Trumpų pasakojimų iš gyvenimiškos patirties kūrimas, panaudojant įdomiuosius posakius	●	●	●	●	●	●
16. Praleistų žodžių įrašymas patarlėje, išrenkant juos iš kelių duotų variantų	●	●	●	●	●	●
17. „Išsibarsčiusių“ patarlių dalių sujungimas į tekstą	●	●	●	●	●	●
18. Patarlių sudarymas keičiant duotųjų žodžių pradines formas	●	●	●	●	●	●
19. Savo patarlių sukūrimas	●	●	●	●	●	●
20. Žvelgiant į piešinį atspėti patarlę	●	●	●	●	●	●
21. Patarlių atpažinimas sakytinėje kalboje	●	●	●	●	●	●
22. Patarlių vartojimas kuriant tekstus	●	●	●	●	●	●

Ačiū Jums!

Kaip aš suprantu patarles?

Miela moksleive, mielas moksleivi,

Tikriausiai Jūs, mokiniai, žinote ar esate girdėję įvairių patarlių apie darbą, tinginystę, gerumą ir t.t. Mums labai svarbu sužinoti kaip Tu, trečioke, supranti patarles.

Tavo atsakymai yra labai svarbūs!

Apklausa yra **ANONIMINĖ**
nei vardo, nei pavardės nurodyti **nereikia**

Labai svarbu, kad anketa būtų užpildyta iki galo, nepaliekant neatsakytų klausimų.

Dėkojame už dalyvavimą ir linkime sėkmės!

Apklausa atlieka Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės fakulteto magistrantė G. Šteinytė.
Iškilius klausimams galite skambinti 8-698-03912.

Pažymėk vieną Tau tinkantį atsakymą:

<p>Tu esi: ☐ mergaitė ☐ berniukas</p>	<p>Kur dažniausiai girdi patarles?</p> <p>☐ Mokykloje ☐ Namuose ☐ Senelių namuose ☐ Draugų namuose ☐ Gatvėje ☐ Kaimynų namuose ☐ Niekur</p>	<p>Iš kokių tau pažįstamų žmonių dažniausiai išgirsti patarlių?</p> <p>☐ Iš mokytojos(-o) ☐ Iš šeimos narių ☐ Iš kiemo draugų ☐ Iš pažįstamų dėdžių ir tetų ☐ Niekur</p>
--	---	--

Ką reiškia šios patarlės?

Apibrauk vieną Tau tinkantį atsakymo variantą:

<p>1. Ką mokėsi kitų neklausinėsi. a) Jei nežinai tai klausinėji kitų; b) Ką moki kitiems nesakai; c) Ką išmoksi nereiks klausiti kitų.</p>	<p>2. Tik nelaimėje tepažinsi draugą. a) Nelaimėje susirandi daug draugų; b) Tikri draugai padeda atsitikus nelaimei; c) Atsitikus nelaimei niekas nepadeda.</p>
<p>3. Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja. a) Jodamas ant arklio gali susirgti; b) Sveikas žmogus niekada neserga; c) Susirgti lengva, išgyti sunku.</p>	<p>4. Svetimi kailiniai nešildo. a) Su svetimais kailiniais šalta; b) Kito sėkmė man nerūpi; c) Geriau turėti savo kailinius.</p>
<p>5. Su melu netoli važiuosi. a) Negrąžu meluoti; b) Melas nevairuoja automobilio; c) Meluoti reikia visada.</p>	<p>6. Nusitepęs kaip bulves kepeš. a) Kepti bulves ant laužo; b) Suodinas, išsipurvinęs žmogus; c) Užsitepti sviestą ant bulvės.</p>
<p>7. Kas kam rūpi ant liežuvio tupi. a) Ant liežuvio tupi žodis; b) Kas žmogui įdomu apie tai ir kalba; c) Smagu kalbėti su draugais.</p>	<p>8. Savam krašte ir tvoros žydi. a) Kaime tvoros žydi; b) Savas kraštas mieliausias; c) Patvoriuose gėlės auga.</p>
<p>9. Darbas meistrą giria. a) Darbas pagiria žmogų; b) Žmogus gerai atlieka savo darbą; c) Geriau nedirbti, bet tinginiauti.</p>	<p>10. Tušti puodai garsiai skamba. a) Kalbama apie pagyrūnus, negarbingus žmones; b) Tušti puodai labai garsiai skamba; c) Pilni puodai neskamba.</p>
<p>11. Bijausi kaip kormis kelio. a) Bijoti užsiimti nauja nežinoma veikla; b) Aklas kormis bijosi eiti ant kelio; c) Kormiai moka raustis po žeme.</p>	<p>12. Mažas kupstas didelį vežimą verčia. a) Važiuoti tik lygiu keliu; b) Nekreipk dėmesio į smulkmenas; c) Ir smulkmena gali pridaryti daug žalos.</p>
<p>13. Ant akmens pasėsi - ant lentos kepsi. a) Į akmenuotą dirvą reikia sėti grūdus; b) Jei nedirbsi, tai nieko ir neturėsi; c) Ir nedirbdamas gali visko turėti.</p>	<p>14. Sveikas kaip ridikas. a) Sveikas žmogus atrodo kaip ridikas; b) Nesergantis žmogus; c) Ridikus sveika valgyti.</p>
<p>15. Pelėda neišperi vanagėlio baltojo. a) Pelėda nemoka išperėti vanagėlio; b) Pelėda nemėgsta baltos spalvos; c) Vaikai būna panašūs į savo tėvus.</p>	

Ačiū Tau! ☺

Kaip aš suprantu patarles?

Miela moksleive, mielas moksleivi,

Tikriausiai Jūs, mokiniai, žinote ar esate girdėję įvairių patarlių apie darbą, tinginystę, gerumą ir t.t. Mums labai svarbu sužinoti kaip Tu, ketvirtoke, supranti patarles.

Tavo atsakymai yra labai svarbūs!

Apklausa yra **ANONIMINĖ**
nei vardo, nei pavardės nurodyti **nereikia**

Labai svarbu, kad anketa būtų užpildyta iki galo, nepaliekant neatsakytų klausimų.

Dėkojame už dalyvavimą ir linkime sėkmės!

Apklausa atlieka Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės fakulteto magistrantė G. Šteinytė.
Iškilius klausimams galite skambinti 8-698-03912.

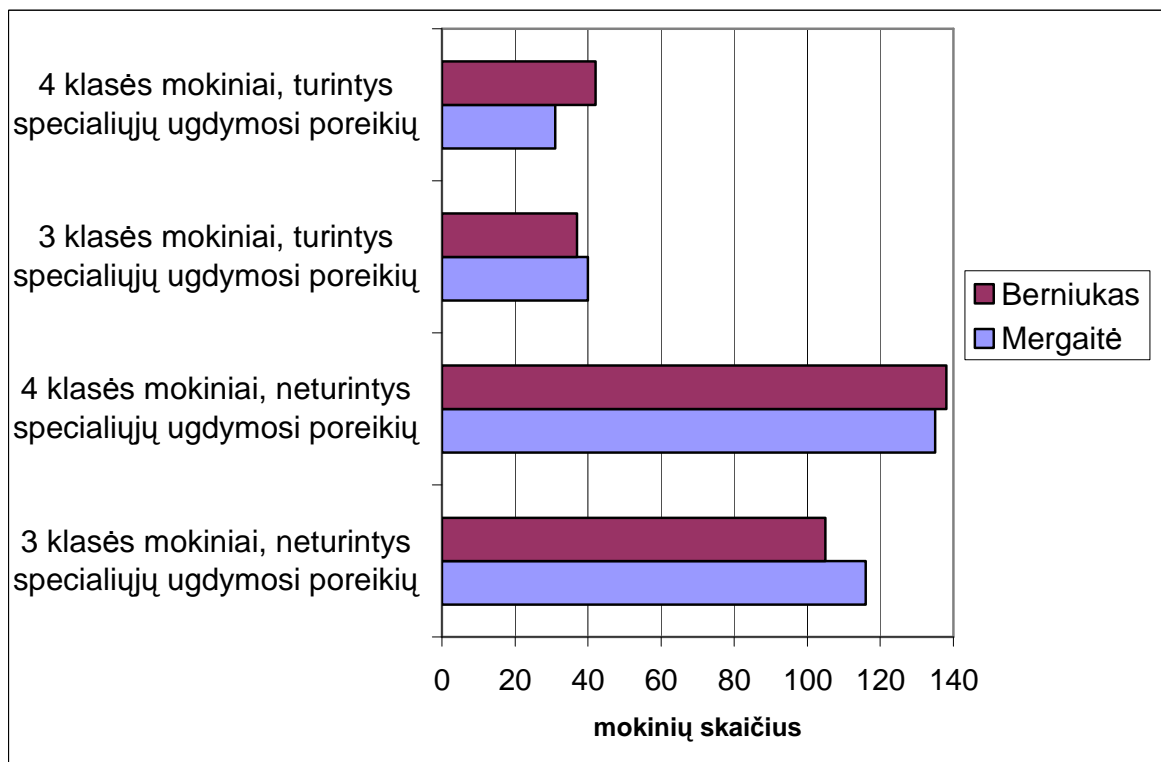
Pažymėk vieną Tau tinkantį atsakymą: □

Tu esi: □ mergaitė □ berniukas	Kur dažniausiai girdi patarles? ☐ Mokykloje ☐ Namuose ☐ Senelių namuose ☐ Draugų namuose ☐ Gatvėje ☐ Kaimynų namuose ☐ Niekur	Iš kokių tau pažįstamų žmonių dažniausiai išgirsti patarlių? ☐ Iš mokytojos(-o) ☐ Iš šeimos narių ☐ Iš kiemo draugų ☐ Iš pažįstamų dėdžių ir tetų ☐ Niekur
--	--	---

Ką reiškia šios patarlės?

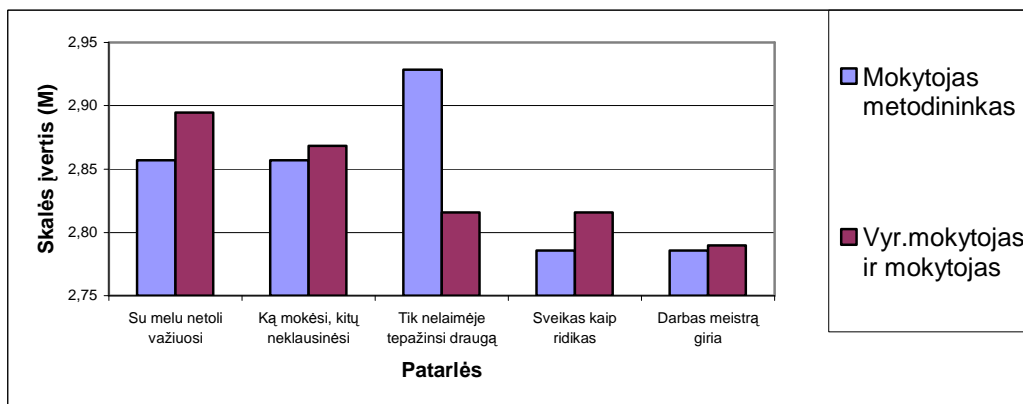
Apibrauk vieną Tau tinkantį atsakymo variantą:

1.Knyga - žinių šaltinis. a) Neįdomu knygas skaityti; b) Skaitydamas knygas daug visko sužinai; c) Knygoje nupieštas šaltinis.	2.Nuo vištytės iki karvytės. a) Vogti pradeda nuo mažų daiktų; b) Višta mažesnė už karvę; c) Višta bijosi karvės.
3. Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą. a) Dvarui pastatyti reikia plytų; b) Iš dvaro gali likti tik bala; c) Nereikia kitų klausyti.	4.Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs. a) Mokslas yra neprivalomas; b) Sunku mokytis, lengva dirbti; c) Kai daug mokaisi, gali apkarsti burna.
5. Eik su kvailiu vėžianti, - jis varles begaudo. a) Nepatikimas draugas; b) Su draugais smagu vėžianti ir varles gaudyti; c) Upėje geriausiai kimba vėžiai.	6. Kad tiesiai eisi, visur išeisi. a) Reikia visuomet eiti tiesiu keliu; b) Vingiuotu keliu eiti negalima; c) Dorai gyvensi - problemų neturėsi.
7.Darbas gėdos nedaro. a) Bet koks darbas yra garbingas ir reikalingas; b) Darbas daro gėdą žmonėms; c) Dirbti privalo visi.	8.Darbas duoną pelno. a) Žmonės dirba už duonos kepaliuką; b) Skanu valgyti duoną; c) Jei nedirbsi neturėsi pinigų maistui nusipirkti.
9. Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą. a) Galvok ką kalbi su kitais; b) Svečius reikia pakviesti prie stalo; c) Kiekvienas žodis turi savo vietą.	10. Didelis juokas – maža išmintis. a) Kvailą žmogų pažinsi iš juoko. b) Juoktis smagu su draugais. c) Nereikia daug proto, kad juoktis galėtai.
11. Geram visi geri, blogam – visi blogi. a) Su geru žmogumi visi nori draugauti; b) Geram žmogui atrodo, kad visi žmonės geri, o blogam – atrodo, kad visi blogi; c) Blogo žmogaus niekas nemėgsta.	12. Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina. a) Jei ką perki - pirk gerą daiktą, o jei darbą dirbi - dirbk iš karto gerai; b) Tinginys brangiau moka už pirkinius; c) Šykštumas ir tinginystė- neigiamos žmogaus savybės.
13. Eisi ožkų kaustyti. a) Ožkas reikia kaustyti; b) Jei nesimokinsi, tai nieko gyvenime ir nepasieksi; c) Nekaustytos ožkos negali vaikščioti po žolę.	14. Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi. a) Virvė pertrumpa išmatuoti dangų; b) Dangus aukštas, o marios plačios; c) Neviską žmogus gali padaryti ko nori.
15. Geros rankos ir pelus grūdų pavirsta. a) Geros rankos grūdus semia; b) Darbščiam žmogui viskas pavyksta; c) Darbštus pelus gali paversti grūdais.	

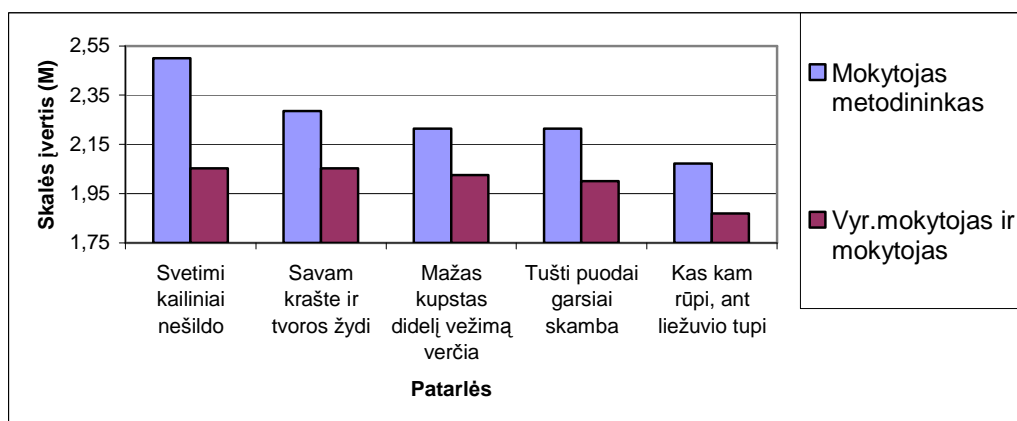

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal lytį, skaičiais

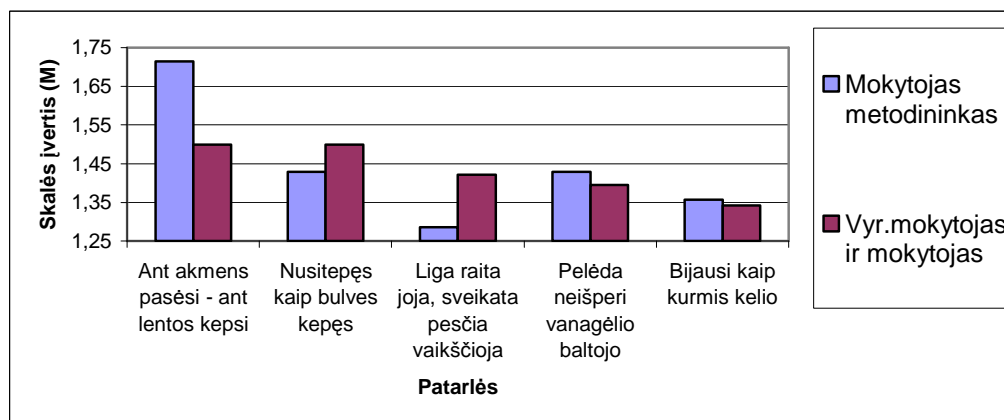
III klasės mokymo priemonėse esančių patarlių supratimo didaktinis įvertinimas pagal mokytojų kvalifikacines kategorijas

1 pav. Lengvai supratamos patarlės, vidurkiai (M)

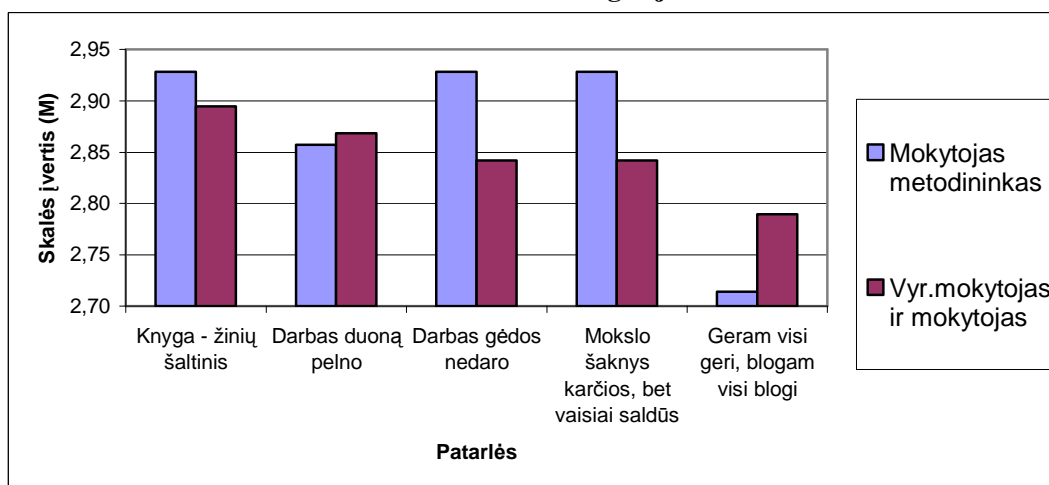

2 pav. Vidutiniškai suprantamos patarlės, vidurkiai (M)

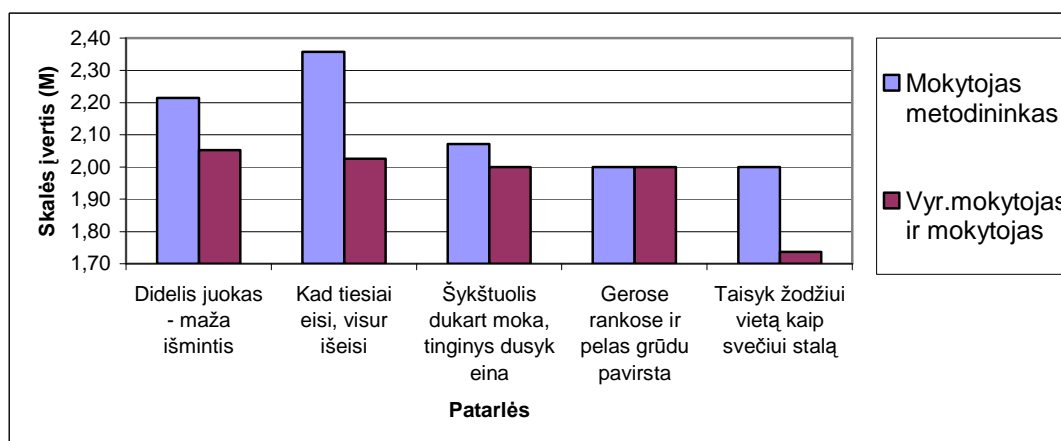

3 pav. Sunkiai suprantamos patarlės, vidurkiai (M)

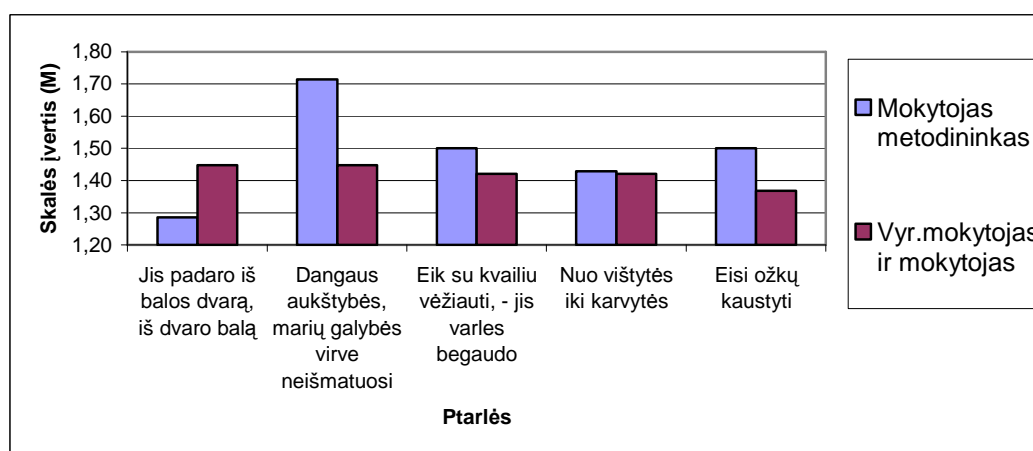
IV klasės mokymo priemonėse esančių patarlių supratimo didaktinis įvertinimas pagal mokytojų kvalifikacines kategorijas

1 pav. Lengvai suprantamos patarlės, vidurkiai (M)

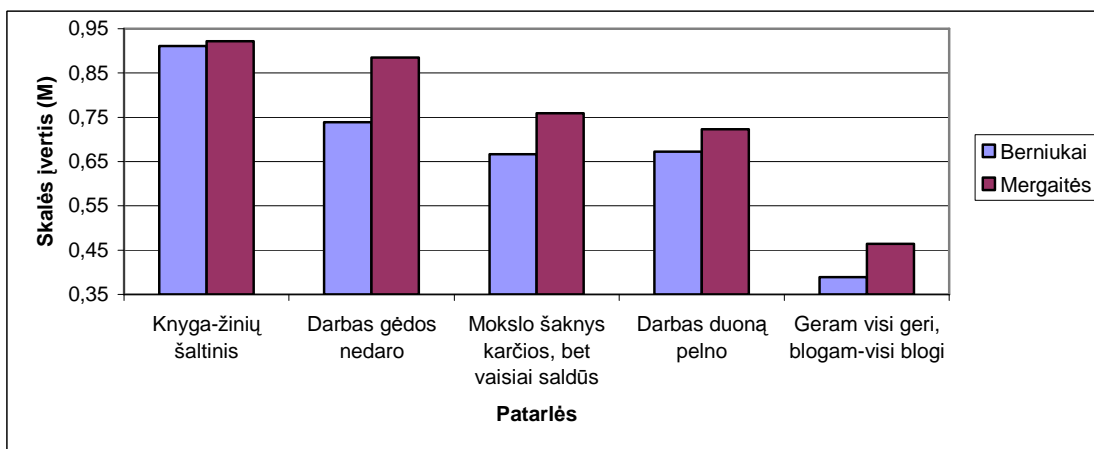

2 pav. Vidutiniškai suprantamos patarlės, vidurkiai (M)

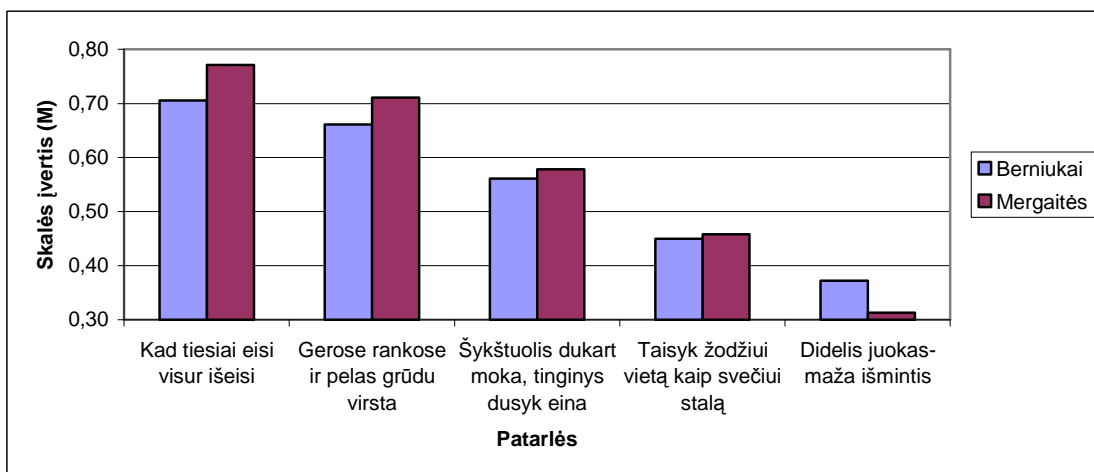

3 pav. Sunkiai suprantamos patarlės, vidurkiai (M)

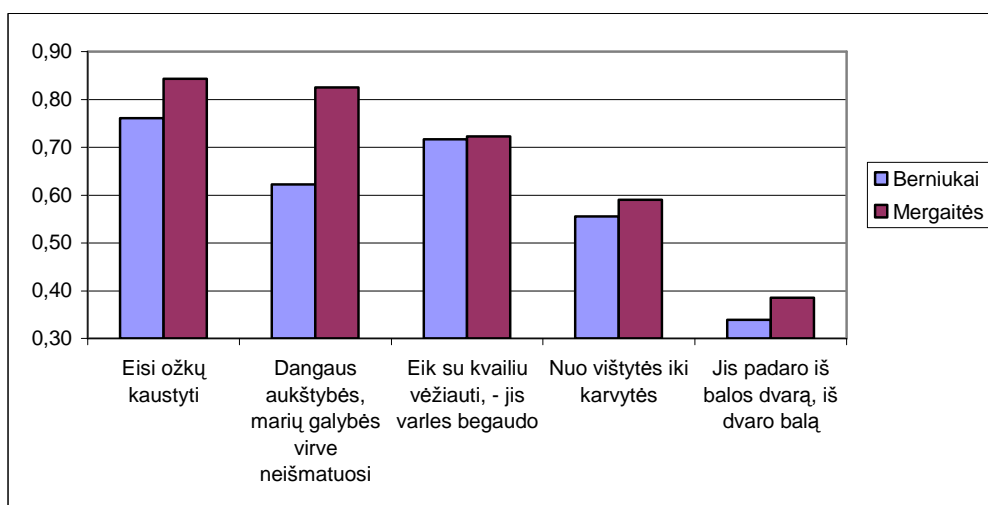
IV klasės mokinių patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties

1 pav. Lengvai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal lytį

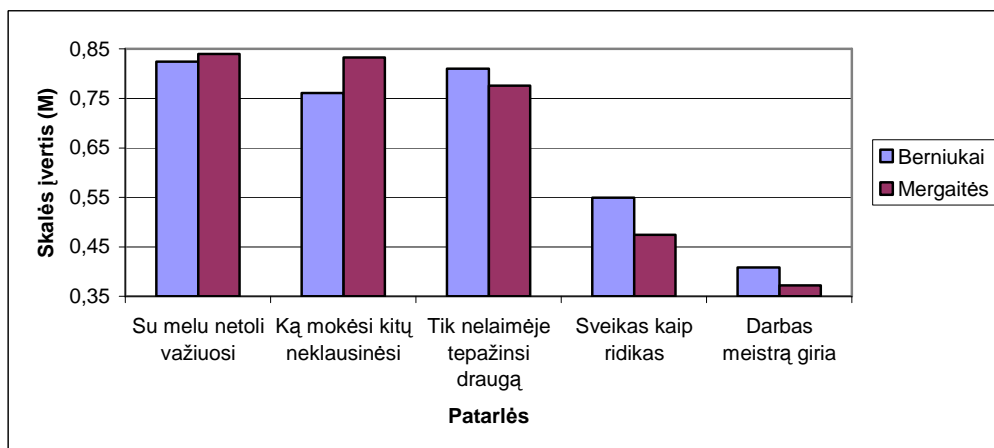

2 pav. Vidutiniškai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal lytį

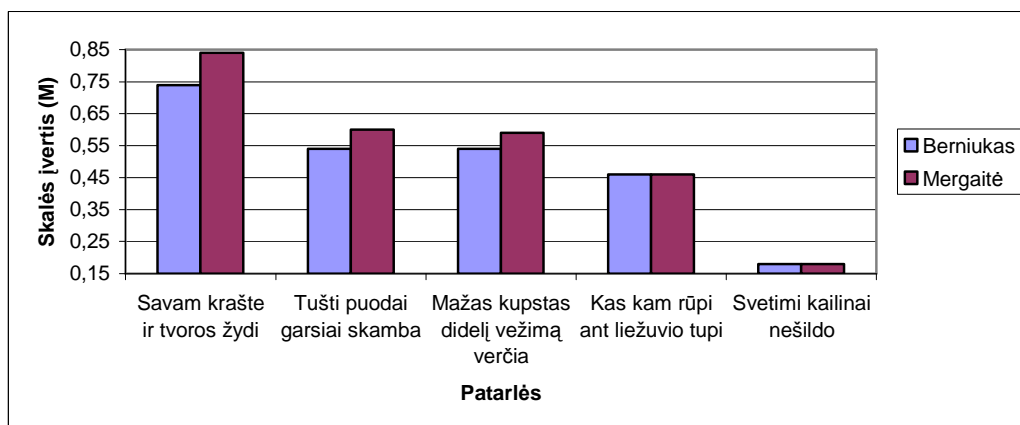

3 pav. Sunkiai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal lytį

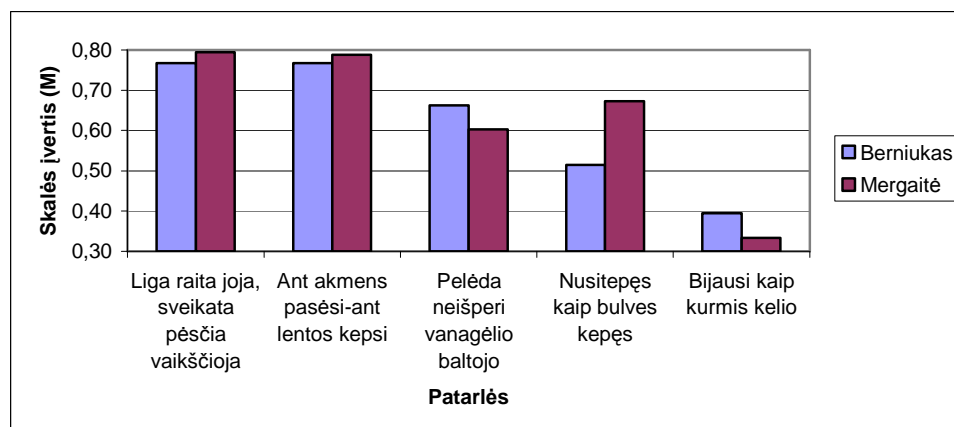
III klasės mokinių patarlių supratimo priklausomybė nuo mokinių lyties

1 pav. Lengvai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal lytį

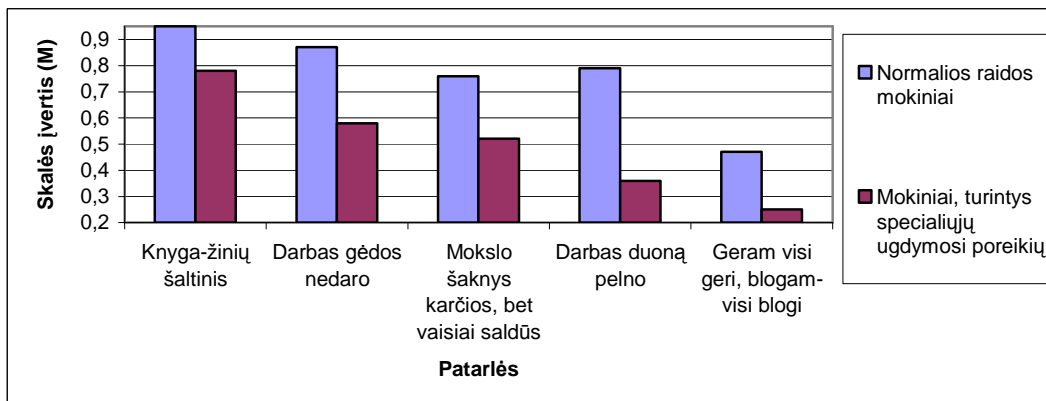

2 pav. Vidutiniškai suprantamų patarlių vidurkiai (M) pagal lytį

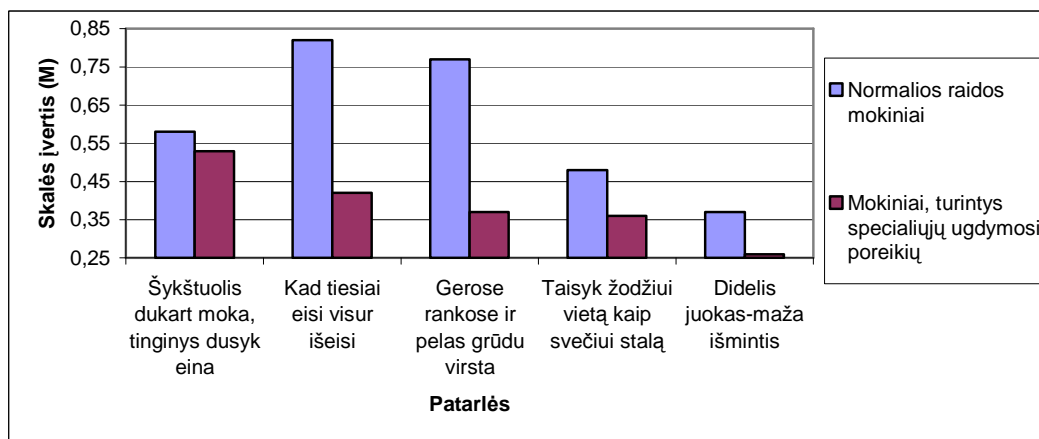

3 pav. Sunkiai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal lytį

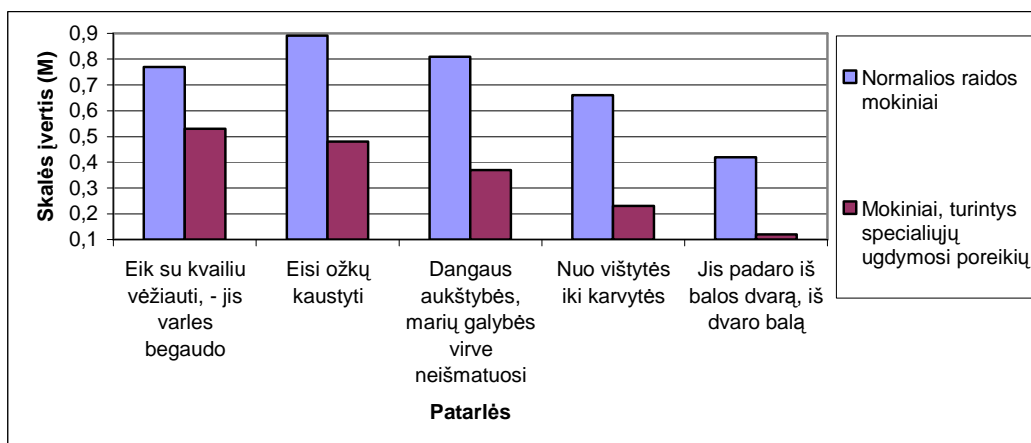
IV klasės mokinių supratimo priklausomybė nuo intelektualių gebėjimų

1 pav. Lengvai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal mokinius

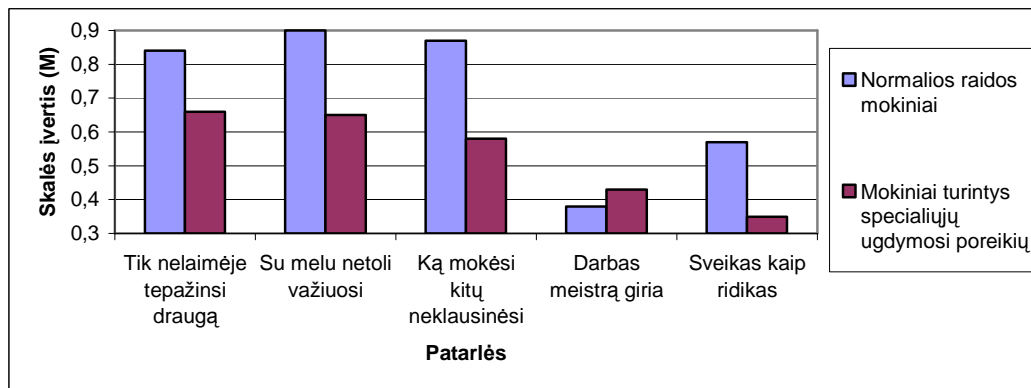

2 pav. Vidutiniškai suprantamų patarlių vidurkiai (M) pagal mokinius

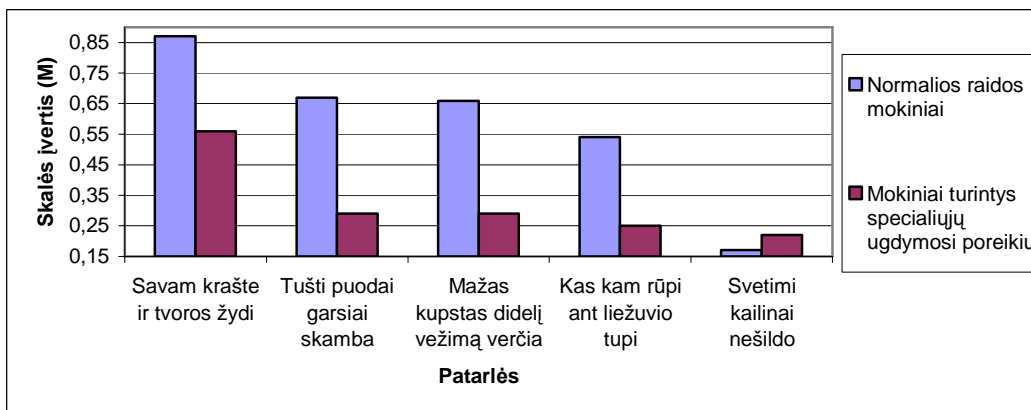

3 pav. Sunkiai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal mokinius

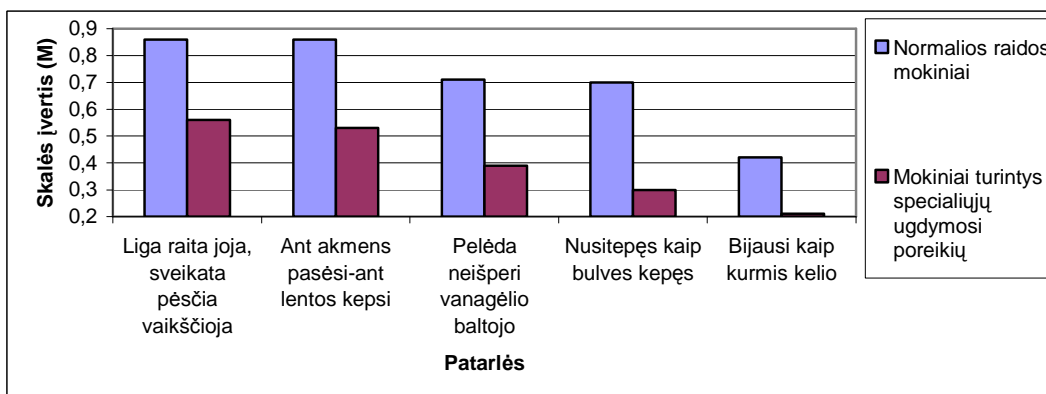
III klasės mokinių supratimo priklausomybė nuo intelektinių gebėjimų

1 pav. Lengvai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal mokinius

2 pav. Vidutiniškai suprantamų patarlių vidurkiai (M) pagal mokinius

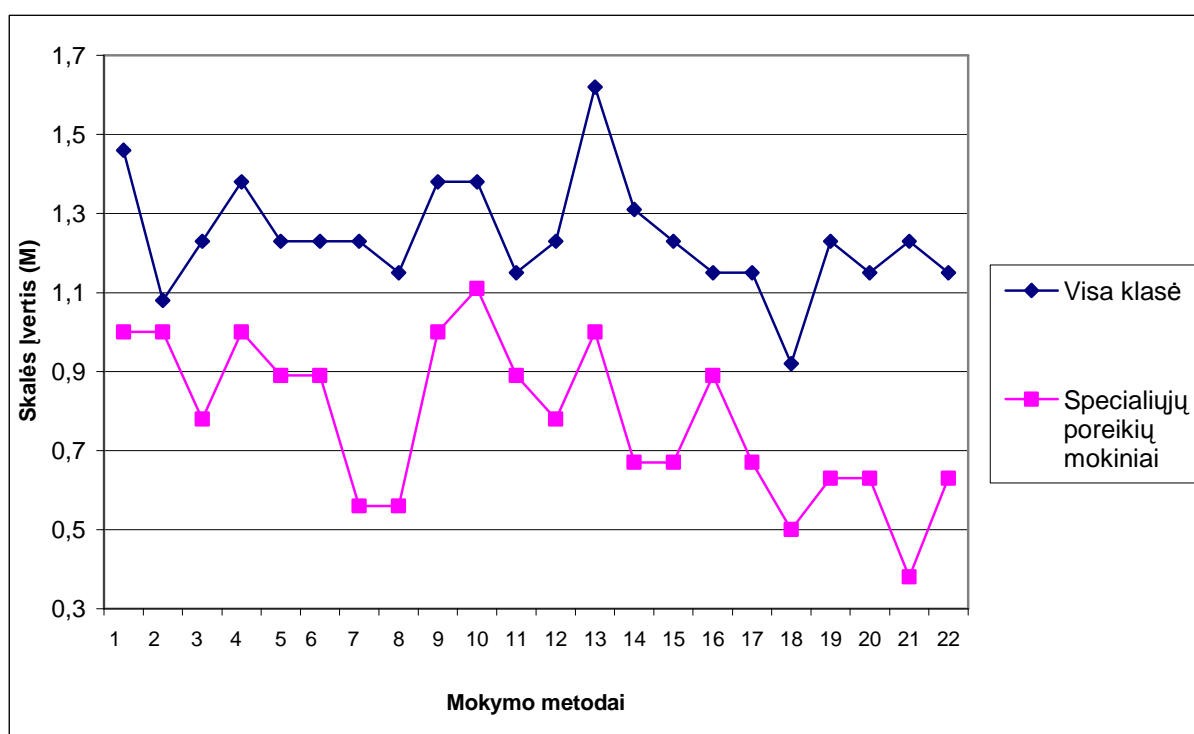
3 pav. Sunkiai suprantamų patarlių vidurkiai (M), pagal mokinius

Mokymo metodų (užduočių) taikymas pamokose

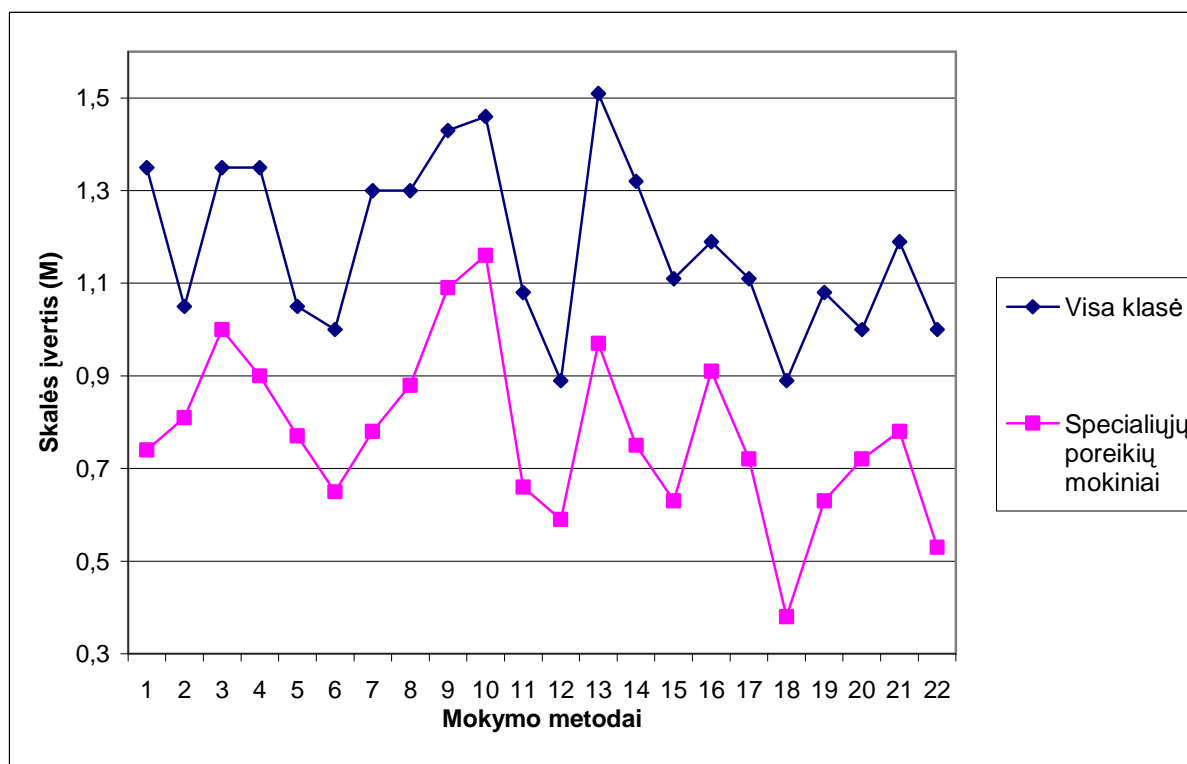
Metodai	Visa klasė		Specialiųjų poreikių mokiniai	
	M	SD	M	SD
1. Sakytinis gyvenimiškų situacijų įvardinimas duotoms patarlėms	1,38	0,49	0,80	0,72
2. Pasirinktos patarlės iliustravimas piešiniu	1,06	0,42	0,85	0,48
3. Pasirinktos patarlės iliustravimas žodžiu	1,32	0,51	0,95	0,67
4. Patarlių iliustracijų analizavimas	1,36	0,48	0,93	0,73
5. Jau parašyto patarlę aiškinančio posakio radimas	1,10	0,54	0,80	0,61
6. Patarlių parinkimas piešiniams	1,06	0,47	0,70	0,52
7. Patarlės parinkimas tekstui	1,28	0,45	0,73	0,63
8. Patarlių parinkimas gyvenimo situacijoms	1,26	0,49	1,26	0,64
9. Tekstų, kurie baigiasi patarle, skaitymas	1,42	0,54	1,42	0,61
10. Mįslių minimas. Jų iliustravimas	1,44	0,50	1,15	0,57
11. Tekstų su frazeologizmais skaitymas	1,10	0,51	0,71	0,64
12. Piešinių, iliustruojančių frazeologizmus, aptarimas	0,98	0,55	0,98	0,66
13. Įdomių posakių radimas eilėraštyje	1,54	0,54	0,98	0,61
14. Bandyamas paaiškinti frazeologizmus žodžiu	1,32	0,51	0,73	0,63
15. Trumpų pasakojimų iš gyvenimiškos patirties kūrimas, panaudojant įdomiuosius posakius	1,14	0,45	0,63	0,49
16. Praleistų žodžių įrašymas patarlėje, išrenkant juos iš kelių duotų variantų	1,18	0,52	0,90	0,58
17. „Išsibarsčiusių“ patarlių dalių sujungimas į tekstą	1,12	0,59	1,12	0,64
18. Patarlių sudarymas keičiant duotųjų žodžių pradines formas	0,90	0,54	0,40	0,55
19. Savo patarlių sukūrimas	1,12	0,44	0,63	0,54
20. Žvelgiant į piešinį atspėti patarlę	0,70	0,64	1,04	0,56
21. Patarlių atpažinimas sakytinėje kalboje	1,20	0,53	0,70	0,56
22. Patarlių vartojimas kuriant tekstus	1,04	0,35	0,55	0,55

Pamokose taikomi mokymo metodai (užduotys) pagal kvalifikacines kategorijas

Metodai	Visa klasė				p	Specialiųjų poreikių mokiniai				p
	Mokytojas metodininkas		Vyr. mokytojas ir mokytojas			Mokytojas metodininkas		Vyr. mokytojas ir mokytojas		
	M	SD	M	SD		M	SD	M	SD	
1. Sakytinis gyvenimiškų situacijų įvardinimas duotoms patarlėms	1,46	0,52	1,35	0,48	0,49	1,00	0,71	0,74	0,73	0,33
2. Pasirinktos patarlės iliustravimas piešiniu	1,08	0,28	1,05	0,47	0,90	1,00	0,00	0,81	0,54	0,26
3. Pasirinktos patarlės iliustravimas žodžiu	1,23	0,60	1,35	0,48	0,55	0,78	0,67	1,00	0,67	0,38
4. Patarlių iliustracijų analizavimas	1,38	0,51	1,35	0,48	0,83	1,00	0,87	0,90	0,70	0,75
5. Jau parašyto patarlę aiškinančio posakio radimas (pažymėjimas rodykle ar pan.)	1,23	0,44	1,05	0,57	0,34	0,89	0,60	0,77	0,62	0,60
6. Patarlių parinkimas piešiniams	1,23	0,44	1,00	0,47	0,13	0,89	0,33	0,65	0,55	0,18
7. Patarlės parinkimas tekstui	1,23	0,44	1,30	0,46	0,65	0,56	0,53	0,78	0,66	0,39
8. Patarlių parinkimas gyvenimo situacijoms	1,15	0,38	1,30	0,52	0,33	0,56	0,73	0,88	0,61	0,16
9. Tekstų, kurie baigiasi patarle, skaitymas	1,38	0,51	1,43	0,55	0,72	1,00	0,50	1,09	0,64	0,66
10. Mįslių minimas. Jų iliustravimas	1,38	0,51	1,46	0,51	0,64	1,11	0,60	1,16	0,57	0,84
11. Tekstų su frazeologizmais skaitymas	1,15	0,38	1,08	0,55	0,70	0,89	0,60	0,66	0,65	0,30
12. Piešinių, iliustruojančių frazeologizmus, aptarimas	1,23	0,60	0,89	0,52	0,06	0,78	0,83	0,59	0,61	0,59
13. Įdomių posakių radimas eilėraštyje	1,62	0,51	1,51	0,56	0,60	1,00	0,71	0,97	0,59	0,90
14. Bandymas paaiškinti frazeologizmus žodžiu	1,31	0,48	1,32	0,53	0,63	0,67	0,87	0,75	0,57	0,55
15. Trumpų pasakojimų iš gyvenimiškos patirties kūrimas, panaudojant įdomiuosius posakius	1,23	0,44	1,11	0,46	0,42	0,67	0,50	0,63	0,49	0,82
16. Praleistų žodžių įrašymas patarlėje, išrenkant juos iš kelių duotų variantų	1,15	0,38	1,19	0,57	0,75	0,89	0,60	0,91	0,59	0,94
17. „Išsibarsčiusių“ patarlių dalių sujungimas į tekstą	1,15	0,55	1,11	0,61	0,84	0,67	0,71	0,72	0,63	0,79
18. Patarlių sudarymas keičiant duotųjų žodžių pradines formas	0,92	0,49	0,89	0,57	0,84	0,50	0,53	0,38	0,55	0,47
19. Savo patarlių sukūrimas	1,23	0,44	1,08	0,43	0,29	0,63	0,52	0,63	0,55	0,95
20. Žvelgiant į piešinį atspėti patarlę	1,15	0,55	1,00	0,67	0,46	0,63	0,52	0,72	0,58	0,72
21. Patarlių atpažinimas sakytinėje kalboje	1,23	0,44	1,19	0,57	0,88	0,38	0,52	0,78	0,55	0,07
22. Patarlių vartojimas kuriant tekstus	1,15	0,38	1,00	0,33	0,17	0,63	0,52	0,53	0,57	0,60

1 pav. Mokymo metodų (užduočių) taikymas pamokose remiantis mokytojo metodinio kvalifikacija

I pav. Mokymo metodų (užduočių) taikymas pamokose remiantis mokytojo ir vyr. mokytojo kvalifikacija

Eksperimente dalyvavusių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių sąrašas

Eil. nr.	Vardas	Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus
III klasė		
1.	Deimantė	Kompleksinis sutrikimas: specifiniai pažinimo sutrikimai: mokymosi negalė dėl atminties sutrikimų. Elgesio ir emocijų sutrikimai: savireguliacios sutrikimai.
2.	Simona Ž.	Kompleksinis sutrikimas dėl lingvistinių procesų, regimojo suvokimo ir savireguliacijos sutrikimų. Nežymus kalbos neišsivystymas.
3.	Oksana	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
4.	Aistė	Kompleksinis sutrikimas dėl regimojo suvokimo ir savireguliacijos sutrikimų. Rašymo sutrikimas (optinė disgrafija).
5.	Aurimas	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas. Nepalankūs psychosocialiniai veiksniai.
6.	Rimvydas	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
7.	Tomas	Kompleksinė mokymosi negalė dėl girdimosios atminties ir lingvistinių procesų, regimojo suvokimo ir savireguliacijos sutrikimų. Rašymo sutrikimas (optinė akustinė, semantinė – gramatinė disgrafija).
8.	Arnoldas	Kompleksinė mokymosi negalė dėl atminties ir savireguliacijos sutrikimų. Rašymo sutrikimas (akustinė disgrafija).
9.	Daivas	Kompleksinis sutrikimas: specifinis pažinimo sutrikimas: lingvistinių procesų sutrikimas. Elgesio, emocijų ir socialinės raidos sutrikimas: savireguliacija.
10.	Raminta	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
IV klasė		
11.	Mantas	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
12.	Simona M.	Kompleksinė mokymosi negalė dėl regimojo suvokimo, akies-rankos koordinacijos ir atminties sutrikimų. Rašymo sutrikimas (optinė – akustinė disgrafija). Skaitymo sutrikimas (optinė-akustinė disleksija).
13.	Žilvinas	Kompleksinė mokymosi negalė dėl girdimojo suvokimo, savireguliacijos ir elgesio sutrikimų. Rašymo sutrikimas (akustinė disgrafija).
14.	Ervina	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
15.	Mindaugas	Kompleksinė mokymosi negalė dėl regimojo suvokimo, girdimosios atminties ir savireguliacijos sutrikimų. Rašymo sutrikimas (optinė – akustinė disgrafija).
16.	Deividas	Kompleksinis pažinimo procesų sutrikimas. Nežymus (antrinis) kalbos neišsivystymas. Rašymo sutrikimas (akustinė, semantinė, gramatinė disgrafija).
17.	Laura	Kompleksinis sutrikimas: mokymosi negalė dėl girdimojo suvokimo ir lingvistinių, regimojo suvokimo ir savireguliacijos sutrikimų. Nežymus (pirminis) kalbos neišsivystymas.
18.	Agnė	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
19.	Juozas	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.
20.	Ignas	Kompleksinė mokymosi negalė dėl regimojo suvokimo ir savireguliacijos sutrikimų. Rašymo sutrikimas (optinė – akustinė disgrafija).
21.	Ainoras	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas. Nepalankūs psychosocialiniai veiksniai.
22.	Neringa	Raidos sutrikimas: ribotas intelektas.

Eksperimentinės programos užsiėmimų realizavimo pavyzdžiai

Užsiėmimo tema: Menu, menu mįslę.

Tikslai ir uždaviniai:

- Lavinti mokinių kūrybiškumą sukuriant savos kūrybos mįslių bei iliustruojant mįsles.
- Mokyti atspėti mįsles, remiantis duotomis iliustracijomis.
- Skatinti vartoti mįsles savarankiškoje kalboje.
- Mokyti atpažinti ir suprasti raktinius mįslių žodžius, kurie padeda įminti mįsles.

Metodai: pokalbis, aiškinimas, diskusija, demonstravimas, stebėjimas, grupinis darbas, savarankiškas darbas.

Priemonės: mįslių atsakymų paveikslėliai; piešimo popierius; piešimo priemonės.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Mokiniai mena mįsles savo draugams.

III. Mokytoja mena mįsles vaikams. Lentoje išdėliojami piešiniai – mįslių įminimai. Vaikai turi atrasti paveikslėlį – atsakymą.

IV. Ant lentos užrašomos mįslės. Mokiniai pasirenka vieną mįslę ir ją pavaizduoja popieriaus lape. Po to demonstruojami piešiniai, o kiti mokiniai turi atspėti, kuri mįslė pavaizduota ir turi pasakyti pagal kokius požymius atspėjo mįslę.

Mįslės:

- Viršum medžio saulė teka.
- Ant vienos kojytės kepurytė.
- Raudonas žmogelis žalia barzdele.
- Mažas bernelis juoda galvele.

V. Mokiniai patys kuria savo mįsles ir mena savo draugams.

VI. Apibendrinimas. Aptariama, į ką reikia atkreipti dėmesį norint atspėti mįslę.

Užsiėmimo tema: Žodžiai priešai (Antonimai).

Tikslai ir uždaviniai:

- Pagilinti turimą supratimą apie antonimus;

- Mokyti parinkti priešingos reikšmės žodžių duotiems žodžiams.
- Skatinti kalboje vartoti ir atpažinti priešingos reikšmės žodžius.
- Lavinti kūrybiškumą kuriant sakinių su priešingos reikšmės žodžiais.

Metodai: pokalbis, aiškinimas, savarankiškas darbas, grupinis darbas.

Priemonės: kortelės su žodžiais „Antonimų loto“; kortelės su priešingos reikšmės žodžiais.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Prisimenama su mokiniais, kas yra priešingos reikšmės žodžiai, pateikiama pavyzdžių.

III. Užduotis: mokytojos pateiktam žodžiui pasakyti priešingos reikšmės žodį.

IV. Duotiems žodžiams parašyk priešingos reikšmės žodžius:

Linksma -

Geras -

Diena -

Vasara -

Šiltas -

Eina -

V. Užduotis: pasakyk draugui žodį, o jis tau pasakys priešingą žodį.

VI. Antonimų loto. Mokiniais išdalijamos kortelės su juose užrašytais žodžiais (parenkamai tokie žodžiai, kad turėtų antonimų). Kiekvienam žaidėjui skirtingi žodžiai pateikti kortelėse. Atskirose kortelėse užrašomi antonimai (kortelės žodžių tokios, kad pridengtų didžiosios kortelės žodžius). Mokiniais išdalijamos didžiosios kortelės, o mažąsias kortelės turi mokytojas. Jis traukia po vieną kortelę su žodžiu ir skaito. Žaidėjas išgirdęs savo turimo žodžio antonimą, atsiliepia, gauna mažąją kortelę ir su ja uždengia savo žodį. Laimi tas, kieno pirmiausiai žodžiai uždengiami.

VII. Užduotis: sugalvoti sakinių su priešingos reikšmės žodžiais.

VIII. Apibendrinimas.

Užsiėmimo tema: Žodžiai draugai (Sinonimai).

Tikslai ir uždaviniai:

- Pagilinti turimą supratimą apie sinonimus.
- Mokyti atpažinti sinonimus kalboje.
- Lavinti mokinių sugebėjimą parinkti duotiems žodžiams kuo daugiau sinonimų.

Metodai: pokalbis, aiškinimas, grupinis darbas.

Priemonės: kortelės su užduotimis.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Prisimenama, kas yra sinonimai, duodama pavyzdžių.

III. Mokytoja skaito pasakėlę, o mokiniai įdėmiai klausosi. Turi pasakyti, kuris žodis kartojosi daugiausiai kartų.

Pasakėlė:

Visi žvėrys bėgo į pakalnę. Paskutinė bėgo stirna, paskui ją bėgo kiškis; jis net kūliu apsivertė keletą kartų. Už jų papūtusi uodegą bėgo laputė. Po jos neskubėdamas bėgo briedis. Paskutinis bėgo briedis.

IV. Rask tos pačios reikšmės žodžius.

Juokiasi, žiūri, važiuoja, verkia, šypsosi, skundžiasi, žvengia, dejuoja, kvatoja, cypia, krizena.

Valgo, geria, ėda, verda, žiaumoja, kala, kramsnoja, skalbia, ryja.

V. Užduotis: parink kuo daugiau panašių žodžių duotiems žodžiams:

Eiti-

Valgyti-

Kalbėti-

VI. Apibendrinimas. Aptariama, kodėl svarbu žinoti kuo daugiau sinonimų ir kokia jų reikšmė kalboje.

Užsiėmimo tema: Vaizdingi posakiai (Frazeologizmai) Id.

Tikslai ir uždaviniai:

- Pagilinti turimą supratimą apie perkeltinę žodžių reikšmę;
- Padėti suvokti mokiniams, kad žodžiai turi tiesioginę ir perkeltinę reikšmes;
- Lavinti mokinių vaizduotę ir kūrybiškumą suprantant ir kalboje vartojant frazeologizmus.

Metodai: demonstravimas, pokalbis, aiškinimas, grupinis darbas.

Priemonės: kortelės su vaizdingais posakiais apie akis, galvą, rankas; sąsiuviniai, klasės lenta.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Svarsto žodžio *auksinis* reikšmę:

auksinis žiedas; auksiniai žodžiai.
auksinė grandinėle auksinis žmogus;
auksiniai auskarai; auksinė širdis;

Klausimai:

- Kur žodis auksinis turi savo tikrą, tiesioginę reikšmę?
- Kur žodis auksinis pasakytas vaizdinga perkeltine reikšme?
- Ką reiškia antrojo stulpelio pasakymai?

III. Rodyklėmis sujungti vaizdingus posakius apie *akis, galvą, rankas* ir tų posakių reikšmes.

Mokiniai dirba grupelėmis. Kiekvienai grupei atskira tema.

Apie akis

Akis muilinti	Apgaudinėti
Akis draskyti	Ižūliai kalbėti, reikalauti
Akių nerodyti	Visai neateiti
Akių neatitraukti	Gėrėtis

Apie galvą

Galvą kraipyti	Abejoti
Galvą nuleisti	Išvarginti
Galvą išūžti	Siausti, išdykauti, dūkti
Galvomis eiti	Nusiminti

Apie rankas

Neramias rankas turėti	Nusiminti, netekti noro veikti
Rankas nuleisti	Nusišalinti
Rankas nusiplauti	Gera mokėti dirbti
Rankas turėti	Būti mušeikai

IV. Savais žodžiais paaiškinti vaizdingų posakių reikšmes:

- Geru žodžiu minėti
- Nė žodžio nesakyti
- Žodžius gaudyti
- Žodžio kišenėje neieško

V. Aiškinamasi, aptariama, kokių bruožų žmones galėtume pavadinti: *skruzdėle, vežiu, lapė, bite, ledu, vilku*.

Baikite palyginimus:

- kaip vėžys.
-kaip skruzdė.
-kaip lapė.
- kaip bitė.
-kaip vilkas.
-kaip ledas.

VI. Sakytinių piešinių kūrimas posakiams.

- Suvalgiau visą lėkštę.
- Puodas bėga.

VII. Apibendrinimas. Aptariama, kodėl svarbu suprasti perkeltinių žodžių reikšmę.

Užsiėmimo tema: Vaizdingi posakiai (Frazeologizmai) II d.

Tikslai ir uždaviniai:

- Lavinti mokinių dėmesingumą, klausantis mokytojos skaitomą tekstą su frazeologizmais;
- Mokyti vartoti ir skirti kalboje vaizdingus posakius, bei suprasti jų reikšmes.
- Lavinti piešinių vaizduojančių frazeologizmus supratimą.

Metodai: pokalbis, demonstravimas, aiškinimas.

Priemonės: paveikslai su frazeologizmais; kortelės su tekstais; kamuolys; popieriaus lapai; piešimo priemonės.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Mokytoja garsiai skaito tekstą. Pirmą kartą mokiniai tik išklauso tekstą, susipažįsta su jo turiniu. Išsiaiškinama ar vaikai suprato perskaitytą tekstą, ką suprato, apie ką tekstas. Po to kartu su mokiniais aiškinamasi tekste esančių frazeologizmų reikšmės, kaip mokiniai jas supranta. Patikslinus frazeologizmų reikšmes tekstas skaitomas antrą kartą. Po to vėl išsiaiškinama, kaip tekstą suvokė mokiniai.

Tekstas:

Kieme žaidė būrelis vaikų. Indrė ir Marius bežaisdami susiginčijo:

- Atiduok man mano kamuolį! – vis reikalavo Indrė.
- Aha, arklys arklio dykai nekaso, - atšovė Marius. – Ar nežinai, kad dovanų karalius seniai mirė?
- Tu – molio Motiejus!
- O tu – strazdanų koplyčia!
- Tu ilgarankis!
- O tu – knygų žiurkė!

Čia priėjo dėdė Kindziulis ir vaikams užčiaupė burnas:

- Pyktį nuliejot – ir gana! Kiaurą dieną dinderį mušat!

III. Piešinių iliustruojančių frazeologizmus aptarimas. Aiškinamasi posakių – frazeologizmų reikšmė.

Vaikai galvomis eina.

Sėdi ant tėvo sprando.

IV. Žodžiu aptariama kaip piešiniai pavaizduotų posakius:

- Ir nosis ištyso belaukiant;
- Jis ne skaito, o varnas šaudo;
- Visi juokiasi, pilvais raičiojasi.

Po to posakiai pavaizduojami popieriaus lape.

V. V. Laužiko eilėraščio „Vaišės“ skaitymas, įdomių posakių radimas ir jų aptarimas. Sakytinių iliustracijų frazeologizmams piešimas.

V. Laužikas

Vaišės

Pas tetulę visą dieną
Laižem medų, gėrėm pieną.
Žaidėm, laipiojom tvorom,
Sako, ėjom net galvom.

O paskui pipirų gavom,
Ir kas sau namo keliavom.
Čirškė žvirbliai ant stogų
- Linksmesnių nėra vaikų!

Kai ateisit kitą kartą,
Pasitiks teta prie vartų.
Tik medaus nebeturės-
Beržo košės jums įkrės.

VI. Žaidimas su kamuoliu. Mokytoja sako frazeologizmą, skaičiuoja iki trijų ir meta kamuolį kuriam nors vaikui. Jį pagavęs žaidėjas turi paaiškinti frazeologizmą. Jei mokinys nemoka paaiškinti, duoda fantą.

VII. Apibendrinimas.

Užsiėmimo tema: Patarlės supratimas.

Tikslai ir uždaviniai:

- Mokyti suvokti, kad kiekviena patarle kas nors patariama, pamokoma, paguožiama ar supeikiama.
- Mokyti interpretuoti patarles ir jas taikyti kalboje.
- Lavinti mokinių vaizduotę, kūrybiškumą analizuojant ir aptariant patarlių iliustracijas.

Metodai: pokalbis, aiškinimas, stebėjimas, demonstravimas.

Priemonės: kortelės su užrašytais patarlėmis, patarlių iliustracijos.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Paaiškinti duotas patarles:

- Dėk grūdą prie grūdo pripilsi aruodą
- Mažas grūdelis dideliu medžiu uždauga
- Mažas grūdelis dideliu medžiu uždauga
- Su kuo sutapsi toks ir pats tapsi

III. Mokymasis suprasti pagrindinę patarlės mintį.

Patarlės:

- Blogas paukštis, kuris savo lizdą teršia.
- Kaip pasiklosi, taip išmiegosi.
- Lašas po lašo ir akmenį pratašo.
- Blogi darbai akis bado.

Klausimai:

- Kuris patarlės žodis neaiškus?
- Apie ką ši patarlė?
- Kada ši patarlė sakoma?
- Kaip šioje patarlėje reikia suprasti žodį/žodžių junginį (akis badyti; lizdą teršti; akmenį tašyti)
- Kurie patarlės žodžiai /junginiai pavartoti perkeltine prasme?

Analizuojant patarles išsiaiškinama, ką reiškia:

- **Blogi darbai** – negeras, netikęs polegis, prastai atliktas darbas, nusikaltimas.
- **Teršti** – tiesiogine prasme – šiukšlinti, daryti nešvarų; perkeltine prasme – gadinti, bjauroti savo vardą, garbę, nepalankiai atsiliepti, apšmeižti savo namus, artimuosius.
- **Lizdas** – namai, gimtinė, tėvynė, gatvė artimieji.
- **Pasikloti** – perkeltine prasme – pasiruošti kokiam nors darbui, užduočiai; jaunystėje mokytis amato, siekti žinių;
- **Išmiegosi** – perkeltine prasme, pasiekti darbo rezultatų, geriau gyvensi ateityje.
- **Lašas** – tiesiogine prasme – mažas skysčio kiekis; perkeltine prasme – truputis, smulkmena;
- **Tašyti** – tiesiogine prasme – kirviu lyginti rąstą, baslį; perkeltine prasme – užaštrinti klausimą, problemą, įkalbėti veikti.

IV. Patarlių iliustracijų analizavimas.

Klausimai ir užduotys:

- 1) Nupieštos trys detalės: suolas, batukai, mergaitė. Kurios dvi piešinio detalės, tavo nuomone, svarbiausios?
- 2) Kokia mergaitės nuotaika, sprendžiant iš jos akių ir lūpų?
- 3) Kodėl dailininkė šalia basų mergaitės kojų nupiešė kelias į šalis sklindančias linijas?
- 4) Kaip nupiešti batukai?
- 5) Ką norėjo mums pasakyti dailininkė šitaip piešdama mergaitės batukus?
- 6) Papasakok panašių nutikimų iš savo gyvenimo.

Klausimai ir užduotys:

- 1) Ką veikia mergaitė?
- 2) Kokia jos nuotaika? Iš ko apie tai sprendi?
- 3) Pasvarstyk, kodėl ji laimėga, kuo džiaugiasi?
- 4) Ką simbolizuoja dailininkės nupieštas debesėlis ar lašas virš mergaitės galvos?
- 5) Apie ką galvoja mergaitė? Iš ko apie tai sprendi?

6) Kodėl mintyse ji susirūpinusi, išsigandusi, sutrikusi?

7) Perskaityk patarlę Gražūs batai spaudžia labiausiai

Pastabos: aiškinamasi patarlės žodžiai:

- Gražūs batai – perkeltine prasme atitinkalaimingos, patenkintos moklso pirmūnės sampratą.
- Spaudžia – perkeltine prasme reiškia – garbė slegia, pasiekti laimėjimai kankina, nes persekioja baimė, kad viską gali prarasti.
- Labiausiai – sustiprina baimės jausmo supratimą (pvz.: kuo sportininkas pasiekęs didesnių aukštumų, tuo sudėtingiau išlakyti ir pagerinti laimėjimus, tuo didesnė atsakomybė).

Patarlė *Gražūs batai spaudžia labiausiai* galėjo atsirasti iš paprasto gyvenimiško patyrimo. Nauji batai, kol prasinešioja, visada nepatogūs dėvėti, tą žino kiekvienas. Vėliau ši praktinė patirtis virto gyvenimiška išmintimi: kuo žinomesnis esi žmonėms, tuo didesni reikalavimai, tuo sudėtingiau gyventi.

V. Patarlių iliustracijų analizavimas ir sakinys gyvenimiškų situacijų įvardinimas.

Klausimai ir užduotys;

- 1) Kuo nupieštoji figūra panaši į žmogų?
- 2) Kodėl negalime pasakyti, kad čia nupieštas žmogus?
- 3) Kokios šio objekto kojos?
- 4) Kuo nepatogios tokios plonos ir trumpos kojos?
- 5) Perskaitykite patarlę Melo kojos trumpos
- 6) Įrodykite, kad čia nupieštas melas.

Pastabos: plaukų forma, kelnės, nosis liudija, kad nupieštą figūrą galima pavadinti vyriškos giminės.

Trumpomis ojomis greitai nepabėgsi, toli nenuėsi. Figūra stambi, sunki, todėl plonos kojos gali neišlaikyti, lūžti. Pati figūra nupiešta perkeltine prasme: meluojant apsimitinėjama ir bendraujama liūdnei, linksmai, piktai... galima sakyti, kad melas turi daug veidų.

VI. Apibendrinimas. Patarlių mintis dažniausiai paslėpta. Tą mintį būtina įspėti lyg mįslę, todėl būtina įsidėmėti svarbiausius patarlės žodžius ir išsiaiškinti, ką tie žodžiai reiškia.

Užsiėmimo tema: Ko moko patarlės?

Tikslai ir uždaviniai:

- Mokyti nustatyti patarlės temą;
- Lavinti patarlės interpretavimo gebėjimus, remiantis nurodyta tema.
- Mokyti patarles taikyti savo kalboje.

Metodai: pokalbis, aiškinimas, grupinis darbas, stebėjimas, demonstravimas.

Priemonės: patarlių iliustracijos; lentoje surašytos patarlės; kortelės su tekstu „Gudri skruzdėlytė“.

Mokomoji veikla

I. Įvadinis pokalbis.

II. Pokalbis apie šeimą, darbą, žmonių ydas.

III. Perskaityk patarles ir nustatyk, kurios jų apie darbą, šeimą, žmonių ydas.

- Geri vaikai – tėvams paguoda, blogi – širdį užduoda.
- Tušti puodai garsiai skamba
- Darbas – ne vargas, tinginystė – ne laimė.
- Bailus ir kiškio išsigąsta.
- Gerbk senelį, nes ir pats pasensi.

IV. Mokytoja skaito patarles, o mokiniai turi pasakyti, apie ką jos sukurtos (nurodyti temą)

- Kas skaito rašo – duonos neprašo.
- Ką išmoksi – ant pečių nenešiosi.
- Namai – pragarai, be namų negerai.
- Visur gerai, bet namie geriausia.
- Serga tinginio liga.

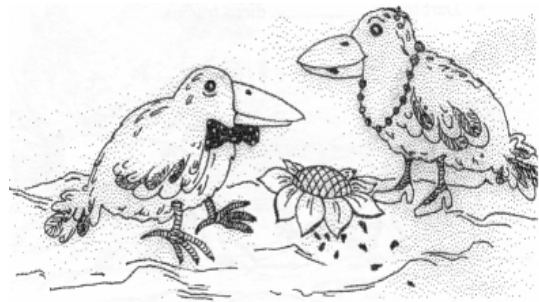
V. Patarlių parinkimas piešiniams. Lentoje surašytos patarlės ir demonstruojami piešiniai, mokiniai priskiria patarlę tinkamam piešiniui. Paaiškina, kodėl taip pasirinko. Turi nurodyti patarlę, kuri neturi iliustracijos.

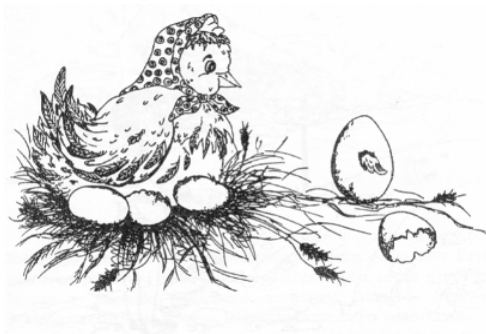
Patarlės:

- Bijai vilko, neik į mišką.

- Neperšokęs griovio, nesakyk „Op“
- Varnas varnui akies nekerta.
- Obuolys nuo obels netoli rieda
- Darbščiam žmogui diena trumpa
- Ne viskas auksas, kas auksu žiba
- Kiaušinis moko vištą
- Ir pelėdai savi vaikai gražūs
- Į balą puolęs, sausas nekelsi.

Iliustracijos:

VI. Teksto skaitymas. Patarlių pateiktų po tekstu reikšmių aiškinimasis.

L.Tolstojus

Gudri skruzdėlytė

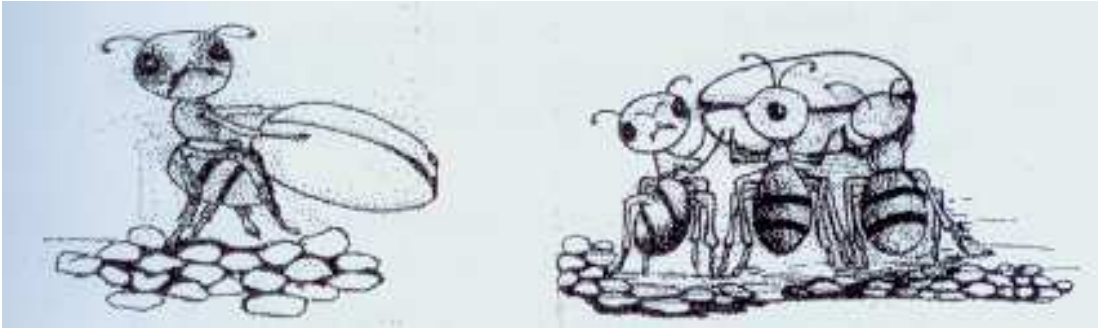
Kartą skruzdėlytė rado ant kelio avižos grūdą. Mėgino jį nusigabenti į skruzdėlyną, bet viena nepajėgė. Ką dabar daryti? Pasistojo skruzdėlytė ant akmenėlio ir dairosi, pagalbos ieškodama.

Pamatė dvi savo sesytes, begančias pro šalį. Skruzdėlytė pamojo joms kojele. Gudriosios skruzdėlytės tuoj suprato. Atbėgo į pagalbą, ir visos nutempė grūdą į skruzdėlyną.

Klausimai ir užduotys:

- 1) Kodėl taip pavadintas kūrinys?
- 2) Kaip dar galima pavadinti skruzdėlytes?
- 3) Rask ir perskaityk sakinius, kurie tiktų parašyti šalia 1 ir 2 paveikslėlio.
- 4) Paaiškink kaip supranti žemiau išspausdintas patarles:
 - Vienas lauke ne karys.

- Daug rankų didžią našą pakelia.

1 pav.

2 pav.

VII. Apibendrinimas. Aptariama, kodėl sakomos patarlės, jų vieta kalbos sraute.

Ugdomojo eksperimento programos realizavimo refleksijos

Remiantis gautais tyrimo rezultatais apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinio mąstymo apraiškas trečioje ir ketvirtoje klasėje buvo parengta ir realizuota ugdomoji eksperimentinė programa. Užsiėmimų metu buvo siekiama lavinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių metaforinį mąstymą skiriant ir taikant įvairaus pobūdžio užduotis bei metodus.

Užsiėmimo tema: Menu, menu mįslę

Pamokos pradžioje mokiniai teigė, jog daug žino mįslių, tačiau kai jiems reikėjo užminti mįslių savo draugams, iškilo sunkumų. Pasirodė, kad vaikams sunku prisiminti mįsles ir tik keletas mokinių sugebėjo užminti mįslių savo draugams. Šioje situacijoje atsiskleidė mokinių kūrybingumas, pastebėjau, jog tie vaikai, kurie nežino mįslių, stengdamiesi išsisukti iš susidariusios padėties bandė užminti savos kūrybos mįslių draugams. Paminau, jog nebus sudėtinga vaikams atlikti užduotį, kai reikės sukurti savos kūrybos mįslių.

Metodas: mįslių minimas, jų iliustravimas. Užduotis įminti mokytojos pateiktas mįsles ir parinkti paveikslėlį – atsakymą, vaikams nebuvo sudėtinga ir be didelių sunkumų šią užduotį atliko. Pastebėjau, kad geriau mokiniams sekasi mįsles įminti nei patiems jas užminti.

Metodas: mįslių iliustravimas. Daug teigiamų emocijų vaikams sukėlė mįslių iliustravimas popieriaus lape. Mįslės buvo parinktos tokios, kad mokiniai galėtų nesudėtingai jas iliustruoti ir tai jiems nesukeltų neigimo reakcijos, jog nesupranta, kaip pavaizduoti arba nemoka to daikto nupiešti. Ši užduotis mokiniams labai patiko.

Mįslių sukūrimo užduotis sužadino vaikų vaizduotę. Nesudėtingai sekėsi sukurti savos kūrybos mįslių. Pvz.: dega dega, bet nesudega (geležis); vaikšto su keturiom kojom, labai lėtas, su kiautu (vėžlys); vasarą skraido, o žiemą miega (drugelis); šimtas adatų (ežys); šviečia kaip saulė (lempa); viršuj mėlyna, o apačioje žalia (dangus ir žolė). Daugelis sukurtų mokinių mįslių susiję su tiesiogine mįslės supratimo prasme. Pastebėjau, kad mįslės kuriamos su kažkokio daikto apibūdinimu arba išryškinant pagrindines to daikto savybes, ypatumus, kurie padeda iškart susidaryti menamo daikto vaizdinį ir jį nesunkiai atspėti.

Užsiėmimo tema: Žodžiai priešai (Antonimai)

Pamokos pradžioje su mokiniais buvo aiškinamasi, kas yra priešingos reikšmės žodžiai (antonimai), nes dauguma vaikų nesuprato kas tai yra, tik pateikus pavyzdžių vaikai prisiminė ir suprato, ką vadiname priešingos reikšmės žodžiais.

Užduotį – mokytojos pateiktam žodžiui pasakyti priešingos reikšmės žodį, nesunkiai vaikai atliko.

Didelių sunkumų nesukėlė ir užduotis duotiems žodžiams parašyti priešingos reikšmės žodžius. Šią užduotį daugelis atliko be klaidų.

Teigiamų emocijų sukėlė užduotis pasakyk draugui žodį, o draugas tau pasakys priešingą.

Įdomi mokiniams pasirodė užduotis „Antonimų loto“. Mokiniais patiko tai, jog šioje užduotyje gali būti nugalėtojų komanda, todėl visos komandos stengėsi laimėti. Iš anksto numaciau tuos mokinius, kuriems sunkiau sekasi skaityti, todėl juos paskirsčiau į komandas su geriau skaitančiais mokiniais.

Kūrybinė užduotis sugalvoti sakinių su priešingos reikšmės žodžiais atskleidė, jog dauguma vaikų suprato kas yra antonimai. Mokinių sakiniai pvz.: Mama buvo gera, o tėtis buvo blogas; Vasara šilta, o žiema šalta; Kambaryje šilta, o lauke šalta; Mėnulis šviečia naktį, o saulė šviečia dieną.

Užsiėmimo tema: Žodžiai draugai (Sinonimai)

Suprasti sąvoką „sinonimai“ mokinimas buvo sunku, todėl paaiškinau ir daviau pavyzdžių, kad geriau suprastų apie ką vyks pamoka ir kokio pobūdžio bus užuotys.

Užduotis: mokytoja skaito pasakėlę, o mokiniai įdėmiai klausosi ir turi po to pasakyti, kuris žodis kartojosi daugiausiai kartų, sukėlė sunkumų mokiniams. Pastebėjau, kad vaikams sunku susikaupti ir įsiklausyti į pasakos žodžius, todėl pasakėlę skaičiau tris kartus. Tik keletas vaikų sugebėjo teisingai nurodyti, kuris žodis daugiausiai kartų kartojasi.

Užduotis rasti panašios reikšmės žodžius nurodytiems žodžiams, vaikams buvo sunkoka. Manau, kad sunkumų daugeliui sukėlė prasta skaitymo technika – neteisingai perskaitę žodį vaikai jo nesupranta ir negali nurodyti ar tinka, ar ne. Todėl pastebėjus šį reiškinį nusprendžiau pati garsiai perskaityti vaikams sinonimus ir kartu su vaikais nuspręsti ar tas žodis tinkamas. Taip pat iškilo sunkumų su kai kurių sąvokų reikšmėmis, nes vaikai nežinojo ką reiškia – *krizena, kramsnoja*. Tuomet stengiausi paaiškinti šiuos žodžius, nors iš anksto nebuvo apgalvojusi, kad šių sąvokų vaikai gali nesuprasti.

Sudėtinga vaikams atrodė užduotis parinkti panašių žodžių duotiems žodžiams. Daugiausiai vaikai sugebėjo nurodyti po du panašios reikšmės žodžius. Manau, tai galėjo nulemti siauras, skurdus, buitinis šių mokinių žodynas.

Užsiėmimo tema: Vaizdingi posakiai (Frazeologizmai) Id.

Atsakyti į klausimus svarstant žodžio *auksinis* reikšmę vaikams nebuvo sunku. Vaikai teisingai suprato kur yra perkeltinė, o kur tiesioginė reikšmė. Teisingai nurodė žodžio *auksinis* perkeltinę reikšmę pvz.: auksiniai žodžiai – pagyrimas, meilus pasakymas, nuoširdus pasakymas draugui, auksinis žmogus – geras žmogus, geras vaikas; auksinė širdis – negobšus, viską duoda, pasidalina viskuo ką turi.

Užduotį rodyklėmis sujungti vaizdingus posakius apie *akis, galvą, rankas* ir tų posakių reikšmes, mokiniai atliko grupelėmis. Pastebėjau, jog mokiniai bandė kartu tartis, kaip kuris supranta tą posakį ir kuri reikšmė tinka. Šią užduotį atliko beveik be klaidų.

Metodas: bandymas paaiškinti frazeologizmus žodžiu. Nesudėtinga mokiniams buvo savais žodžiais paaiškinti posakių reikšmes pvz.: *Geru žodžiu minėti* – „kai pasakai gerą žodį“, „gražiai šneki nesikeiki“; *Nė žodžio nesakyti* – „kai žmogus būna nustebęs“, „tyli kaip avinėlis“, „kaip diktantą rašai tai tyli“; *Žodžius gaudyti* – „nežinoti ką kitam sakyti“, „mintyse gaudai žodžius, o paskui pasakai“.

Sunkumų iškilo aiškinantis, aptariant, kokių bruožų žmones galėtume pavadinti: *skruzdėle, vežiu, lapė, bite, ledu, vilku*. Taip pat sunku buvo reminantis gyvūnų tam tikrais bruožais apibūdinti žmones. Mokiniai manė, kad žmogus turi būti panašus iš išorės kažkuo tai į vieną, tai į kitą gyvūną (skruzdėlės, vilko veido). Matydama iškilusią probleminę situaciją, bandžiau paaiškinti ir duoti gyvenimiškų pavyzdžių, kokių gyvūnų bruožų gali turėti žmonės.

Kaip ir tikėjaisi, sunkumų iškilo ir sukuriant pabaigas duotiems palyginimams apie vilką, ledą, bitę, vėžį pvz.: daro atbulai kaip vėžys, šaltas, tvirtas, mielas kaip ledas. Geriausiai sekėsi baigti palyginimus apie lapę ir skruzdėlę pvz.: smalsi, gurdi kaip lapė; darbšti kaip skruzdėlė.

Sakytinių piešinių kūrimas posakiams *Suvalgiau visą lėkštę* ir *Puodas bėga* nebuvo sudėtingi pvz.: puodas bėga – puodas gurguliuoja ir per jo kraštus bėga košė; suvalgiau visą lėkštę – lėkštėje pridėta daug visokio valgio, atėjo vaikas ir suvalgė viską.

Užsiėmimo tema: Vaizdingi posakiai (Frazeologizmai) IId.

Metodas: tekstų su frazeologizmais skaitymas. Užduotis: teksto su frazeologizmais skaitymas. Mokytoja garsiai skaitė tekstą, o pirmą kartą mokiniai tik išklusė. Po to buvo aiškinamasi kaip vaikai suprato perskaitytą tekstą. Nelengva vaikams buvo įsiminti tuos žodžius iš teksto, kurių nesupranta, neaiškūs. Tačiau kartu su mokytoja buvo bandoma išsiaiškinti tikrąsias frazeologizmų reikšmes tekste, klausiana, kaip mokiniai jas supranta. Patikslinus frazeologizmų reikšmes tekstas

skaitomas antrą kartą. Po to vėl išsiaiškinama, kaip tekstą suvokė mokiniai. Šis tekstas pasirodė sunkus mokiniams, tik keletas vaikų suprato teksto pagrindinę mintį. Reikėjo mokytojai detaliau paaiškinti teksto prasmę.

Metodas: Piešinių iliustruojančių frazeologizmus aptarimas. Užduotis: aptarti piešinius iliustruojančius frazeologizmus bei išsiaiškinti posakių – frazeologizmų reikšmes. Piešiniai sukėlė vaikams susidomėjimą. Posakių reikšmes daugelis vaikų suprato iš karto be jokio paaiškinimo ar analizavimo, netgi patys mokiniai paaiškino pvz.: *Eina galvomis* – bėgioja, dūksta, mokytojos neklauso. Viena mergaitė posakį *Sėdi ant tėvo sprando* paaiškino taip – tai kaip mano brolis gyvena pas tėvus ir niekur nedirba, taip mama sako, kad ant sprando sėdi.

Duotų posakių pavaizdavimas žodžiu, vaikams buvo įdomus. Daugelis vaizdžiai pasakojo, kaip nupieštų savo piešinius. Pastebėjusi, kad mokiniai yra kūrybingi, vaizduotėje iškyla tam tikri posakių vaizdai, leidau vaikams juos nupiešti. Po to aptarėme, kurio piešinys labiausiai atspindi posakį. Ši užduotis atskleidė, jog mokiniai geba, bent iš dalies suprasti ar nujausti perkeltinių posakių reikšmes.

Metodas: Įdomių posakių radimas eilėraštyje. Užduotis: Įdomių posakių radimas ir jų aptarimas eilėraštyje bei sakytinių iliustracijų piešimas frazeologizams, mokiniams buvo įdomus. Sunkiau sekėsi vaikams surasti frazeologizmus, tačiau jų paaiškinimas nebuvo sudėtingas, nes daugelis juos paaiškino remdamiesi savo gyvenimiška patirtimi. Sakytinių iliustracijų piešimas, taip pat manau pavyko neblogai, tik kartais reikėdavo nedidelės mokytojos pagalbos sukuriant mintyse vaizdo užuomazgas.

Pamokos pabaigoje buvo žaidžiamas žaidimas su kamuoliu. Mokytoja sako frazeologizmą, skaičiuoja iki trijų ir meta kamuolį kuriam nors vaikui. Jį pagavęs žaidėjas turi paaiškinti frazeologizmą. Jei mokinyš nemoka paaiškinti, duoda fantą. Pastebėjau, kad žaisdami mokiniai atsipalaidavo, patyrė teigiamų emocijų.

Užsiėmimo tema: Patarlės supratimas

Duotas patarles paaiškinti mokiniams buvo sunku. Pastebėjau, kad mokiniai aiškindami patarlės pagrindinę mintį nesigilina į užkoduotą patarlės prasmę, bet tiesiogiai suvokia parašytų žodžių prasmę pvz.: *Dėk grūdą prie grūdo pripilsi aruodą* – kiaulėms ėsti duoda; deda grūdus į vištidę; *Mažas grūdelis dideliu medžiu uždauga* – pasodini vieną sėklelę ir užauga augalas. Visi mokiniai nesuprato žodžio „amatas“ reikšmės, todėl reikėjo paaiškinti. Geriausiai vaikai suprato ir gebėjo paaiškinti patarlę *Su kuo sutapsi toks ir pats tapsi* – jei su blogu vaiku draugausi tai ir būsi blogas.

Mokymasis suprasti pagrindinę patarlės mintį buvo sudėtingas pamokos etapas. Mokiniam nesisekė suprasti patarlių pagrindinę mintį, todėl reikėjo labai daug pastangų skirti aiškinant svarbesnių patarlės žodžių reikšmes. Mokiniam sunku buvo suprasti, kaip *paukščio lizdas* gali reikšti namus, gimtinę, nes jie suvokia, kad lizdas tai ir yra paukščio lizdas ir negali nieko kito reikšti. Patarlę *Kaip pasiklosi, taip išmiegos* vaikai susiejo su miegu pvz.: atsiguli miegoti nesusivėlęs, o atsikeli iš ryto susivėlęs. Taip pat mokiniai nesuprato žodžio „tašyti“ reikšmės, tik kai paaiškinau suprato. Geriausiai gebėjo suprasti patarlę *Blogi darbai akis bado*. Šią patarlę vaikai komentavo remdamiesi savo gyvenimiška patirtimi pvz.: jei ką blogai padarai ir po to kas nors sužino, tai tada ir nesmagu būna.

Metodas: patarlių iliustracijų analizavimas. Užduočių atlikimas pagal duotas iliustracijas susilaukė mokinių susidomėjimo. Aptariant patarlės *Gražūs batai spaudžia labiausiai* pirmos iliustracijos nuotaikas, mokiniai nesunkiai nurodė, jog pavaizduotos mergaitės nuotaika linksma, nes lūpos šypsosi, akys atrodo linksmos. Vaikai pastebėjo, jog mergaitė išsiavusi iš batelių ir komentavo taip: susimušė kojų pirštus, todėl išsiavė iš batų. Tačiau pavyko sulaukti ir teisingo pastebėjimo, kad batai nuspaudė mergaitei kojas. Antrą paveikslėlį mokiniams sunkiau sekė suvokti, nes daugeliui buvo neaišku, kodėl nupieštas lašas virš mergaitės galvos. Tačiau pavyko sulaukti ir tokio pamąstymo apie nupieštą lašą virš galvos: jog iš išorės mergaitė linksma, o iš vidaus niūri. Sudėtinga buvo nurodyti, kodėl mintyse mergaitė susirūpinusi, dauguma vaikų teigė, jog mergaitė bijosi, kad gėlės gali nuvysti.

Patarlės *Gražūs batai spaudžia labiausiai* žodžių aiškinimasis ir prasmės suvokimas mokiniams buvo sunkiai įveikiamas. Dauguma mokinių net ir po patarlės žodžių bei prasmės aiškinimosi negalėjo susieti iliustracijų bei tikrosios patarlės reikšmės. Mokiniai remdamiesi savo patirtimi teigė, jog jei nauji batai spaudžia jiems, jie vistiek juos nešioja nors ir skauda.

Metodai: patarlių iliustracijų analizavimas, sakinys gyvenimiškų situacijų įvardinimas duotoms patarlėms. Patarlės *Melo kojos trumpos* iliustracijos nagrinėjimas ir prasmės aiškinimasis mokiniams buvo nesunkiai suprantamas. Visi mokiniai teisingai nurodė kuo nupieštoji figūra panaši į žmogų – turi akis, rankas, kojas, plaukus, o nuo žmogaus skiriasi tuo, jog turi du veidus ir trumpas kojas. Trumpos ir plonos kojos nepatogios, nes toks žmogus gali žengti tik mažus žingsnelius, negali greitai eiti, teigė dauguma moksleivių. Patarlės *Melo kojos trumpos* pagrindinę mintį mokiniai nesunkiai suprato. Vienas mokinys patarlę pailiustravo pavyzdžiu iš savo asmeninės patirties: kai susilaužai akinius ir juos paslepi, o mama randa ir klausia, kodėl nieko nesakei, tada ir būna melo kojos trumpos.

Užsiėmimo tema: Ko moko patarlės?

Prieš atliekant pirmą užduotį su mokiniais aptariama, kaip jie suvokia žodį „darbas“, kokie yra žmonių darbai. Išsiaiškinama, kaip jie supranta kas yra šeima, kokie asmenys sudaro šeimą. Taip pat aptariamos, kokios gali būti žmonių ydos, patikslinama sąvokos „yda“ reikšmė, nes ne visi vaikai žinojo. Metodas: sakytinis gyvenimiškų situacijų įvardinimas duotoms patarlėms. Mokiniai garsiai skaitė patarles ir bandė nurodyti apie ką – šeimą, darbą, žmonių ydas. Geriausiai mokiniai nustatė patarles apie darbą ir šeimą, sunkiau sekėsi – apie žmonių ydas.

Antra užduotis labai panaši į pirmąją užduotį, nes reikėjo taip pat nurodyti patarlių temas, tačiau patarles garsiai skaitė mokytoja, o vaikai tik klausėsi. Čia taip pat pastebėjau, kad geriau sekasi atpažinti patarles, kurios apie šeimą ir darbą.

Metodai: patarlių iliustracijų analizavimas žvelgiant į piešinį atspėti patarlę. Užduotį priskirti patarlę tinkamam piešiniui mokiniai atliko grupelėse. Buvo pateiktos patarlės surašytos ant kortelių ir atskirame lape pateikti piešiniai. Mokiniai buvo suskirstyti į 3 grupes. Atliktą užduotį pristatė grupelės kapitonas. Pastebėjau, kad vaikams buvo smagu dirbti kartu, rinkdamiesi atsakymus mokiniai tarėsi, diskutavo. Tie mokiniai, kurie buvo paskirti kapitonais atsakingai stengėsi atlikti savo pareigas, pristatyti savo grupės atliktos užduoties rezultatus.

Metodas: tekstų, kurie baigiasi patarle, skaitymas. Užduotis teksto skaitymas – nebuvo sudėtinga, tačiau daugeliui mokinių sunku buvo taisyklingai perskaityti žodžius. Todėl po mokinių skaitymo mokytojai reikėjo dar kartą perskaityti tekstą. Pastebėjau, kad tekstą mokiniai pakankamai gerai suprato, nes daugelis vaikų gebėjo pakankamai teisingai atsakyti į pateiktus klausimus ir atlikti užduotis po tekstu. Į klausimą, kodėl kūrinys pavadintas „Gudri skruzdėlytė“, atsakė, jog nusinešė grūdėlį skruzdėlyną, todėl gudri. Skruzdėlytes mokiniai dar apibūdino, kaip pagalbininkes, seses, darbštuoles. Sunkiau sekasi parinkti iš teksto sakinius duotiems paveikslėliams, tačiau paveikslėlių prasmę suprato. Tuomet užduotį atlikome visi kartu, mokiniai galėjo pasisakyti, kuris jų nuomone sakinyje tinka paveikslėliui ir išklause pateiktas nuomones su argumentais, kodėl taip mano, visi kartu atliko užduotį.

Metodas: patarlių parinkimas gyvenimo situacijoms. Pastebėjau, kad gana sunku buvo paaiškinti mokiniams duotas patarles po tekstu. Mokiniai nesusiejo patarlių su perkaitytu tekstu, o aiškino nesigilindami į jų perkeltinę reikšmę pvz.: *Daug rankų didžią naštą pakelia* – vienas negali pakelti suolo, o daug draugų gali; *Vienas lauke ne karys* – vienas žmogus negali kariauti, nes jis gali mirti.

Trečios klasės E ir K grupių rezultatų palyginimas

Patarlės	K grupė N=77		E grupė (N=10)		p
	M	SD	M	SD	
Tik nelaimėje tepažinsi draugą	0,66	0,48	0,70	0,48	0,81
Su melu netoli važiuosi	0,65	0,48	0,80	0,42	0,35
Ką mokėsi kitų neklausinėsi	0,58	0,50	0,70	0,48	0,49
Savam krašte ir tvoros žydi	0,56	0,50	0,50	0,53	0,73
Liga raita joja, sveikata pėsčia vaikščioja	0,56	0,50	0,90	0,32	0,04
Ant akmens pasėsi-ant lentos kepsi	0,53	0,50	0,70	0,48	0,32
Darbas meistrą giria	0,43	0,50	0,50	0,53	0,67
Pelėda neišperi vanagėlio baltojo	0,39	0,49	0,70	0,48	0,06
Sveikas kaip ridikas	0,35	0,48	0,10	0,32	0,11
Nusitėpęs kaip bulves kepęs	0,30	0,46	0,30	0,48	0,99
Tušči puodai garsiai skamba	0,29	0,45	0,20	0,42	0,57
Mažas kupstas didelį vežimą verčia	0,29	0,45	0,20	0,42	0,57
Kas kam rūpi ant liežuvio tupi	0,25	0,43	0,10	0,32	0,30
Svetimi kailinai nešildo	0,22	0,42	0,10	0,32	0,38
Bijausi kaip kormis kelio	0,21	0,41	0,00	0,00	0,11

Ketvirtos klasės E ir K grupių rezultatų palyginimas

Patarlės	K grupė N=73		E grupė N=12		p
	M	SD	M	SD	
Knyga-žinių šaltinis	0,78	0,42	0,83	0,39	0,68
Darbas gėdos nedaro	0,58	0,50	0,50	0,52	0,63
Šykštuolis dukart moka, tinginys dusyk eina	0,53	0,50	0,42	0,51	0,45
Eik su kvailiu vėžiauti, - jis varles begaudo	0,53	0,50	0,42	0,51	0,45
Mokslo šaknys karčios, bet vaisiai saldūs	0,52	0,50	0,50	0,52	0,90
Eisi ožkų kaustyti	0,48	0,50	0,67	0,49	0,23
Kad tiesiai eisi visur išeisi	0,42	0,50	0,50	0,52	0,63
Gerose rankose ir pelas grūdu virsta	0,37	0,49	0,33	0,49	0,81
Dangaus aukštybės, marių galybės virve neišmatuosi	0,37	0,49	0,67	0,49	0,05
Darbas duoną pelno	0,36	0,48	0,50	0,52	0,34
Taisyk žodžiui vietą kaip svečiui stalą	0,36	0,48	0,17	0,39	0,20
Didelis juokas-maža išmintis	0,26	0,44	0,25	0,45	0,94
Geram visi geri, blogam-visi blogi	0,25	0,43	0,00	0,00	0,05
Nuo vištytės iki karvytės	0,23	0,43	0,17	0,39	0,61
Jis padaro iš balos dvarą, iš dvaro balą	0,12	0,33	0,42	0,51	0,01